

A BENEŠ-DEKRÉTUMOK AZ EURÓPAI PARLAMENTBEN

Szerkesztették: Horváth Attila és Korom Ágoston

ÁROP – 2.2.21 Tudásalapú közszolgálati előmenetel

A BENEŠ-DEKRÉTUMOK AZ EURÓPAI PARLAMENTBEN

Szerkesztették: Horváth Attila és Korom Ágoston

Nemzeti Köszolgálati Egyetem
Budapest, 2014

Nemzeti Köszolgálati Egyetem

Szerzők:

© Gyeney Laura, Horváth Attila, Korom Ágoston, Mészáros Anikó, Raisz Anikó, Rezsőházy Rudolf, 2014

Szerkesztők:

Horváth Attila, Korom Ágoston

Lektor:

Bukovics István

Kiadja:

© Nemzeti Köszolgálati Egyetem, 2014

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz, illetve más adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz és rögzítéshez a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

Olvasószerkesztés, tördelés: Nemzeti Köszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt.

ISBN 978-615-5491-10-8

Tartalom

Köszöntő.....	7
Előszó.....	9
La responsabilité et le châtime ⁿ t collectifs à travers l'histoire	11
A kollektív felelősség és büntetés a történelem folyamán.....	14
A Beneš-dekrétumok és a hozzá kapcsolódó diszkriminatív intézkedések Csehszlovákiában 1945 és 1948 között	17
A Beneš-dekrétumok tegnap és ma az Európai Parlamentben	29
A Beneš-dekrétumokkal elvett mezőgazdasági termőföldek kárpótlása a tőke szabad mozgásának tükrében	46
A Beneš-dekrétumok által érintett tulajdoni kérdések az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt*	64
Függelék.....	73

A kötet szerzői:

Dr. Gyeney Laura PhD
egyetemi docens, PPKE-JÁK Európai jogi Tanszék, igazgató,
Kisebbségi Jogvédő Intézet

Dr. Horváth Attila habilitált intézetvezető egyetemi docens
a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi
Karán -- Állam és Társadalomelméleti Intézet

Dr. Korom Ágoston PhD
tanársegéd, NKE-KTK, Közszervezési és Szakigazgatási Intézet

Dr. Mészáros Anikó
Andrássy Egyetem, PhD-hallgató, EP-képviselői tanácsadó

dr. jur. Raisz Anikó, PhD
DEA, adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi
Kar, Nemzetközi Jogi Tanszék

Rezsőházy Rudolf
prof. em. Univ. cath. de Louvain

KÖSZÖNTŐ

Az Európai Unió gazdasági közösségből nőtte ki magát egy olyan egyedi tagállamok közötti együttműködési formává, amelyben a közösségi jog, az Európai Unió joga ad keretet a tagállamok, az uniós intézmények működéséhez. Mindez jelentős hatással van az uniós polgárok életére, különös tekintettel az uniós polgárságra. A kiadvány a Beneš-dekrétumok példáján keresztül mutatja be az uniós jog érvényesülésének lehetőségeit és akadályait, valamint rávilágít a nemzeti érdekek érvényesítésének újfajta módjára.

A 2004-ben megvalósult 10 tagállamos uniós bővítést megelőzően az Európai Parlament plenáris ülésein heves viták folytak a Beneš-dekrétumokról. A viták lezárásaként született meg az ún. Frowein-jelentés, amely a csehszlovák, és ezen belül a cseh jogrendet vette vizsgálati alpjául. Ugyanakkor, ahogy az a 10 évvel későbbi elemzésekből kiderül, számos szempontot figyelmen kívül hagyott. A dekrétumok által érintett magyar és német nemzetiségű közösségeket az uniós intézmények korábbi válaszai nem elégítették ki. Máig a szlovák jogrend részét képezik a kollektív bűnösség elvén alapuló dekrétumok.

A kötetben megjelenő írások a dekrétumok mai joghatásainak feltárásáról szólnak, illetve arról az új megközelítésről, amely a dekrétumok kutatásának középpontjába nem a politikai vitákat, hanem az uniós jog primátusának a tagállamokban történő következetes érvényesítését helyezi.

Juhász Imre 2011-ben nyújtotta be második petícióját az Európai Parlament Petíciós Bizottságához. A petíció célja a szlovák jogrend szerves részét képező Beneš-dekrétumok uniós jogot sértő hatásának vizsgálata volt.

A petíció, amely az első pillanattól kezdve lezárásra volt ítélve, az azt felkaroló Európai parlamenti képviselők, Dr. Bagó Zoltán és Prof. Mészáros Alajos, és a témában együttműködő szakértők kitartó munkájának köszönhetően egy új, eddig ismeretlen útra terelődött. A kezdeti politikai vita a nemzeti jogrendnek és joggyakorlatnak az uniós jog alapelveivel történő összeegyeztethetőségét kutató munkává alakult át.

A Juhász-petíciót a Parlament máig nem zárta le, annak tárgyalása során megrendezésre került egy brüsszeli közmeghallgatás, majd 2014 februárjában a Jogi ügyek Bizottsága a petícióról adott véleményében első alkalommal mondta ki uniós szinten, hogy a dekrétumok nemzeti jogrendbeli jelenléte jogbizonytalanságot okoz és ezért a dekrétumok joghatásának további elemzése lenne kívánatos. A szlovák közigazgatási és bírói gyakorlat átfogó vizsgálata megváltoztathatja a korábban uniós szinten általános érvényűnek tekintett, az Európai Bizottság által megfogalmazott megállapítást, miszerint, a dekrétumok ma már csak történelmi dokumentumoknak számítanak.

E kötet szerzői annak a brüsszeli-budapesti együttműködésnek a résztvevői, amely lehetővé tette, hogy újrakezdődjön a dekrétumok uniós jogi szempontok alapján történő vizsgálata. Az eddigi részeredmények bizonyítékul szolgálnak arra, hogy az uniós jog elveire támaszkodó érvrendszer kialakítása a „politikailag kényes” témák esetében is megoldást hozhat.

*Dr. Bagó Zoltán
Prof. Mészáros Alajos*

ELŐSZÓ

Az Európai Parlamentben a Beneš-dekrétumokkal kapcsolatos Juhász II petíció kapcsán ismét fellángoltak a viták, hogy a magyar és német nemzetiségű személyeket a kollektív bűnösség elve alapján büntető dekrétumok miként egyeztethetőek össze az európai értékekkel.

Már önmagában az is elfogadhatatlan, hogy a kollektív bűnösség európai értékekkel való összeegyeztethetősége egyáltalán kérdésként felmerülhet. A Beneš-dekrétumoknak egy népcsoporthoz tartozást bűnként megbélyegző részeinek elfogadhatatlansága valójában semmilyen, sem politikai, sem pedig szakmai viták tárgyát nem képezhetnék egy egészséges, a demokrácia és a jog alapelveit tiszteletben tartó politikai közösségben. Sajnos azonban úgy látszik, hogy az európai politikai közösség továbbra is a betegség tüneteit mutatja és még mindig vitássá tehető, hogy lehet-e valakit bűnösnek kimondani azért, mert magyarnak vagy németnek született. Amíg ez így van, addig a Unió politikusainak oly sok ünnepi beszédében hivatkozott "mindannyiunk által elfogadott alapértékek" kifejezés nem jelent semmit, mivel úgy tűnik, nincsenek ilyenek, hiszen az emberi méltóság feltétlen tiszteletben tartása nélkül kár erről beszélni. Ennek ellenére nem szabad feladni a harcot és nagy szükség van a kötetben is bemutatott szakmai érvek felsorakoztatására egy, a civilizációnk értékeivel és a legalapvetőbb emberi jogi normáinkkal ellentétes dokumentummal szemben.

Mint ismeretes, az Európai Unió joga kevésbé alkalmas a kisebbségi jogok és a kollektív bűnösség elvével kapcsolatos kérdések rendezésére. E jogrend inkább a gazdasági alapszabadságokra és az uniós polgársághoz fűződő jogosultságok érvényesülésére „helyezi a hangsúlyt”.

A gazdasági jogosultságok érvényre juttatása a gazdasági közösség fennmaradásának előfeltétele, az európai identitás erősítése érdekében kifejlesztett uniós polgársághoz kapcsolódó jogosultságok sem érnének célt „szelektív jogalkalmazással”. Így a fenti jogosultságokhoz kapcsolható rendelkezések érvényesülése esetleges tagállami, vagy uniós politikai ellenérdek esetén is szükséges.

Politikai megfontolások mellett ez is vezethetett ahhoz – főként a Frowein-jelentésre alapozva –, hogy az uniós intézmények nem szabták Szlovákia és a Cseh Köztársaság csatlakozásának feltételül a dekrétumok hatályon kívül helyezését. Hasonló megfontolások vezethettek a Juhász I petíció elutasításához is.

A Prof. Dr. Mászáros Alajos és Dr. Bagó Zoltán európai parlamenti képviselők támogatásával, 2013. július 9-én szervezett közmeghallgatáson Dr. Rerzsőházy Rudolf szociológus-történész, Dr. Horváth Attila jogtörténész és Dr. Korom Ágoston, az NKE-KTK oktatója vetették fel, hogy a dekrétumokat a gazdasági alapszabadságok szempontjából is meg kell megvizsgálni.

2013 második felében a Nemzeti Köszolgálati Egyetem kiírt egy „egyetemi kutatóműhely” pályázatot, amelyet Dr. Horváth Attila, és Dr. Korom Ágoston által vezetett kutatócsoport nyert meg. A kutatócsoport elméleti kutatásokat követően segítséget nyújtott a képviselőknek írásbeli választ igénylő kérdések megfogalmazásához, valamint a Kisebbségi Jogvédő Intézettel együtt közreműködtek olyan – uniós csatlakozást követő – jogszabályok, közigazgatási gyakorlat, és bírósági ítéletek felkutatásában, amelyek feltételezhetően ellentétesek az Európai Unió jogaival.

Az együttműködés sikereket könyvelhet el: a korábbi uniós állásponttal szemben – ami a dekrétumokat történelmi dokumentumként értelmezte, amely kizárja az uniós joggal való összeegyeztethetlenséget – az Európai Unió Bizottsága már 2013. decemberében elismerte, hogy a dekrétumokkal összefüggő kárpótlási törvénnyel kapcsolatban be kell tartani az uniós jogot. Majd az Európai Parlament (JURI) Bizottsága is elismerte 2014. február 9-én, hogy a dekrétumokat tovább kell vizsgálni, mert nem zárható ki, hogy a dekrétumoknak lehetnek uniós jogot sértő hatásai.

Remélem, e kötet leadását követően a kutatócsoport folytatja munkáját, amely túlmutat ezen az amúgy is fontos területen. Sikere példaként szolgálhatna arra, hogy miként lehet tudományos háttérrel az Unión belül a nemzeti érdekeket hatékonyabban érvényre juttatni.

Gulyás Gergely

LA RESPONSABILITÉ ET LE CHÂTIMENT COLLECTIFS À TRAVERS L'HISTOIRE

Mesdames, Messieurs,

Il m'incombe la tâche d'introduire notre sujet de ce matin, en le plaçant dans la perspective historique.

Quand nous remontons le temps fort loin, jusqu'aux sociétés tribales qui sont unies par le lien du sang, la notion de responsabilité et de châtement collectifs est la règle générale. Si un membre d'un clan est tué par le membre d'un autre clan, le responsable n'est pas l'individu qui a commis le crime, mais tout son clan. Celui-ci subit obligatoirement la vengeance collective suivant le principe du «œil pour œil, dent pour dent». Dans ces sociétés, les individus sont définis par leur appartenance à leur collectivité.

Egypte, Babylon, le peuple juif fonctionnaient comme cela. Lors du procès de Jésus, Pilate laisse le choix de libérer Jésus ou Barabbas. La foule veut condamner Jésus et s'écrie: «Nous en prenons la responsabilité, nous et nos enfants» (Mt 27,25). Tout au long de l'histoire européenne, les Juifs ont été mis à part, concentrés dans des ghettos et périodiquement agressés, sujets à des pogroms. Il faudra attendre le concile Vatican II pour proclamer que le peuple juif comme tel ne peut être accusé de la crucifixion et que les textes liturgiques soient épurés de mentions, comme «peuple décide».

Lorsque les Espagnols ont conquis l'Amérique du Sud, ils ont réduit en servage les peuples qu'ils ont rencontrés. Pour justifier leurs procédés, ils ont même posé la question si les Indiens avaient une âme. Heureusement, ceux-ci ont trouvé des défenseurs en des personnes, comme Bartolomé de las Casas. Mais dans les années '60, quand je me trouvais au Pérou, les cartes d'identité mentionnaient encore si leur titulaire était blanc, indien ou cholo (métis).

Des exemples cités il appert déjà que la responsabilité et le châtement collectifs signifient essentiellement *un traitement discriminatoire infligé à une collectivité ou à des membres d'une collectivité, en raison de leur race ou de leur nationalité ou de leur culture ou de leur religion ou de leur classe (caste) sociale*. Souvent, ils ont été vaincus ou considérés comme inférieurs.

Les manifestations de ces actes et comportements peuvent être énumérées par degrés croissants de gravité. Je situe au premier degré les paroles qui blessent la dignité des intéressés, très souvent des quolibets ou des expressions méprisantes. Vient ensuite la maltraitance physique, comme l'agression à l'égard des personnes ou des groupes. La discrimination institutionnalisée est encore plus injuste, comme l'apartheid fut en Afrique du Sud ou la situation des Noirs aux Etats-Unis il n'y a pas si longtemps. Puis, je cite les déportations et les expulsions d'ethnie ou des classes sociales entières comme en URSS au temps de Staline. Le tout est couronné par des massacres, des pogroms, voire l'intention d'extermination, comme celle des Arméniens en Turquie en 1915, la Shoah pendant la guerre ou le conflit entre Hutus et Tutsis au Rwanda.

En me situant toujours dans la coulée de l'histoire, je désigne la Renaissance des XV-XVIe siècles, comme l'époque qui a vu l'émergence de l'individu par rapport à sa communauté. Il se donne un nom, il veut être lui-même, s'épanouir, et s'il commet une faute, c'est lui personnellement qui est responsable et non sa collectivité. Le processus est lent et les horreurs n'ont pas disparu. J'ai cité tout à l'heure la tragédie des Arméniens, la shoah et le cas du Rwanda. L'événement le plus proche de nous est la guerre consécutive à la dislocation de la Yougoslavie. Le nettoyage ethnique a forcé des populations entières à se déplacer. Tout le monde se souvient encore du nom de Srebrenica.

Pour notre sujet, les décrets Benes, nous devons plus spécialement prendre en considération les événements qui se sont déclenchés pendant et après la 2e Guerre mondiale. Il n'est pas tout à fait incompréhensible qu'à la suite des atrocités nazies, l'idée d'une punition collective de l'Allemagne fût envisagée en 1945.

Le conseiller du président Roosevelt, Henry Morgenthau, a préparé un plan qui visait à sanctionner l'Allemagne collectivement, notamment, en démantelant son industrie et en convertissant le pays vaincu en une société essentiellement agricole et pastorale. Heureusement ce projet a été abandonné et au lieu d'accuser le peuple allemand comme tel, ce sont ses dirigeants seuls qui devaient répondre de leurs crimes. Le tribunal international de Nuremberg a condamné les coupables encore en vie. Néanmoins, la Pologne et la Tchécoslovaquie ont expulsé leur minorité allemande, sans distinction, en la considérant comme une sorte de cinquième colonne, responsable de l'éclatement de la guerre.

Les fameux décrets Benes se placent dans ce contexte. Ils établissent la culpabilité collective des Allemands et des Hongrois vivant en Tchécoslovaquie. Trois millions d'Allemands furent effectivement expulsés, mais les Alliés vainqueurs n'ont pas permis que pareil traitement fût appliqué aux Hongrois.

Toutefois, le décret n°33 du 2 août 1945 fut particulièrement grave pour eux : ils ont été privés de la citoyenneté et de toute prestation étatique, comme les pensions ; ils ont été exclus de la fonction publique et de l'université ; il leur a été interdit de parler leur langue ; leurs associations culturelles ont été fermées ; leurs avoirs gelés dans les banques ; des agriculteurs ont vu leurs terres confisquées ; 44.000 personnes ont été déportées pour faire du travail forcé en Tchéquie.

Il ne faut pas oublier que les accusations adressées aux Magyars sont relatives à l'époque pendant laquelle la Slovaquie, grâce à la puissance du IIIe Reich, sous la présidence de Mgr Tiso, était indépendante jusqu'en 1945.

Avec le passage des années, il s'est révélé aux yeux de tous que ces mesures étaient humainement inacceptables et moralement condamnables. De nos jours, les gouvernements démocratiques luttent contre les préjugés ethniques, religieux et autres. Les groupes vulnérables, les minorités nationales sont protégées. Des lois ont été votées un peu partout pour punir l'antisémitisme, le racisme, la xénophobie, l'homophobie et d'autres discriminations. Dans certains pays, les gouvernements veillent à ce que l'islamophobie ne se répande, ainsi de suite.

En conclusion, nous pouvons légitimement nous interroger : comment des décrets qui préconisent la responsabilité et le châtement collectifs peuvent encore être en vigueur aujourd'hui, au milieu d'une Europe qui s'enorgueillit de se fonder sur les droits de l'homme?

L'Europe est inimaginable sans rapports de bon voisinage entre les pays qui la composent. Pour cela, il faut abolir les mesures qui font obstacle sur le chemin de l'amitié.

Je comprends la fierté de chaque nation. Je comprends aussi l'effort considérable qu'il faut déployer pour reconnaître ses torts. Mais c'est possible.

Récemment, les Hongrois et les Serbes l'ont fait. Ils ont exprimé leurs regrets: les Hongrois pour les atrocités d'Ujvidék (Novi Sad) pendant la guerre, et les Serbes pour la cruelle vengeance qu'ils ont exercée à la fin de la guerre. Le parlement serbe vient d'accepter la déclaration qui condamne les massacres de Hongrois, avec 128 votes pour, 10 contre et 7 abstentions.

Les Russes ont fini par reconnaître qu'ils ont exécuté à Katyn des milliers d'officiers polonais.

Entre la France et l'Allemagne, depuis Louis XIV et jusqu'à Napoléon, les Français étaient les agresseurs et, à partir de Bismarck, les Allemands. Et, puis, grâce à des grands hommes d'Etat, comme Robert Schuman et Konrad Adenauer, la réconciliation a eu lieu. Que serait l'Europe sans cela? Je trouve particulièrement émouvant la photo qui montre le président Mitterrand et le chancelier Kohl, la main dans la main, saluer les morts des deux armées à la bataille de Verdun.

Qu'est-ce qui empêche les présidents slovaque et hongrois de se donner la main sur un pont du Danube, en mettant fin à un passé lourd de griefs, en remédiant aux plaintes du présent et en ouvrant un avenir prometteur?

9 juillet 2013

Rudolf Rezsö
Prof.ém.de l'Univ.cath.de
Louvain

Courriel: rezsö.rudolf@gmail.com

A KOLLEKTÍV FELELŐSSÉG ÉS BÜNTETÉS A TÖRTÉNELEM FOLYAMÁN

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Rám hárult a feladat, hogy ma reggeli együttlétünk témáját bevezessem: a történelem szempontjából fogom azt kezelni.

Ha jó messzire visszamegyünk az időben, azt találjuk, hogy a törzsi társadalmakban, melyeket a közös vér köt össze, a kollektív felelősség és büntetés elve az uralkodó fogalom. Ha egy klán tagja megöli egy másik klán tagját, nem a tettet elkövető egyén a felelős, hanem az egész rokonsága. Klánját szükségszerűen kollektív bosszú sújtja a „szemet szemért, fogat fogért” mondás alapján. Ezekben a társadalmakban az egyéneket a családjukhoz, klánjukhoz való tartozás határozza meg.

Egyiptom, Babilon, a zsidó nép is hasonlóképp működtek. Így, Jézus pere folyamán, Pilátus a népre hagyja, hogy kit szabadítson ki: Jézust vagy Barabást. A tömeg Jézust akarja elítélni, és így kiált: „Szálljon ránk és gyermekeinkre az ő vére.” Az európai történelem századaiban a zsidókat elkülönítették, gettóba tömörítették és időnként pogromokkal sújtották. A II. vatikáni zsinatig kellett várni, hogy ne az egész zsidó népet vádolják a keresztre feszítés-sel, és a liturgikus szövegeket megtisztítsák olyan kifejezésektől, mint például „romlott nép”.

Amikor a spanyolok Dél-Amerikát birtokukba vették, az ott talált népeket leigázták. Hogy eljárásukat elfogadhatóvá tegyék, kérdés tárgyává tették, hogy vajon az indiánoknak van-e lelkük. Szerencsére a szegény bennszülötteknek akadtak pártfogóik is, mint Bartolomé de las Casas. Ám a hatvanas években, amikor Peruban jártam, a személyazonossági igazolványon még fel volt tüntetve, hogy az illető fehér-e vagy indián vagy „cholo” (mesztic).

A felhozott példák már sejtetik, hogy a kollektív felelősség és büntetés lényegében *diszkriminatív bánásmódot jelent egy kollektíva (népcsoport) tagjaival szemben, ezek nemzetisége, vagy fajtája, vagy kultúrája, vagy vallása, vagy osztálya (kasztyja) miatt*. Gyakran ezeket az embereket mint alábbvalókat kezelik.

Ezeket a diszkriminatív cselekedeteket és viselkedési módokat súlyosságuk szerint különböztethetjük meg. Első foknak azokat a szavakat és kifejezéseket minősítem, melyek az emberi méltóságot sértik, legtöbbször gúnynevek vagy megvető megjegyzések révén. A második fokra helyezem az egyének vagy csoportok fizikai bántalmazását. Az intézményesített hátrányos megkülönböztetés még igazságtalanabb: ezt eredményezte az apartheid Dél-Afrikában, vagy még nem is olyan régen a feketék helyzete az Egyesült Államokban. Ezután következik egész népek vagy társadalmi osztályok (mint Sztálin idejében) deportációja vagy elűzése. A legsúlyosabbnak a tömeggyilkosságok minősülnek, melyek egy egész nép vagy faj kiirtását célozzák. Példák erre az örmények elleni vérfürdők Törökországban 1915-ben, a soa a háború alatt vagy a hutuk és tutszik halálos konfliktusa Ruandában.

Továbbra is a történelem folyását követve a 15–16. századi reneszánszt jelölöm meg, mint az egyén növekvő függetlenné válását a közösség döntően meghatározó befolyása alól. Saját nevet vesz fel, ön maga akar lenni, kibontakozni szeretne. Ha hibát vagy bűnt követ el, ő saját maga felelős ezért, és nem közössége. A folyamat lassú, és a borzalmak nem tűntek el. Az előbb idéztem az örmények tragédiáját, a soát, Ruanda esetét. Ami hozzánk legközelebb esik, az a Jugoszláviát felbontó balkáni háború. Az etnikai tisztogatás a teljes lakosságot érintette. Mindenki emlékszik még Srebrenicára.

Ami tárgyunkat illeti, a Beneš-dekrétumokat, azokat az eseményeket kell figyelembe vennünk, melyek a világháború alatt és után történtek. Nem teljesen meglepő, hogy a náci atrocitások után fölmerült Németország kollektív megbüntetésének gondolata.

1945-ben Roosevelt elnök tanácsadója, Henry Morgenthau, egy olyan tervet dolgozott ki, mely az egész Németországot kollektíve büntette. Többek között arról volt szó, hogy az ország iparát lebontják és a legyőzött népet egy pusztán földművelő és állattenyésztő társadalommá alakítják át. Szerencsére ezt a tervet nem hajtották végre, és ahelyett, hogy az egész népet vádolták volna, csak a vezetőket vonták felelősségre tetteik miatt. A nürnbergi nemzetközi bíróság csak a még életben lévő felelősöket ítélte el. Azonban Lengyelország és Csehszlovákia kitoloncolta több millió német kisebbséget. Őket úgy tekintették, mint afféle ötödik oszlopot, mely felelős a háború kiteréséért.

A hírhedt Beneš-dekrétumok ebben a kontextusban helyezkednek el. A Csehszlovákiában élő német és magyar kisebbségeket ítélik el kollektív felelősségük miatt. 3 millió szudétanémetet úztek el, de a győztes szövetségesek nem engedték meg, hogy a magyarok is erre a sorsra jussanak.

Azonban a 33. számú dekrétum, 1945. augusztus 2-i kelettel, különösképp büntető jellegű volt a magyarokkal szemben: állampolgárságukat és az állami juttatásokat (nyugdíj) elvesztették – kizárták őket az állami alkalmazásból valamint az egyetemekről – megtiltották nekik, hogy anyanyelvüket használják – kulturális egyleteiket bezárták – bankszámláikat befagyasztották – a földtulajdonosoktól birtokukat elkobozták – 44 000 személyt vittek kényszermunkára Csehországba...

Nem szabad elfelejteni, hogy a magyarok elleni vádak arra az időre vonatkoznak, amikor Szlovákia a hitleri német rezsim segítségével MSgr Tiso elnöklete alatt a háború végéig független volt.

Az idő múlásával mindenki számára világossá válhatott, hogy ezek az intézkedések embertelenek és erkölcsileg elítélendők voltak. Manapság a demokratikus kormányok küzdenek az etnikai, vallási és másfajta előítéletek ellen. A különösképp sebezhető csoportok, mint a nemzeti kisebbségek, védelemben részesülnek (sajnos vannak kivételek...). Majdnem mindenhol hoztak olyan törvényeket, melyek az antiszemitizmust, a rasszizmust, az idegengyűlöletet, a homofóbiát és más diszkriminációt is büntetik. Bizonyos országokban a kormányok vigyáznak arra, hogy az iszlámellenesség el ne terjedjen.

Zárószóként feltehetjük magunknak a jogos kérdést: hogyan lehetnek érvényben olyan dekrétumok, melyek a kollektív felelősséget és büntetést szabályozzák, amikor Európa büszke arra, hogy az emberi jogok tiszteletére épül?

Európa elképzelhetetlen anélkül, hogy népei ne éljenek jószomszédi viszonyban. Ezért kell kiiktatni azokat az intézkedéseket, melyek még ma is ennek útjában állnak.

Megértem, hogy minden nemzet büszke önmagára. Megértem azt is, hogy különös erőfeszítés árán lehet csak a múlt tévedéseit elismerni. Ám ez lehetséges.

Nemrégben magyarok és szerbek megtették. Sajnálataikat fejezték ki: a magyarok az újvidéki atrocitásokért a háború alatt, a szerbek pedig a kegyetlen bosszúért, melyet a háború végén követtek el. A szerb parlament elfogadta azt a határozatot, mely elítéli a magyarellenes vérengzéseket, 128 igen és 10 nem szavazattal.

Az oroszok is elismerték, hogy ők ölték meg Katynnál lengyel katonatisztek ezreit.

Franciaország és Németország között XIV. Lajostól Napóleonig a franciák voltak az agresszorok, Bismarck óta pedig a németek. Végül is két nagy államférfinak, Robert Schumannnak és Konrad Adenauernek köszönhető, hogy a kibékülés létrejött. Mi lett volna Európából e gesztus nélkül? Különösképp meghatónak tartom azt a fényképet, mely Mitterrand elnököt és Kohl kancellárt ábrázolja, akik kéz a kézben meghajolnak a verduni csata német és francia áldozatai előtt.

Mi akadályozná meg a szlovák és a magyar államelnököt, hogy egy dunai hídon ünnepélyesen kezét fogjanak, a múltat lezárják, a meglévő panaszokat orvosolják és egy reményteljes jövőt nyissanak meg?

2013. július 9.

Rezsőházy Rudolf
prof. em.Univ. cath. de
Louvain

mail: rezsohazy.rudolf@gmail.com

Horváth Attila

A BENEŠ-DEKRÉTUMOK ÉS A HOZZÁ KAPCSOLÓDÓ DISZKRIMINATÍV INTÉZKEDÉSEK CSEHSZLOVÁKIÁBAN 1945 ÉS 1948 KÖZÖTT

1. Egy soknemzetiségű, mesterséges államalakulat létrehozása

A Párizs környéki békék¹ Csehszlovákia néven egy olyan mesterséges államalakulatot hoztak létre, amely – mint utólag bebizonyosodott – nem tudott egyben maradni, akárcsak Jugoszlávia. Minden egyes nagyobb kataklizma, rendszerváltozás vagy háború időszakában – részben magától, részben külső hatásokra – felbomlott, részekre szakadt. Csehországból, Morvaországból, Sziléziából, valamint az első világháborút lezáró békeszerződés értelmében az országhoz csatolt Felvidékből alakult köztársaság többnemzetiségű ország lett: csehek (51%), szlovákok (16%), németek (22%), magyarok (5%) és ruszinok (4%) laktak benne, egy hosszan elnyúló, 1000 km-es, kelet felé egyre keskenyedő részen, Kárpátalján alig 70 km-es vékony sávban. 3,5 millió német és 2,5 millió szlovák élt 1918-ban az ország területén, tehát az egyik kisebbség népesebb volt, mint a „két államalkotó nemzet egyike”. Ez volt a csehszlovákizmus² politikai alapja is, amit Beneš képviselt élete végéig.

Nemcsak etnikailag volt nagyon különböző a lakosságának az összetétele, hanem gazdaságilag is rendkívül tagolt lett. A cseh területeknél az egy főre eső nemzeti jövedelem az 1938-as, utolsó békeév nemzeti jövedelem számítása szerint másfélszerese, 1,5-szerese az ausztriaiaknak,³ míg a Felvidék, illetve Kárpátalja a szegényebb régióhoz tartoztak. Különösen vonatkozik ez Kárpátaljára, amely annak idején Magyarországnak is a legszegényebb területe volt. Mivel Csehszlovákiát több országból rakták össze, a többféle közlekedésszerkezet sem il-

1 MACMILLAN, Margaret: *Béketeremtők. Az 1919-es párizsi békekonferencia*. Gabo, Bp., 2005. GALÁNTAI József: *A trianoni békekötés, 1920: A párizsi meghívástól a ratifikálásig*. Gondolat Könyvkiadó, Bp., 1990.

2 A csehszlovákizmus célja a cseh és a szlovák nemzet egyesítése volt egy államban. területi igényeket a Nagymorávia történeti jogi címén kívánja érvényesíteni. A németekkel és a magyarokkal nem számoltak, mert Edvard Beneš megfogalmazása szerint azt várták, hogy ez a két nemzetiség fokozatosan asszimilálódni fog, és egybeolvad a cseh nemzettel. L. GULYÁS László: A csehszlovák állam első felbomlásának (1938–39) regionális vonatkozásai. *Tér és Társadalom*, 2003/3. 129.

3 WIEGAND Győző: Két levél. *Valóság*, 1988/9. 106.

leszkedett egymáshoz. Prágától Munkácsig körülbelül ugyanannyi ideig tartott az út, mintha Prágából Londonba mentünk volna. Ezt a közigazgatási szempontból is rendkívül heterogén területet nem volt könnyű egységesen igazgatni.

A csehszlovák–magyar államhatárt sem etnikai, hanem stratégiai, gazdasági és közlekedési szempontok alapján húzták meg. Így a trianoni békeszerződés értelmében mintegy 1 millió 70 ezer magyar anyanyelvű került a frissen kikiáltott Csehszlovákiához. Ezzel létrehozták az akkori Európa legnagyobb úgynevezett határkisebbségét.⁴

A csehszlovák politikai vezetésnek mindig is nagyon jók voltak a nemzetközi kapcsolatai, a médiával való rendelkezése és kapcsolatrendszere is egészen kiváló volt, úgyhogy a nemzetközi közvéleménnyel és még a magyarországi kutatókkal is el tudták hitetni azt, hogy Csehszlovákia lett az egyik legdemokratikusabb ország Európában. Ezzel a hamis állítással szemben Bibó István tiltakozott, hiszen a csehszlovák demokrácia csak a nemzetiségi jogokig tartott, sőt még a „*testvérnemzet*” szlovákok is hátrányos helyzetbe kerültek, hiszen cseh hivatalnokok vették át a keleti területek igazgatását.⁵

2. A Csehszlovák köztársaság első szétesése

Amikor a német fenyegetés egyre erőteljesebb lett, bekövetkezett az, ami azóta is az egyik szégyene a nyugati nagyhatalmaknak, hogy Csehszlovákiát teljes mértékben magára hagyták, és fölládozták a német birodalom követeléseivel szemben.⁶ Így nagyon rövid időn belül darabjaira esett szét Csehszlovákia, Beneš⁷ elnök a területi veszteség és a német nyomás következtében október 5-én lemondott, és átadta pozícióját Emil Háchának,⁸ a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság elnökének, aki ezután tehetetlenül szemlélte a további eseményeket. Amikor a cseh területeket a németek megszállták, a szlovák parlament is rögvest kimondta Pozsonyban az elszakadásukat Csehországtól, és deklarálta az önálló Szlovákia megalakulását.⁹

4 PALOTÁS Zoltán: *A trianoni határok*. Interedition, Bp., 1990. 45.

5 BIBÓ István: *Az európai egyensúlyról és békéről*. In: Bibó István: Válogatott tanulmányok. Első kötet 1935–1944. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1986. 511–512.

6 Ádám Magda: *A müncheni egyezmény*. Társadalmi Szemle, 1988/8–9. 139–144.

7 Edvard Beneš (1884–1948) Csehszlovákia második elnöke, Csehszlovákia létrehozásának legerőteljesebb hirdetője és megvalósítója. L. Ádám Magda: *Ki volt valójában Edvard Beneš?* Gondolat, Bp., 2009.

8 Emil Hácha (1872–1945) cseh ügyvéd, Csehszlovákia és a Cseh-Morva Protektorátus elnöke. A II. világháború után Háchát letartóztatták, majd azonnal börtönkórházba kellett szállítani, ahol hamarosan elhunyt.

9 Kováč, Dušan: *Szlovákia története*. Kalligram, Pozsony, 2001. 207.

3. A beneši emigráció

A Beneš irányítása mellett működő londoni cseh emigráció még az első indulatukban nem is annyira a magyarok ellen, hanem a szlovákok ellen ágáltak, és őket tartották az egyik fő felelősnek Csehszlovákia széteséséért. A politikai irányváltás akkor következett be, amikor Beneš nagy-britanniai tartózkodása idején levonta a müncheni események tanulságait, és úgy vélte, az országát cserbenhagyó nyugatiak helyett a Szovjetunió támogatását kell keresnie. Ezért 1943 decemberében Moszkvába utazott, és megkötötte Sztálinnal a cseh–szovjet örökbarátsági szerződést,¹⁰ amelyben a szerződés egyik záradékaként Kárpátalját ajándékkul átadják, mondván, hogy addig is csak letétként őrizték ezt a területet. Kárpátalja korábban sohasem tartozott orosz vagy ukrán fennhatóság alá, a területváltozással a Szovjetunió területe beékelődött Magyarország és Lengyelország közé, a Szovjetunió Magyarország közvetlen szomszédjává vált.¹¹

Akkor már ez az érvelés megfordult, a Josef Tiso¹² vezette fasiszta Szlovákiáról, amely még Lengyelország lerohanásában is részt vett, és valódi utolsó csatlósa volt Hitlernek, nem ejtenek egyetlen szót sem. A németeket és magyarokat tették meg kollektíven felelősnek azért, hogy 1938-ban a Csehszlovák állam fölbomlott. Egyúttal kárhoztatták a Masaryk¹³ nevéhez köthető 1918-as alkotmányt, amely szerintük túl nagy engedményeket tett a nemzetiségeknek. A pánszlávizmust¹⁴ ekkoriban erőteljesen támogató Sztálin és Molotov pedig jó partnerek ezen a területen, egyáltalán nem elleneztek egy olyanfajta megoldást, hogy a németek mellett a magyarokat is ki kell telepíteni Csehszlovákia területéről, így alakítva ki egy szláv nemzetállamot, felszámolva ezzel a magyar határkisebbséget. Az első bécsi döntésnél Teleki Pál úgynevezett vörös térképe alapján hajszálpontosan meg lehetett húzni azt a vonalat, ahol a magyar lakosság 80-90%-os többségben élt, és Teleki megmondta, hogy őneki nincs szüksége szlovák területekre, ezt a határt teljesen az etnikai elvek alapján alakítsuk ki. (Az első bécsi döntés értelmében 1938. november 2-án ugyanis 11 927 négyzetkilométer terület, vele Komárom, Érsekújvár, Dunaszerdahely, Somorja, Beregszász, Losonc, Ipolyság, Léva, Rozsnyó, Kassa, Ungvár és Munkács városa – mintegy 1 050 000 lakossal, amelyből 86,5% magyar volt –, visszakerült Magyarországhoz, de Pozsony Csehszlovákiában maradt.) Aligha férhet hozzá kétség, hogy ez a döntés fedte az etnikai határokat, és aligha eredményezett volna mást vagy többet egy nemzetközi ellenőrzés mellett tartott népszavazás is, ezért Beneš,

10 KAPLAN, Karel: *Csehszlovákia igazi arca 1945–1948*. Kalligram, Pozsony, 1993. 7.

11 A szerződés szövegét I. HALMOSY Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918–1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb politikai szerződésai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1966. 632–635.

12 Jozef Tiso (Tisza József, 1887–1947), szlovák pap és politikus, az 1939–1945 közötti első Szlovák Köztársaság elnöke. L. G. KOVÁCS László – KAMENEC, Iván: *Jozef Tiso*. Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 1997.

13 Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937) cseh filozófus, politikus, Csehszlovákia egyik alapítója és első elnöke. L. VIGH Károly: *Masaryk és a magyarok*. Magyar Szemle, 2007/1–2, 2007/3–4. 101–122., 109–125.

14 GECSE Géza: *Bizáncról Bizáncig. Epizódok az orosz pánszlávizmus történetéből*. Bp., 1993.

illetve a csehszlovák vezetés álláspontja egyértelműen a magyar lakosságnak valamilyenfajta kitelepítésére, elűzésére irányult. Ezt a politikát a szlovák kommunista párt támogatta leginkább, Gustav Husák vezetésével, aki később majd Csehszlovákia első számú vezetője is lett a prágai tavasz után.

4. Kassai kormányprogram

A harcok a cseh országrészben még tartottak, amikor 1945. április 4-én, Kassán Beneš mint köztársasági elnök kinevezte az új csehszlovák kormányt, amely másnap kihirdette a már Moszkvában kidolgozott kormányprogramot. Az úgynevezett Kassai Kormányprogram¹⁵ (hivatalos nevén: a Csehek és a Szlovákok Nemzeti Frontja Első Kormányának Programja) célja az etnikailag homogén szláv nemzetállam megeremtése volt. Az V. fejezet kimondta, hogy azokban a járásokban, ahol a lakosság nem szláv, ott közigazgatási biztosokat neveznek ki. A VIII. fejezet a magyar nemzetiségű lakosokat megfosztotta az állampolgárságuktól. Egyúttal előírta az államigazgatás „*megtisztítását a nem szláv elemektől.*” A XI. fejezet kimondta, hogy az állampolgárságuktól megfosztott magyaroktól el kell venni az ingatlanukat: földjeiket, házaikat. A Szlovák Kommunista Párt új honfoglalásra szólította fel a szlovákokat: „*A szlovák parasztnak és munkásnak, akiket kiszorítottak a gazdag déli területekről és századokon keresztül a hegyek között elnyomtak, meg kell ismét kapnia ezeket a régi szlovák területeket és a lehetőséget a rendes emberi élethez.*”¹⁶ A XV. fejezet előírta a magyar nyelvű iskolák azonnali bezárását: ezzel 800 magyar tanítási nyelvű iskola és egyéb oktatási intézmény szűnt meg, 100 ezren nem tanulhattak tovább.¹⁷

A Szlovák Nemzeti Tanács belügyi megbízottja 1945. április 7-én rendeletet adott ki, amely a magyar lakosságot szinte teljes mértékben megfosztotta az alanyi jogaitól. (A kollektív felelősségre vonás arra a 70 ezer magyarra is kiterjedt, aki 7 évig a Tiso vezette fasiszta állam ellenzéke és áldozata volt.) Ezt egészítették ki a további rendelkezések: a magyarok vagyonának állami kezelésbe vétele, a magyar közalkalmazottak elbocsátása, a magyarok nyugdíjának megvonása, a magyar nyelvhasználat betiltása az egyházi szertartásokon, a magyar hallgatók kizárása az egyetemekről, a magyar kulturális és társadalmi egyesületek betiltása, vagyonuk elkobzása, a magyarok házainak, lakásainak elkobzása, a magyarok üzleteinek, műhelyeinek zárgondnokság alá vétele, a magyarok bankbetéteinek befagyasztása, tilos a magyar nyelvhasználat a közhivatalokban, tilos a magyar nyelvű újságok, könyvek kiadása, elkobozták a magyarok rádiókészülékeit, magyarok polgári jogi keresetet nem indíthatnak, büntetőjogi feljelentést nem tehetnek, közmunkára bármikor elvihetik őket.

15 A teljes szlovák nyelvű szöveg: Pravda, 1968. március 15. 6–7. Magyarul: Gyönyör József: *Mi lesz velünk, magyarokkal? Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből 1918-tól napjainkig.* Madách Könyv- és Lapkiadó, Pozsony, 1990. 18–20.

16 BALOGH Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945–1950.* Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1988. 104.

17 JANICS Kálmán: *A hontalanság évei: A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után, 1945–1948.* Madách Könyv- és Lapkiadó, Pozsony, 1992. 138.

5. A beneši dekrétumok jogforrási jellege¹⁸

A Kassai Kormányprogramot követően Beneš mint köztársasági elnök 1945. május 14. és október 27. között 143 dekrétumot adott ki, melyek közül 13 közvetlenül, körülbelül 20 közvetve érintette a kollektívan bűnösnek minősített németeket és magyarokat. Kérdéses azonban, hogy egyáltalán Beneš valóban köztársasági elnök volt-e ekkor, és joga volt-e elnöki dekrétumokat kiadni?

Csehszlovákiában az államfőt hét évre választották (58. §, 2. c.), Beneš mandátuma tehát 1942. december 17-én járt volna le. Az alkotmány¹⁹ természetesen lehetővé tette az elnök számára, hogy lemondjon (59. §), de az közömbös volt, hogy milyen indítékból. Ennek körülményeivel az alkotmánylevél nem foglalkozott, csupán arról rendelkezett, hogy ilyen esetben új elnököt kell választani (uo.). Beneš a müncheni konferencia után – amely elrendelte, hogy a németek lakta vidékeket adják át Németországnak – 1938. október 5-én lemondott, és 22-én – magánemberként – elhagyta az országot. 1939. november 30-án még gratulált is utódjának.²⁰ 1939. március 16-án táviratban fordult Roosevelt amerikai elnökhöz, arra kérve az Egyesült Államok kormányát, hogy ne ismerje el a cseh országrészek egy nappal korábbi náci megszállását. Ezt már mint „*Csehszlovákia volt elnöke*” írta alá, tehát akkor még elismerte saját lemondását, sőt Háchának is gratulált megválasztásához. Emil Háchát 1938. november 30-án választotta meg a kétkamarás nemzetgyűlés államfővé az alkotmány által előírt módon. A háromszáztizenkét képviselő közül kétszázhetven ketten adták le rá voksukat, de már száznyolcvanhárom igen esetén is érvényes lett volna a választás.

Beneš londoni emigrációja során megbánta, hogy lemondott a köztársasági elnöki posztjáról és ezért a náci fenyegetésre hivatkozva kijelentette, hogy ez az aktusa érvénytelen volt, és „*visszavette*” köztársasági elnöki jogkörét, s innentől kezdve saját magát tekintette Csehszlovákia egyedüli törvényes képviselőjének. Ennek azért lett jelentősége, mert amikor 1944–45-ben a németek által megszállt országokban konszolidálni kellett az alkotmányos berendezkedést és a demokratikus választásokig ideiglenes megoldásokat kellett alkalmazni, ebben az átmeneti időszakban mindenhol valamilyen szuverenitást megtestesítő intézményt próbáltak létrehozni. Egyes országokban különbözőképpen oldották meg ezt a problémát: Franciaországban azt mondták, hogy a francia népfrent (Ellenállás Nemzeti Tanácsa) a szuverenitás

18 MAYER Judit (szerk.): *Eduard Beneš elnöki dekrétumai, avagy a magyarok és a németek jogfosztása*. Pannónia Könyvkiadó, Pozsony, 1996. Popély Árpád – Sutaj, Stefan – Szarka László (szerk.): *Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés, 1945–1948: történeti háttér, dokumentumok és jogszabályok*. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2007.

19 *A Csehszlovák Köztársaság alkotmánylevelé*. Állami Könyvkiadó Hivatal, Prága, 1923.

20 GYÖNYÖR József: *Terhes örökség: a magyarság lélekszámának és sorsának alakulása Csehszlovákiában*. Madách–Posonium, Pozsony, 1994. 233.

megtestesítője,²¹ a lengyeleknél nem a londoni, hanem a szovjet megszálló hatóságok által létrehozott úgynevezett lublini kormány,²² a románoknál I. Mihály király.²³

Még relatíve Magyarországon alkalmazták a „*legdemokratikusabb*” megoldást, hiszen a magyar közjogi tradícióknak megfelelően ideiglenes nemzetgyűlést hívtak össze, igaz már Sztálin születésnapjára, december 21-ére időzítve. A nemzetgyűlésnek a képviselőit többé-kevésbé demokratikus módon, ösgyűléseken, ad hoc jelleggel választották meg. Csehszlovákiában ezzel szemben egyedül Beneš képviselte a jogfolytonosságot, és az egyetlen egy szuverenitást, amely jogalkotói hatáskörrel is, sőt az alkotmánymódosító hatáskörrel is saját magát felruházta.

Ugyan 1945. október 28-ra összehívták Prágában az ideiglenes egykamarás nemzetgyűlést, amely azonban nem választott testület volt, hanem kinevezés alapján ült össze. Ez szintén elmentmondott az alaptörvénynek, amely egyértelműen leszögezte: képviselővé csak választások által lehet válni (8. és 13. §). 1946. február 28-án az ideiglenes nemzetgyűlés alkotmánytörvényt fogadott el, amellyel az összes köztársasági elnöki dekrétumot „*törvényerőre*” emelte.

A beneši dekrétumok alapján meg kellett állapítani, hogy ki számít magyarnak. Ez különösen a vegyes lakosságú területeken volt nehéz. Nem csak a magyar anyanyelvűeket sorolták ide, vagy azt, aki a népszámláláskor magyarnak vallotta magát, vagy tagja volt valamilyen magyar pártnak, hanem például szubjektív szempontok szerint is kategorizáltak, például azt, akit esetleg magyarnak tartott a környezete. A hivatalos csehszlovák felfogás szerint kettős állampolgárokká váltak mindazok, akik Németországhoz, illetve Magyarországhoz lettek csatolva, és döntéseik alapozták meg, hogy Csehszlovákiához maradtak-e hűségesek, vagy Németországhoz, illetve Magyarországhoz. Ezt a módszert csak a németek és a magyarok esetében alkalmazták a bűnösség elve alapján.

6. Népbírósi eljárások

A kassai kormányprogram meghirdetését követően az év végéig a csehszlovák népbíróóságok mintegy 75 000 szlovákiai magyart – elsősorban értelmiségieket – ítélték el háborús bűnös-ként és utasítottak ki az országból.²⁴ A népbíróóságok gyakorlatában mindenfajta ellenállás a cseh, illetve a szlovák állam ellen (a szlovák fasiszta állam elleni szembenállás is) háborús bűntettként jöhetett számításba, illetve azt is elítélték, aki kiállt Magyarország mellett.²⁵

Ezek a perek egyértelműen a magyar lakossággal szembeni diszkriminációt jelentették, olyannyira – ez a nemzetközi összehasonlításból egyértelműen kiderül –, hogy Szlovákia

21 DUBY, Georges (szerk.): *Franciaország története II. Az új idők 1852-től napjainkig*. Osiris Kiadó, Bp., 2007. 434.

22 PACZKOWSKI, Andrzej: *Fél évszázad Lengyelország történetéből*. 1956-os Intézet, Bp., 1997. 113.

23 DURANDIN, Catherine: *A román nép története*. Maecenas Könyvek, Bp., 1998. 323.

24 BALOGH Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945–1950*. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1988. 130.

25 SZABÓ Imre: *A csehszlovák kisebbségi rendszer változásai*. Valóság, 1946/6–9. 29.

területén élt akkor a legtöbb „háborús bűnös”. Például a szudétanémetek körében csak feleannyi marasztaló ítélet született. Akik pedig az első bécsi döntéssel magyarországi területekre kerültek és ott valamilyen politikai szerepet betöltöttek, azok is automatikusan háborús bűnösök lettek. Mindez ellentétes volt a nürnbergi törvényszék alapokmányával. Ez a gyakorlat is igazolta, hogy tulajdonképpen mi volt az igazi célja a csehszlovák vezetésnek: a háborús bűnösség megfogalmazása csak a magyar lakosságtól való megszabadulást célozta, hiszen aki kisebb tartamú szabadságvesztés büntetést kapott – és a legtöbbször ezt szabtak ki –, azok, ha vállalták, hogy áttelepülnek Magyarországra, akkor mentesültek a büntetés alól.²⁶

7. Kényszermunka, deportálások

Beneš azt kérte a szovjet hadseregtől, hogy lehetőleg észak felől támadjanak déli irányba, hogy a magyar lakosságot menekülésre kényszerítsék a déli területekre, tehát a magyarországi területekre. Egyrészt a hadvezetés ezeket a szempontokat nem tudta figyelembe venni, másrészt pedig a magyar lakosság helyben maradt, nem menekült el a szovjet hadsereg bevonulásakor, és ezért kezdték el önhatalmúlag deportálni a magyar lakosságot. Ezek az intézkedések arra irányultak, hogy ettől a határkisebbségtől nagyon rövid időn belül meg kell szabadulni, lehetőleg a párizsi békeszerződés megkötéséig a legnagyobb részét el kell távolítani Csehszlovákia területéről. Tehát a Csehországból való deportálások mellett a Magyarországra való átűzés is jellemző ekkor a csehszlovák hatóságok részéről, ez különösen akkor volt rendkívül kegyetlen, amikor a zajló Dunán kellett minden ingó és ingatlan vagyonukat hátrahagyva átmenekülniük egyes családoknak a magyar oldalra, és sokan a menekülés közben meghaltak.

A beneši dekrétumok közül az 1945. szeptember 19-i, 71. számú rendelet közmunkára kötelezte az állampolgárságuktól megfosztott 14 és 60 év közötti magyar férfiakat és 15 és 50 közötti magyar nőket. 1945. október 1-én adták ki a hírhedt 88. számú elnöki rendeletet, amely általános munkakötelezettséget vezetett be. Ezután a magyar lakosságot egyenként, családjuktól elszakítva, vagy családotul deportálni kezdték, illetve munkatáborokba vitték. Valóságos ostromállapotot szimulálva, a katonaság körbevett egyes településeket, és akiket ott találtak, és felnőtt korúnak láttak első ránézésre, azokat egy kisebb csomaggal marhavagyonokba rakták és Csehországnak elsősorban azokra a területeire vitték, ahonnan a németeket kitelepítették, és ahol szükség volt munkáskézre, és ott őket kényszerlakhelyeken letelepítve, munkára, különböző munkákra fogták, elsősorban a mezőgazdaságban. Akik nem engedelmeskedtek, azokat brutálisan megverték. Számos idős, beteg és kisgyerek az embertelen körülmények miatt meghalt. Több tízezer ember került így Csehország területére, és vannak olyanok, akik mindmáig ezeken a vidékeken élnek.²⁷

26 GYÖNYÖR József: *Mi lesz velünk, magyarokkal?* I. m. 33–35.

27 JANICS Kálmán: *A hontalanság évei: A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után, 1945–1948.* Madách Könyv- és Lapkiadó, Pozsony, 1992. 225. VADKERTY Katalin: *A deportálások. A csehszlovákiai magyarok kényszermunkája 1945–1948 között.* Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1996.

8. Lakosságcsere

Mivel a nyugati nagyhatalmak a Szovjetunióval szemben nem fogadták el a magyar lakosság egyoldalú kitelepítését, ezért a csehszlovák és a magyar kormány a szovjet vezetés nyomásgyakorlása mellett, 1946. február 27-én „*paritákos lakosságcsereben*” egyezett meg. A megállapodás értelmében a magyarországi szlovákok áttelepülnek Szlovákiába, a szlovákiai magyarok pedig Magyarországra. Csak éppen nem egyenlő feltételek mellett került sor az egyezmény végrehajtására. A magyarokat a csehszlovák hatóság kényszerítette az áttelepülésre, a szlovákok pedig önként jelentkeztek. Magyarországra egy hatalmas, 90 autóból álló konvojból álló propagandabizottság jött, többek között Gustav Husák²⁸ vezetésével. Faluról falura, városról városra járva toboroztak embereket, akik esetleg hajlandók lennének áttelepülni Csehszlovákiába. Eleinte megpróbálták a valóban szlovák etnikumú, valóban szlovák gyökerű embereket az áttelepülésre rávenni, de nagyon sokan nem akartak elköltözni otthonukból, megszokták már azt a helyet, azt a vidéket, és aztán így egy másfajta taktikához folyamodtak. A magyaroktól elvett házakat, földeket elkezdték följáánlani azoknak, akik hajlandóak voltak áttelepülni. Végző soron a Csehszlovák állam „*rossz üzletet*” kötött, hiszen a dolgos parasztembereket, akik a magyarlakta területen a földbirtokokat megművelték, azokat átküldték Magyarországra, és helyükre többségükben olyan munkanélküli, vagyon nélküli emberek jöttek át, akiknek egyetlen egy szempontjuk az volt, hogy így házat és földet kapnak, semmilyen más egyéb vonatkozásuk nem volt, tehát mondjuk a szlovák gyökerek, vagy egyáltalán a szlovák nyelvtudás is teljes mértékben hiányzott. Ezek az emberek hiába kaptak földet meg házat, a fárasztó mezőgazdasági munkához sem szaktudásuk, sem szorgalmuk nem volt.²⁹ Ezért '47-'48-ra Csehszlovákiában nagyon komoly élelmiszerellátási problémák merültek föl. Végül is a Szovjetunió szállított nagy mennyiségű gabonát Csehszlovákiába, hogy ne legyen éhínség.

Kezdetben nagyon sokan jelentkeztek, 80-90 ezer ember is jelentkezett Magyarországról, de végül is 59 ezren települtek át és mentek át Csehszlovákiába. Magyarországra pedig – többféle szám szerepel, ahány szakirodalom, annyiféle számot említenek – 100 ezer körüli létszámot lehet középértékként számítani.

28 Gustáv Husák (1913–1991) szlovák kommunista politikus, 1969. április 30-án ő lett Dubček utódjaként Csehszlovákia Kommunista Pártjának első titkára. 1975 és 1989 között Csehszlovákia államfője.

29 VADKERTY Katalin: *A deportálások. A csehszlovákiai magyarok kényszermunkája 1945–1948 között*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1996. 16.

9. Reszlovakizáció

A párizsi békeszerződés előtti utolsó eszközként következett az úgynevezett részlovakizáció, a „*visszaszlovákosítási*” kampány ötlete. Ez abból az elméletből indult ki, hogy akik tulajdonképpen Szlovákia déli területén lévő magyar nemzetiségűek, azok valójában korábban szlovákok voltak, csak a magyar asszimilációs politika miatt elmagyarosodtak. Ezért őket vissza kell szlovákosítani, részlovakizálni, vagyis arra törekedni, hogy kapják vissza az eredeti etnikumukat. Amennyiben szlováknak vallják magukat és elhatározzák, hogy mostantól kezdve majd szlovákul tanulnak és Szlovákiához idomulnak, akkor visszakapják az állampolgárságukat és elvesztett jogaik egy részét, sőt még talán tulajdont is szerezhetnek. A Július Viktory belügyi megbízott 1946. június 17-i hirdetményével útjára indított 1946. július 1-jéig tartó kampány során állampolgársága visszaszerzése, a kitelepítés és a vagyonekbobzás alóli mentesülése reményében 352 038 magyar kérte szlovákká minősítését, a jelentkezők száma azonban még ezt követően is tovább nőtt.

Egy 1948 nyarán napvilágot látott rendelet alapján összesen 710, nagyrészt a magyar nyelvterületen található település nevét változtatták meg. Az első köztársaságban csupán a magyar nevek hagyományos szlovák változatát használták (például Rimavská Sobota = Rimaszombat, Košice = Kassa, Rožnava = Rozsnyó, Beš = Bős). Az 1948-as rendelet értelmében viszont a magyarnak tűnő településneveket teljesen megváltoztatták. Az új név alapja gyakran a régi nyersfordítása volt: (Csiliznyárad, az I. köztársaság idején Ńárad = Topolovec, Pozsonyeperjes = Jahodná, Somodi = Drieňovec).

A nem értelmezhető településneveket a szlovák helynévképzési szabályoknak megfelelően „*alakították át*”, vagy más motiváció alapján nevezték meg, ilyen volt például *Magyarbél* → *Velký* [Nagy] *Biel* (1920: *Madárský Bél*, magyarul *Magyarbél*); *Nagygyerty* a *Csalló* víz-név szlovákos változata alapján nevezték el *Čalovo*-nak (1920: *Velký Meder*, magyarul *Nagygyerty*).

Több magyar lakosságú települést neves szlovák személyiségekről neveztek el (például Párkány = Štúrovo,³⁰ Tornalja = Šafárikovo,³¹ Bős = Gabčíkovo³²). Ennek ellenére sok magyar település neve megmaradt eredeti, esetleg annak szlovák helyesírással írt formájában: Bátka (Bátka), Padány (Padáň), Gyerk (Hrkovce), Százd (Sazdice).³³

30 **Ludovít Štúr** (1815–1856) a szlovák nemzeti mozgalom vezetője, a szlovák irodalmi nyelv megteremtője, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc ellen harcoló szlovák önkéntes résztvevőinek toborzója.

31 Pavel Jozef Šafárik (1795–1861) filozófus, szlovák nyelvész és történész, a prágai egyetem könyvtárnoka.

32 Jozef Gabčík (1912 és 1942) a német megszállókat megszemélyesítő R. Heydrich elleni, 1942-ben Prágában elkövetett merénylet egyik résztvevője.

33 CZIBULKA Imre: *Szlovákiai települések magyar-szlovák szlovák-magyar nevei*. Madách–Pozsonium, Pozsony, 1999. SZABÓMIHÁLY GIZELLA: *A nyelvhasználat törvényi szabályozása és a szlovákiai magyar nyelvváltozatok jellegzetességei (Cseh)Szlovákiában 1918–1998 között*. In: Tóth László (szerk.): *A (cseh) szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. Ister, Bp., 1998. 132–167.

A szakirodalom által a reszlovakizáció végleges eredményeként elismert adatok szerint összességében 410 820 személy tett eleget a reszlovakizációs felhívásnak, közülük 326 679-et szlovák nemzetiségűnek is nyilvánítottak, 84 141 személy reszlovakizálását ugyanakkor elutasították. A reszlovakizáltak jelentős része a háború utáni első, 1950. évi népszámlálás során még szlováknak vallotta magát, a későbbiekben azonban statisztikailag is visszatért magyar nemzetiségéhez. (1950: 367 733 fő vállalta magyarságát, 1961: 533 934, 1970: 570 478, 1980: 579 617).³⁴

10. Epilógus

Csehszlovákiában a magyar lakossággal szembeni nyílt diszkrimináció a kommunista hatalomátvétellel szűnt meg. Ekkor az úgynevezett lenini nemzetiségi politika jegyében visszakapták állampolgársági jogukat, a magyar gyerekek újra járhattak iskolába, de ezután a Csoóri Sándor által megfogalmazott „*kettős elnyomás*” következett.³⁵

A beneši dekrétumok közül csak a három, közmunka kötelezettséget előíró, azaz a deportálások alapjául szolgáló rendelkezést helyezték hatályon kívül.

Az állampolgárságról szóló dekrétumot sem helyezték hatályon kívül, 1948-ban hoztak egy törvényt, amely lényegében minden, Csehszlovákia területén maradt magyar számára lehetővé tette az állampolgárság visszaszerzését, amennyiben letették az állampolgári esküt.

Amikor 1991-ben Csehszlovákiában fölmerül a reprivatizáció kérdése, tehát hogy mi történjen azokkal az ingatlanokkal, amelyeket a pártállami diktatúra elvett az ottani lakoságtól, akkor ebből a magyar lakosságot direkt kihagyják, hiszen tudatosan, 1948. február 25-ével vonják meg ezt a határidőt. Tehát azok az intézkedések, amelyek kifejezetten a magyarságot diszkriminatívan érintették, továbbra is hatályban maradtak, és újabb hasonló, a magyarok részére hátrányos megkülönböztetést jelentő jogszabályokat generáltak.

34 VADKERTY Katalin: *A reszlovakizáció*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 1993.

35 DURAY Miklós: *Kutyaszorító: önéletrajz és beszélgetések önmagammal*. Püski Kiadó, New York, 1983.

11. Függelék

Az ügynevezett beneši dekrétumok és a hozzájuk kapcsolódó jogszabályok

1945. május 14. és október 27. között 143 köztársasági elnöki dekrétum született, melyek közül 13 közvetlenül, körülbelül 20 pedig közvetve nyilvánította kollektívan bűnösnek a németeket és magyarokat. Mivel Beneš mint köztársasági elnök adta ki őket, ezért nevezték el ezeket beneši dekrétumoknak. Jellegükben ezekhez kapcsolódtak a Szlovák Nemzeti Tanács egyes rendeletei (a dekrétumok csak akkor voltak hatályosak a szlovák országrészben, ha az SZNT hozzájárult kibocsátásukhoz, bizonyos esetekben politikai okokból egyes dekrétumok esetében nem engedték).

Ezen túlmenően, a magyar lakosság elleni rendelkezések három csoportra oszthatók:

A. Az egyéni bűnösség megállapítását feltételező intézkedések:

A 33/1945. számú Szlovák Nemzeti Tanácsi rendelet alapján meghozott *népbírói döntések*.

B. A Nemzetközi szerződések alapján végrehajtott intézkedések:

Az 1946. február 27-én aláírt csehszlovák-magyar *lakosságcsere egyezmény*.

C. A beneši dekrétumok és a Szlovák Nemzeti Tanács kollektív bűnösséget kimondó rendelkezései:

5/1945. sz. dekrétum az elnyomás idején kötött egyes vagyoni jogi ügyletek érvénytelenségéről, továbbá a németek, magyarok, az árulók, a kollaboránsok, valamint egyes szervezetek és intézetek vagyonának nemzeti gondnokság alá helyezéséről

12/1945. sz. dekrétum a németek, magyarok, árulók és a cseh és szlovák nemzet ellenségei földtulajdonának elkobzásáról és gyorsított ütemben történő elosztásáról

16/1945. sz. dekrétum a náci bűnösök, árulók és segítők megbüntetéséről és a rendkívüli népbíróóságokról

27/1945. sz. dekrétum a belső telepítés egységes igazgatásáról (hatályon kívül helyezte a 18/1950. sz. törvényt)

28/1945. sz. dekrétum a németek, magyarok és az állam más ellenségei mezőgazdasági földjének cseh, szlovák, valamint más szláv földművesekkel való betelepítéséről

33/1945. sz. alkotmánydekrétum a német és magyar nemzetiségű személyek csehszlovák állampolgárságának rendezéséről

59/1945. sz. dekrétum az állami közalkalmazottakról

67/1945. sz. dekrétum a megbízhatatlan közalkalmazottak átvilágításáról

71/1945. sz. dekrétum a csehszlovák állampolgárságukat elveszített személyek munkakötelezettségéről (hatályon kívül helyezte a 65/1965. sz. törvényt)

81/1945. sz. dekrétum az egyesületek ügyében hozott intézkedésekről

88/1945. sz. dekrétum az általános munkakötelezettségről (hatályon kívül helyezte a 65/1965. sz. törvényt)

95/1945. sz. dekrétum a bankbetétek és egyéb megtakarítások kifizetéséről

108/1945. sz. dekrétum az ellenséges vagyon elkobzásáról és a nemzeti újjáépítési alapokról

137/1945. sz. alkotmánydekrétum az állami szempontból megbízhatatlan személyek forradalmi időszakban történő őrizetbe vételéről

D. Fontosabb Szlovák Nemzeti Tanácsi rendeletek:

6/1944. sz. rendelet a német és magyar nemzeti kisebbség oktatásügyének és istentiszteleti nyelvének rendezéséről

33/1945. sz. rendelet a fasiszta bűnösök, megszállók, árulók és kollaboránsok megbüntetéséről és a népbíróság létesítéséről

50/1945. sz. rendelet a vagyon nemzeti gondnokság alá helyezéséről

104/1945. sz. rendelet a németek, magyarok, árulók és a szlovák nemzet ellenségeinek vagyonelkobzásáról, mezőgazdasági vagyontárgyai gyorsított felosztásáról

105/1945. sz. rendelet a munkatáborok létrehozásáról

Dr. Mészáros Anikó – Dr. Korom Ágoston

A BENEŠ-DEKRÉTUMOK TEGNAP ÉS MA AZ EURÓPAI PARLAMENTBEN

1. Bevezető gondolatok – a kérdés aktualitása

Az Európai Parlament (EP) jogi ügyekért felelős szakbizottsága (JURI) 2014. február 11-én jogi szakvéleményt fogadott el a Beneš-dekrétumokkal kapcsolatban, amely megállapítja, hogy a dekrétumok befolyása és hatása a szlovák jogrendszerben ma is jelen van.

A magyar közvélemény mindig is figyelemmel követte a Beneš-dekrétumokat érintő, eddig főként kétoldalú tagállami párbeszédre szorító eseményeket. A szlovákiai magyar közösség számára a magyar és német nemzetiségű csehszlovákiai lakosokat a második világháborút követően „megbélyegző” elnöki dekrétumok múlt és jelen, amelyekkel kapcsolatban a mindenkori szlovák kormány véleménye egyelőre megingathatatlanak tűnik. Változást remélhetnek e téren az ügy követői az Európai Parlamentben, februárban elfogadott jogi szakvéleménynek köszönhetően.

A szlovák kormány álláspontjának rendíthetlenségét segítette mindezidáig az uniós szinten, főként az Európai Bizottság véleményére épített megnyilvánulások sora is. Ez alól kivételt csak az Európai Parlament képezett, ahol még a 2004-es kelet-közép-európai bővítést megelőzően a szudétánémetek képviselői nyitották meg a Beneš-dekrétumok vitáját, a Csehországra vonatkozó bővítési jelentések kapcsán. A vita lezárásánál a dekrétumok uniós joggal ellentétes voltáról a képviselők egy jelentős csoportja azonosan vélekedett, ugyanakkor a sikeres 10 államos bővítés megvalósulása érdekében a plenáris szavazásokon ez utóbbi érdekek erősebbnek bizonyult a cseh jogrend alapos vizsgálatának igényénél. Szlovákia úgy válhatott az Európai Unió tagjává, hogy esetében a Beneš-dekrétumok nemzeti jogrendből történő esetleges kivezetése, a feltételezett uniós joggal ellentétes rendelkezések miatt, szinte uniós viták tárgyát sem képezte.

A csehországi helyzet görcső alá vétele nem vonta magával a szlovákiai jogi helyzet vizsgálatát, ennek több oka is volt: a szlovákiai érintettek nem rendelkeztek abban az időben sem EP-képvislettel, sem olyan nemzetközi csatornákkal, amelyeken keresztül hallathattak volna magukról, illetve Szlovákia 2004-es uniós csatlakozásának körülményei is hozzájárultak ahhoz, hogy ne kerüljön minden téma terítékre a tagállam-jelöltre vonatkozóan. Így az eddigi jogi és politikai állásfoglalások a Beneš-dekrétumok szlovákiai jogrendben elfoglalt helyét és hatásait illetően a cseh helyzet alapulvételével kerültek megfogalmazásra. Az Európai Bizottság elsősorúként hivatkozott jogi szakvéleménye, az úgynevezett Frowein-jelentés szintén a cseh viszonyokat vizsgálja, a későbbiekben említést teszünk a jelentés megírásának okáról is.

A Bizottsághoz címzett írásbeli választ igénylő képviselői kérdések,³⁶ valamint a petíciókkal foglalkozó parlamenti szakbizottságba beérkező, Beneš-dekrétumokat érintő, uniós polgárok által beadott petíciók hívják fel a figyelmét az uniós intézményeknek arra, hogy a dekrétumok szágája nem zárult még le. Mint egyéb vitás ügyekben, ebben az esetben is elképzelhető, hogy a probléma uniós oldalról történő alapos vizsgálata és megközelítése megoldást hozhat. A jogvita valódi nyertesei a (volt) szlovákiai magyarok lehetnek, és bár a téma a kívülálló számára nem tűnik egyértelműen európai szintűnek, a magyar közösség mellett az Európai Unió többi őshonos nemzeti, nyelvi kisebbségének törekvéseit is pozitívan érintheti.

2. Történeti visszatekintés

2.1. Az úgynevezett Beneš-dekrétumokról röviden

A teljesség igénye nélkül, rövid visszatekintésként említést kívánunk tenni az Edvard Beneš, volt csehszlovák államelnök által jegyzett dekrétumok (a Csehszlovák Köztársaság elnökének dekrétumai) történelmi háttéréről. Az elnöki rendeletekre Csehszlovákia két utódállama, a Cseh Köztársaság és a Szlovák Köztársaság máig a csehszlovák állam megalakulásának alappilléreiként tekint. A csehszlovák államiság kezdeteinek jogi keretet adó rendeletek vagy dekrétumok (összesen több mint 140 elnöki dekrétum) egy része Londonban, az emigráns kormány ideje alatt, majd a továbbiak közvetlenül a második világháborút követően (1945–1948), már Csehszlovákiában születtek. A kollektív bűnösség elvére és a nemzetiség alapján történő megkülönböztetésre épülő és megtorló intézkedéseket tartalmazó dekrétumok az említett második csoportba tartoztak. Az új csehszlovák állam létrehozásának érdekében olyan erős politikai támogatást nyert mind a londoni, mind a moszkvai emigrációban formálódott politikai körökben, a csehszlovák állam számára gondot és instabilitást jelentő német és magyar nemzetiségűek jogi, társadalmi és gazdasági ellehetetlenítése, hogy az ellenük készített intézkedések lényeges részét sikerült elnöki dekrétumokba foglalni. Példaként megemlítünk néhány dekrétumot. Az etnikai alapon történő megkülönböztetést megvalósító 27/1945 és 28/1945. számú³⁷ dekrétumok az országon belüli áttelepítések megindítása érdekében születtek, hogy a magyarok, a németek és az állam más ellenségeinek mezőgazdasági földtulajdonára szlovákokat és cseheket telepíthessen az állam. A 33/1945. számú elnöki rendelettel fosztották meg a magyarokat és németeket csehszlovák állampolgárságtól, ennek következtében szülőföldjükön tagadta meg tőlük az újonnan létrehozott csehszlovák

36 Az EP-képviselők írásbeli és szóbeli kérdések formájában kérhetik ki a meghatározott uniós intézmények véleményét a tagállamokban vagy uniós szinten kialakult helyzetekkel kapcsolatban (Eljárási Szabályzat 115–118. cikk) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20140203+RULE 117+DOC+XML+V0//HU&language=HU&navigationBar=YES>.

37 Dekrét 28/1945 Zb. II o osidlení poľnohospodárskej pôdy Nemcov, Madarov a iných nepriateľov štátu českými, slovenskými a inými slovanskými poľnohospodármi. http://jaspi.justice.gov.sk/jaspiw1/hm_zak/jaspiw_mini_zak_zobraz_skup1.asp?skupina=1.

államalakulat az állampolgári jogokat, etnikai alapon. Egy további, szintén etnikai alapokra és a két nemzet ellen táplált gyűlöletre épített dekrétum (88/1945) a tömeges kitelepítések és a csehországi kényszermunkára rendelés számára nyitotta meg a törvényi utat.

A dekrétumok valódi törvényi erőt és megerősítést az ideiglenes nemzetgyűlés által elfogadott 57/1946 sz. alkotmánytörvény révén nyertek, azok jelentős része ma is a két uniós tagállam jogrendjének szerves részét képezi. Így érhető el és olvasható a Szlovák Köztársaság Igazságügyi Minisztériuma által működtetett internetes honlapon többek között az a két dekrétum is, amely a magyar és német nemzetiségű személyek, illetve nemzetárulók mezőgazdasági földterületeinek gyorsított folyamatban történő szétosztásáról, valamint az ellenség vagyonának elkobzásáról szól (104/1945 és 108/1945).³⁸ E két utóbbi dekrétumra hivatkozik a későbbi fejezetekben elemzésre kerülő szlovák kárpótlási törvény.

Az elnöki rendeletek rövid és nem teljes felidézése is elegendőnek bizonyulhat ahhoz, hogy megállapítsuk: a csehszlovákiai két legnagyobb lélekszámú nemzeti kisebbség sorsa megbélyegződött a dokumentumok által. Sajnálatos és érthetetlennek is nevezhető módon a két érintett utódállam máig az állami szuverenitás és közép-európai stabilitás elleni támadásként aposztrofál minden olyan elképzelést, amely többek között a nemzeti kisebbségek felszámolása céljából elfogadott és etnikai alapú diszkriminációt magában hordozó elnöki dekrétumok hatályon kívül helyezését szorgalmazza. A fent említettek magyarázatot adnak arra, miért érezte szükségét három évvel az Európai Unióhoz történő csatlakozását követően Szlovákia annak, hogy parlamenti határozatot fogadjon el az elnöki dekrétumok megerősítése céljából. A Szlovák Nemzeti Tanács magyar képviselői tartózkodtak a szavazáson.

A határozat 2. és 3. pontja a következőképpen fogalmaz:

- „2. a Csehszlovák Köztársaság hivatalos szervei, és a Szlovák Nemzeti Tanács háború utáni határozatai nem eredményeznek diszkriminatív gyakorlatot, és új jogviszonyok jelenleg nem alapozhatók rájuk,
3. az e határozatok következtében kialakult jogi- és tulajdonjogi viszonyok megkérdőjelezhetetlenek, érinthetetlenek, és megváltoztathatatlanok.”³⁹

38 http://jaspi.justice.gov.sk/jaspiw1/hm_zak/jaspiw_mini_zak_zobraz_clanok1.asp?kotva=k4&skupina=3
Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 104/1945 Zb. SNR o konfiškovaní a urýchlenom rozdelení pôdohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľov slovenského národa v znení neskorších predpisov; Dekrét prezidenta republiky č. 108/1945 Zb. o konfiškácii nepriateľského majetku a Fondoch národnej obnovy v znení neskorších predpisov.

39 A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa 2007. szeptember 20-án elfogadott 533. határozata a háború után született, a II. világháború utóhatásaként Szlovákiában kialakult körülmények rendezését szabályozó dokumentumok vitathatalanságáról. A határozat eredeti nyelven elérhető a SZNT honlapján: <http://www.nrsr.sk/web/default.aspx?sid=nrsr/dokumenty/vyhlasenia>

2.2. A cseh–német „Beneš-vita”

A szlovákiaiakkal azonos elnöki dekrétumokon alapuló cseh államiság védelmezői a kommunista hatalom felszámolását követő időszakról kezdődően próbálják a cseh területekről elűzött német kisebbség képviselőinek mindennemű kárpótlási, bocsánatkérési igényeit visszautasítani. A német nyelvű irodalomban találkozhatunk ellenpéldákkal is, amelyek kivételes bírósági ügyek. Írásunk témája a szlovákiai helyzet elemzése, ugyanakkor a 2014-ben elért eredmények megfelelő mérlegeléséhez elengedhetetlennek láttuk az azt megelőző időszak lényeges momentumainak megemlítését. A fellejtett csehországi jogi helyzet vizsgálatának igénye mégis érezhetően Csehország Európai Unióhoz történő csatlakozását megelőzően erősödött meg, ehhez jelentősen hozzájárult a német EP-képviselők által az Európai Parlamentben kifejtett érdekérvényesítés.

Az Európai Parlament Külügyi Bizottsága keretében 2002-ben készített úgynevezett bővítési jelentések a 2004-ben csatlakozó 10 államot, közöttük Csehországot is érintették. A német Elmar Brok Európai parlamenti képviselő (jelenleg a külügyi bizottság elnöke) által jegyzett 2002. novemberi EP-jelentés⁴⁰ szerint a dekrétumok nem jelentenek akadályt az uniós tagság elnyerése szempontjából, a jelentés már a Frowein-féle következtetéseket alapul véve fogalmazott⁴¹ a tagfelvételtől kedvezően. Az ország-jelentés a német fél számára erkölcsi elégtételnek számító momentumként említi meg az 1997-ben aláírt cseh–német deklarációt, amely elítéli a második világháborút követően a német közösséggel szemben elkövetett jogsértéseket. Ilyen jellegű deklaráció magyar–szlovák viszonylatban nem született, ennek elsőszámú okaként a külföldi – régi EU-tagállamok által kifejtett – politikai nyomás hiányát említhetjük.

Az említett jelentések parlamenti elfogadását többször is heves viták övezték az EP plenáris ülésén. Szakmai és politikai vélemények eltértek egymástól, míg a hosszadalmas vitákat véglegesen lezárni kívánó Európai Bizottság megrendelésére Frowein professzor elkészítette tanulmányát.⁴² Az úgynevezett Frowein-jelentés Csehországgal kapcsolatban konklúzióként megfogalmazza, hogy a Beneš-dekrétumok mai formájukban, illetve a cseh jogrendben elfoglalt helyük alapján nem jelentik akadályát az uniós csatlakozásnak. A tanulmány leszögezi, hogy bár a vizsgálatok csak a csehországi jogi helyzetre terjedtek ki, Csehszlovákia másik utódállamában, vagyis Szlovákiában feltételezhető a hasonló jogi helyzet. A tanulmány megállapításai hatással voltak a Csehország uniós tagsági kérelméhez kapcsolódóan 2003-ban

40 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A5-2002-0371&language=EN>.

41 49. Refers to the report commissioned by the EP and supports its common conclusions, namely that the presidential decrees do not pose an obstacle to Czech accession to the EU, meaning that all Union citizens will enjoy the same rights on Czech territory after accession and that judgments handed down *in absentia* have been quashed; regards the statements of principle made in the German/Czech Declaration of 21 January 1997 as a sound basis for reconciliation, which represents the moral foundation for European integration; considers a political gesture by the Czechs to this effect as desirable.

42 [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2002/323934/DG-4-AFET_ET\(2002\)323934_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2002/323934/DG-4-AFET_ET(2002)323934_EN.pdf).

készült parlamenti ajánlások elfogadására (Schröder-jelentés⁴³). Az EP ajánlásainak utolsó pontjai bírálták a dekrétumok által fenntartott bizonytalan jogi helyzetet, mindez mégsem gátolta meg a csatlakozási szerződések athéni aláírását, annak reményében, hogy az uniós tagság elősegíti majd a fennmaradó jogviták rendezését és az alapvető jogok, ezen belül a kisebbségi etnikumok jogainak tiszteletben tartását.⁴⁴

A cseh parlament Beneš elnök érdemeiről 2004-ben elfogadta az úgynevezett Lex Beneš,⁴⁵ s a törvény ellen ismét többen tiltakoztak, köztük EP-képviselők, mint Bernd Posselt, a szudétánémetek szószólója.

A viták 2003-ra enyhülni kezdtek és a többségbe került pacifista hozzáállású képviselőknek köszönhetően a csehországi csatlakozás szabad utat kapott az Európai Parlamentben.

A vita ezzel lezárult, a Frowein-jelentés nem az egyetlen ismert tanulmány, de kétségkívül a legtöbbet idézett uniós szinten a Beneš-dekrétumokkal kapcsolatosan. Frowein professzorral ellentétben Blumenwitz⁴⁶ kutatásaira alapozva arra a megállapításra jutott, hogy kialakulhat uniós jogot sértő helyzet a Beneš-dekrétumok cseh jogrendbeli „utóélete” során. A főként a szudétánémetek képviselői által hivatkozott tanulmány azokra a lehetséges jogi hiányosságokra hívja fel a figyelmet, amelyek az országnak az Európai Unióhoz történő csatlakozása után is fennállhatnak.

Lényeges megállapítása Blumenwitznek, hogy a kárpótlási törvények állampolgárság alapján történő diszkriminációt valósítanak meg, ha csak cseh állampolgárok számára teszik lehetővé a kárpótlási igények bejelentését. Ezt az állampolgárságon alapuló diszkriminációt Görlitz és Neumann⁴⁷ is úgy említik, mint az uniós joggal összeegyeztethetetlen elemet, amely a cseh állampolgársággal nem rendelkező többi uniós polgárt hátrányos helyzetbe hozhatja a csehországi bíróságok, hatóságok eljárásai során. A cseh kárpótlási törvények alapján az igényérvényesítési lehetőségek időbeli hatálya az uniós csatlakozást megelőzően lejárt. Bírósági ügyeken keresztül viszont a jogszabályok későbbi, csatlakozást követő továbbélése elképzelhető, mivel máig létezhetnek olyan még le nem zárt ügyek, illetve születnek olyan bírósági ítéletek, amelyek a tulajdonjogi viszonyok rendezéséről és az állampolgárságról szóló dekrétumokat tartalmazzák. A Blumenwitz-tanulmány a fentiek mellett említést tesz az uniós elvek figyelembevételének fontosságáról az ingatlanforgalmi szabályok tagállami meghatá-

43 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A5-2003-0089&language=EN>.

44 A Schröder-jelentés utolsó mondatai: The rapporteur considers that following the accession of the Czech Republic fundamental constitutional legal standards, also encompassing guaranteed respect for human rights, which in turn includes the protection of minorities, will be strengthened by European law. The European Parliament will make sure that the stated fundamental values of the Czech Republic will not be undermined in future, i.e. after its accession, either. In the spirit of forward-looking reconciliation among the peoples of Europe the European Union will contribute constructively to the resolution of the remaining issues in dispute between individual States and ethnic groups.

45 292 ZÁKON ze dne 13. dubna 2004 o zásluhách Edvarda Beneše

46 http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/Blumenwitz_Gutachten.pdf

47 GÖRLITZ, Niklas – NEUMANN, Philipp: Europarechtliche Aspekte der Debatte um die so genannten Benes-Dekrete. 69

rozása során, valamint utal a *ratione temporis* elvre, miszerint a lezártatlan bírósági ügyeken keresztül, ha azok a csatlakozást megelőzően létrejött jogi aktusokra hivatkoznak, szintén alkalmazni kell az uniós jogot.

A csehekéhez hasonló jogszabályi rendelkezés található a szlovák kárpótlási törvényben is, amely az igények bejelentésének határidejét 2004. december 31-ei dátummal, tehát az uniós csatlakozást követő nyolcadik hónap végében határozta meg. A szlovák kárpótlási törvény⁴⁸ uniós joghoz való viszonya további vizsgálatot igényelhet.

Az Európai Parlamentben korábban néhány petíció, szóbeli és írásbeli kérdés⁴⁹ formájában megjelentek a Beneš-dekrétumok, de egyik esetben sem született olyan jogi vélemény, különösen nem a szlovákiai helyzetet illetően, mint a február 11-ei. A Frowein-jelentés csupán egyike azoknak a tanulmányoknak, amelyek a Beneš-dekrétumok továbbélésével foglalkoztak, ugyanakkor szinte az összes, a témát érintő tanulmánnyal kapcsolatban elmondható, hogy a szlovákiai helyzetet marginálisan érintik.

48 A földtulajdon visszaadásáról szóló 503/2003 sz. törvény.

49 H-0295/02, P-2089/02.

2.3. A Szlovákiát érintő Beneš-petíciók

Az uniós polgárokat megillető egyik jog az EUMSZ 20. cikke szerint a petíciós jog, amelynek alapján bármely EU-tagállam polgára jogosult petíciót benyújtani az Európai Parlamenthez. A petíciós jog tartalmát, többek között a petíciók benyújtásának módját az Európai Parlament Eljárási Szabályzatának 201. cikke⁵⁰ tárgyalja részleteiben.

50 201. cikk: A petíciós jog

- (1) Bármely uniós polgár, valamint valamely tagállamban lakóhellyel, illetve létesítő okirat szerinti székhellyel rendelkező természetes vagy jogi személy egyénileg vagy más polgárokkal vagy személyekkel közösen petíciót nyújthat be az Európai Parlamenthez az Európai Unió tevékenységi területére tartozó és őt közvetlenül érintő ügyben.
- (2) A Parlamenthez intézett petíciókban fel kell tüntetni valamennyi petíció benyújtójának a nevét, állampolgárságát és lakcímét.
- (3) Ha a petíciót több természetes vagy jogi személy írja alá, az aláírók kijelölnek egy képviselőt és helyetteseket, akik az e cím alkalmazásában a petíció benyújtóinak tekintendők.
Ha nem jelölnek ki képviselőt, az első aláírot vagy egy másik megfelelő személyt kell a petíció benyújtójának tekinteni.
- (4) A petíció bármelyik benyújtója bármikor visszavonhatja a petíció támogatását.
Ha a petíció valamennyi benyújtója visszavonja támogatását, a petíció semmis.
- (5) A petíciót az Európai Unió hivatalos nyelveinek egyikén, írásban kell megfogalmazni.
A más nyelven írt petíciót csak abban az esetben veszik figyelembe, ha ahhoz a petíció benyújtója fordítást mellékel a hivatalos nyelvek egyikén. A Parlamentnek a petíció benyújtójával folytatott levelezése azon a hivatalos nyelven zajlik, amelyen a fordítás készült.
Az Elnökség dönthet úgy, hogy a petíciókat vagy a petíciók benyújtóival folytatott levelezést egy adott tagállamban használt más nyelveken is meg lehet fogalmazni.
- (6) A (2) bekezdésben megállapított feltételeknek megfelelő petíciókat a beérkezés sorrendjében nyilvántartásba veszik; ellenkező esetben irattárba helyezik, és a petíció benyújtóját ennek indokairól tájékoztatják.
- (7) A nyilvántartásba vett petíciókat az elnök az illetékes bizottsághoz utalja, amely először az Európai Unió működéséről szóló szerződés 227. cikkével összhangban megállapítja a petíció elfogadhatóságát vagy el nem fogadhatóságát.
Ha az illetékes bizottság nem jut egyetértésre a petíció elfogadhatóságát illetően, a bizottsági tagok legalább egynegyedének kérelme alapján a petíciót elfogadhatónak kell nyilvánítani.
- (8) A bizottság által elfogadhatatlannak nyilvánított petíciókat irattárba helyezik, és a petíció benyújtóját tájékoztatják a határozatról és indokairól. Adott esetben alternatív megoldási lehetőségeket lehet javasolni.
- (9) A petíciók nyilvántartásba vételüket követően fő szabályként nyilvános dokumentummá válnak, és a petíció benyújtójának a nevét és a petíció tartalmát a Parlament az átláthatóság biztosítása érdekében közzéteheti.
- (10) A (9) bekezdés rendelkezéseitől eltérően, petíció benyújtója a magánélet védelme érdekében kérheti nevének bizalmas kezelését, amit a Parlamentnek tiszteletben kell tartania.
Ha a petíció benyújtójának panaszát azért nem lehet kivizsgálni, mert kérte nevének elhallgatását, akkor a további lépésekről a petíció benyújtójával konzultálni kell.
- (11) A petíció benyújtója kérheti petíciójának bizalmas kezelését; ebben az esetben a Parlament megfelelő intézkedéseket tesz annak érdekében, hogy a petíció tartalma ne kerüljön nyilvánosságra. A petíció benyújtóját tájékoztatják e rendelkezés pontos alkalmazási feltételeiről.
- (12) Ha a bizottság célszerűnek látja, az ügyet az ombudsmanhoz utalhatja.
- (13) A Parlamenthez intézett olyan petíciókat, amelyeket olyan természetes, illetve jogi személyek nyújtanak be, akik nem az Európai Unió polgárai, és a tagállamok területén lakóhellyel, illetve létesítő okirat szerinti székhellyel sem rendelkeznek, külön veszik nyilvántartásba és helyezik irattárba. Az elnök az előző hónapban érkezett ilyen petíciókról tárgyak megjelölésével készült havi jegyzéket küld a petíciók tárgyában illetékes bizottságnak, amely a megvizsgálni kívánt petíciókat bekérheti.

Juhász Imre két alkalommal fordult az Európai Parlament Petíciós Bizottságához a Beneš-dekrétumok ügyében. Az első petíció⁵¹ esetében az EP a korábban kialakított uniós álláspontot alkalmazva adott választ a petíció beadójának és zárta le a petíciót. A petíciós bizottság hivatalos válaszában tartalma megegyezett az Európai Bizottságnak egy képviselői írásbeli választ igénylő kérdésre adott válaszával,⁵² amely az ismert elvet követve kimondta, hogy a korábbi kutatásoknak megfelelően a Beneš-dekrétumok és a hozzájuk kapcsolódó kárpótlási jogszabályok nem jelentették a cseh és szlovák uniós csatlakozás akadályát, mivel azok történelmi dokumentumok, további joghatások nélkül, és ennél fogva nem relevánsak az uniós jog szempontjából.

A második petíciót⁵³ Juhász a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa által 2007-ben elfogadott határozatra⁵⁴ kiélezve, 2011-ben nyújtotta be az Európai Parlament Petíciós Bizottságához. Az SZKNT határozata megerősíti, hogy a dekrétumok a szlovák jogrendszer szerves részét képezik. A petíció benyújtója abban kéri az Európai Parlament segítségét, hogy az vizsgálja meg és oldja fel azt az ellentmondásos helyzetet, amely ma a szlovák jogrendszert jellemzi az Edvard Beneš, volt csehszlovák elnök által a II. világháborút követően kiadott elnöki dekrétumoknak a csehszlovákiai magyar és német kisebbséget diszkriminatívan érintő részei miatt. A petíció szövegének bevezető sorai: „Kérjük, hogy az Európai Parlament tűzze napirendre a Beneš-dekrétumok, a Szlovák Nemzeti Tanács és egyéb, a (cseh)szlovák hivatalos szervek által a kérdéses időszakban alkotott – és a magyar és német kisebbséget súlyosan diszkrimináló – jogszabályok ügyét. Ennek során vizsgálja meg azok európai uniós jogrendszerrel való összeegyeztethetőségét.”

A petíciós bizottság az eljárási szabályoknak megfelelően kikérheti más, a vizsgált kérdésben illetékes bizottság véleményét. A 0070/2012. számú petícióban megfogalmazott uniós polgári megkeresés a Jogi ügyek Bizottsága véleményének köszönhetően került meghallgatásra.

Az EP jogi bizottságának véleménye az első olyan uniós szintű jogi szakvélemény, amely a korábbiakkal ellentétben leszögezi, a Beneš-dekrétumok jelenléte bizonytalansági tényező a szlovák jogrendben és ezért kívánatos lenne a helyzet további vizsgálata.

51 0736/2008 számú petíció.

52 E-4776/07 – <http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=E-2007-4776&language=HU>.

53 Juhász Imre magyar állampolgár által benyújtott 0070/2012. számú, 2 aláírást tartalmazó petíció a szlovák nemzeti tanács által a Beneš-dekrétumok sérthetetlenségéről hozott 1487/2007. számú határozat hatályon kívül helyezéséről.

54 Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky o nedotknuteľnosti povojnových dokumentov k usporiadaniu pomerov po II. svetovej vojne na Slovensku (20. 9. 2007) – A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa 2007. szeptember 20-án elfogadott 533. határozata a háború után született, a II. világháború utóhatásaként Szlovákiában kialakult körülmények rendezését szabályozó dokumentumok vitathatatlanságáról.

3. A második Juhász-petíció eredményességének háttere

A második Juhász-petíció, amelyet a JURI-szakbizottság véleményezett, a szlovákiai viszonyokra hívja fel a figyelmet és azon belül is a 2007-ben a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa által elfogadott határozatra, amelynek 3., utolsó pontja a második világháborút követő békeszerződések és az alapján keletkezett jogi és tulajdonjogi viszonyok megkérdőjelezhetetlenségéről, érinthetetlenségéről és megváltoztathatatlanságáról szól. Maga a határozat politikai jellegű dokumentum, és a 2. pont leszögezi, hogy a korábbi határozatok nem eredményeznek diszkriminatív gyakorlatot, és további jogviszonyok nem alapozhatók rájuk. Többek között e kettőséget hordozó tartalommal a határozatnak sikerült ismételen felkeltenie az érdeklődést a Beneš-dekrétumok iránt.

A petíciókban is szereplő és az egyik leggyakrabban idézett dekrétum, amely a magyar és német nemzetiségű polgárokat érintette: a Szlovák Nemzeti Tanács *104/1945 T.t. sz. a magyarok, németek, árulók és a szlovák nemzet ellenségei mezőgazdasági vagyonának, valamint a szlovák nép árulóinak és ellenségeinek mezőgazdasági vagyonának elkönfiskálásáról és annak gyors szétosztásáról szóló rendelet*.

Elmondható, hogy első alkalommal foglal európai intézmény (a JURI, vagyis a Jogi ügyek Bizottságának véleménye keretében) a Beneš-dekrétumokkal kapcsolatban úgy állást, hogy nemcsak a korábban alkalmazott sablonokra támaszkodik, hanem rámutat arra, hogy a szlovák jogrendre vonatkozóan további vizsgálatok javasoltak. A jogi bizottság véleményének 2014. február 11-ei elfogadását hosszadalmas előkészítő munka és számos szakmai-politikai egyeztetés előzte meg.

A korábbiakban említett 0070/2012. számú petíció EP-be érkezését követően az ügy pártfogói próbálták a dekrétumok témáját többfajta fórumon az aktualitások között tartani. 2013 májusában tettek kísérletet a néppárti magyar képviselők Bagó Zoltán (Fidesz) vezetésével arra, hogy úgynevezett parlamenti közmeghallgatást (gyakran használatos az angol public hearing kifejezés) rendezzenek a kitelepítettek történetéről, beleértve a Beneš-dekrétumok elemzését, az Európai Néppárt égisze alatt. A dekrétumoknak az Európai Parlamentben történő „újból megjelenése” a nyugat-európai képviselőkben valószínűleg felidézte a Csehországhoz kötődő 2002/2003-ban lezajlott parlamenti viták emlékét, ezért a hasonló szóváltások elkerülése, illetve a szlovákiai helyzet feltárása végett egy ad hoc munkacsoport alakult a néppárti képviselőcsoporton belül, az ügy mielőbbi rendezése érdekében. A munkacsoport összetétele figyelembe vette a kiegyensúlyozott nemzeti részvételt, így abban a magyar, német, belga képviselők mellett szlovákok és csehek is részt vettek. A csoport eredményessége kevésbé értékelhető, ennek legfőbb oka a témában képviselt politikai álláspontok egymástól való lényegbeli eltérése. Az ad hoc munkacsoport nem tudott hatással lenni a közmeghallgatásról szóló néppárti döntésre és a petíciós bizottságban zajló folyamatokra, inkább elmondható, hogy egy időre kevésbé látható szintre helyezte a beneši vitákat.

Megfigyelhető, hogy a néppárti álláspont kevésbé egységes és nem mindig egyértelmű a kisebbségeket érintő kérdések terén, ezért végül a közmeghallgatás megszervezésére nem a

néppárti munka keretében, hanem külön képviselői kezdeményezésre (Bagó Zoltán, Fidesz és Mészáros Alajos, Magyar Közösség Pártja) került sor. A 2013. július 9-én megtartott rendezvény, amely a „Felhívás magyar–szlovák párbeszédre” címet viselte, alkalmat nyújtott a párbeszéd folytatására európai szinten, ennek ellenére a szlovák EP-képviselők a közmeghallgatás ötletétől elszigetelődtek és azon nem vettek részt. A parlamenti közmeghallgatások olyan nyilvános szakmai fórumok, amelyek egy-egy specifikus témát próbálnak részleteiben, illetve többfajta szemszögből megvilágítani. A Beneš-dekrétumokról szóló közmeghallgatás három előadója (Rezsőházy Rudolf történész-szociológus professzor, Dr. Horváth Attila jogtörténész professzor és Dr. Korom Ágoston európai uniós jogász) a történelmi áttekintés mellett főként a jelenbeli megoldások keresésére összpontosították előadásait. Az uniós jogi kérdések körében Dr. Korom Ágoston a dekrétumok mai joghatásairól beszélt, megerősítve azt a véleményt, miszerint a dekrétumok nem csupán történelmi dokumentumok, hanem hatásuk ma is jelen van a szlovák joggyakorlatban. Mélyreható kutatásokkal feltárhatóak lesznek mindazok a bírói és közigazgatási határozatok, amelyek következtében a dekrétumok újraéledtek. Az uniós jog elveivel nem összeegyeztethető gyakorlat pedig jogszabályi módosításokat vonhat maga után. Dr. Korom Ágoston kutatási munkája megalapozta a JURI jogi véleményében lefektetetteket.

A második Juhász-féle Beneš-petíció szakbizottsági tárgyalásának megkezdésétől – a téma érzékenysége és a korábbi elutasító intézményi reakciókra tekintettel – a magyar képviselők támogatásukról biztosították a petíció benyújtóit (a petíciót két aláíró jegyzi – Juhász Imre és Hahn-Seidel Alida). A petíciós bizottság, miután elfogadhatóvá nyilvánít egy petíciót, napirendre tűzi azt, hogy megadja a lehetőséget a szerzőknek a petíció tartalmának a bizottság előtti nyilvános ülésen történő bemutatására. Minderre a Beneš-petíciót érintően 2012 szeptemberében került sor. A bemutatás idejére elkészült az Európai Bizottság rövid véleménye⁵⁵ a petícióval kapcsolatban, amely a korábbi hasonlóan nevezett petíciókra és megkeresésekre támaszkodva a petíció lezárását javasolta, mivel: „Az úgynevezett Beneš-dekrétumok történelmi jogszabályok, amelyeket a korábbi Csehszlovákia hatóságai hoztak az uniós csatlakozás előtt, és amelyeknek már nincs az uniós joggal ellentétes joghatásuk.”

Az EB közleménye szerint a dekrétumok történelmi dokumentumok és nem keletkeztek új jogot, így nem relevánsak a petíciós bizottság munkája szempontjából.

Láthatjuk, hogy az elfogadást követően a petíció már az első szakbizottsági ülésen lezárásra volt ítélve az Európai Bizottság véleménye szerint. A petíció bemutatásakor kialakult élénk vita során a képviselők kérésére a szakbizottság elnöke (Erminia Mazzoni, olasz néppárti képviselő) úgy döntött, nem zárja le a petíciót, hanem további vizsgálatokat eszközöl. A petíciós bizottságnak az Európai Parlament Eljárási Szabályzata 202. cikke⁵⁶ alapján lehetősége van tényfeltáró látogatás szervezésére a petíció által érintett tagállamba, ám a Beneš-dekrétumok szlovák jogrendbeli hatását vizsgáló látogatásra a magyar képviselők hangoztatott igénye ellenére sem került sor.

55 http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/peti/cm/911/911602/911602hu.pdf.

56 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20140203+RULE-202+DOC+XML+V0//HU&language=HU&navigationBar=YES>.

A petíciós bizottság időközben – a tényfeltáró látogatás hiányát pótolandó – tudomásul vette a szlovák kormánynak a petícióhoz készített állásfoglalását, amelyben többek között a szlovák fél kifejti, hogy meggyőződése szerint a dekrétumok elemzése történelmi, nem pedig politikai szintű feladat, valamint meglepetését fejezi ki azzal kapcsolatban, hogy a 10 éve már egyszer lezárt vitát a petíció szerzője és néhány öt támogató európai parlamenti képviselő ismételten meg kívánják nyitni. A szlovák vélemény nem tartja uniós szempontból sem relevánsnak a dekrétumok vizsgálatát, mivel magyarázata szerint a kárpótlási és az ingatlan-tulajdonjogra vonatkozó, valamint állampolgárságot érintő kérdések tagállami hatáskörbe tartoznak. Az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (EUMSZ) 345. cikkére hivatkozva sem lehet viszont az uniós alapszabadságokat megsérteni, ezen belül a tőke szabad mozgásának elvét sem, erről a lényegi elemről hallgat a szlovák vélemény. Hasonlóképpen nem tesz említést a szlovák álláspont azokról a közigazgatási és bírói gyakorlatban megmutató jogi torzulásokról, amelyeket a Beneš-dekrétumok és az azokhoz szorosan kapcsolódó későbbi jogszabályok eredményeztek és eredményeznek, biztosítva az ügy időbeli és tárgyi uniós jogi relevanciáját. Az egyik ilyen – az eddigi vizsgálatok során – felismert probléma a kárpótlási törvény állampolgárságon alapuló diszkriminatív volta.

A petíciós bizottság 2013-ban ismét tárgyalta, de már zárt ülés keretében, egy másik, szintén Szlovákiát érintő petícióval együtt, a Beneš-petíciót. A két téma (dekrétumok és szlovák állampolgársági törvény) politikai érzékenysége hivatkozva az ülésről kizárták a nyilvánosságot. (Az utóbbi petíciót azóta a szakbizottság, szintén zárt ajtók mögött, az úgynevezett koordinátorok ülésén lezárta anélkül, hogy korábbi határozatának megfelelően, megvárta volna a szlovák alkotmánybíróság témában hozott határozatát.) A zárt ülés rövid határidőn belüli elrendelésének körülményei máig nem tisztáztak, az azon részt vevő magyar ajkú EP-képviselők kivétel nélkül az ügyek nyilvános ülésen történő tárgyalását kérték. Ezen a zárt ülésen határozott úgy a Petíciós Bizottság, mivel saját hatáskörén belül minden vizsgálódási lehetőséget kimerített, hogy kikéri két szakbizottság véleményét (LIBE⁵⁷ és JURI) a petícióval kapcsolatban.

A véleményadásra felkért szakbizottságok közül a JURI-bizottság döntött úgy, hogy véleményt készít a petícióról. A vélemény megírásán Dr. Bólya Boglárka, a Jogi Bizottság néppárti tanácsadója és a cikk szerzői szoros együttműködésben dolgoztak. A vélemény-szöveg végső formáját a JURI-szakbizottság német néppárti elnöke (Klaus-Heiner Lehne) hagyta jóvá, mielőtt az szavazásra került. A magyarországi EP-képviselők közül Szájer Józsefnek (Fidesz), a parlament néppárti képviselőcsoportja alelnökének az együttműködése segített az ügy előmenetelében. A jogi bizottság szlovákiai tagja, Mészáros Alajos (MKP) a szakmai érvelések elkészítésében az általa korábban az Európai Bizottságnak feltett kérdések feldolgozása útján vett részt, továbbá a tárgyalásokon történő részvétellel és a szlovákiai helyzetről adott leírásával járult hozzá az ügy eredményességéhez.

A jogi véleményt február 11-én fogadta el a JURI-bizottság, 15 igen, 2 nem szavazattal és 6 tartózkodással. A szavazás kimenetele az utolsó pillanatig bizonytalan volt, mindez az erős ellenlobbinak volt köszönhető, amely mögött nagyrészt a szlovák szocialista képviselőcsoport

57 Állampolgári jogok, bel- és igazságügy.

munkája állt. A szavazás előtt közvetlenül ugyanakkor a nacionalista Szlovák Nemzeti Párt egyetlen EP-képviselője (J. Paška), aki nem tagja a jogi bizottságnak, kért szót az elnöktől és próbálta a szavazást megghiúsítani, alaptalanul. A jogi bizottság véleménye nem ítéli el a szlovák jogalkotót, hanem az uniós jog lehetséges sérelmét megvalósító joggyakorlatra hívja fel a figyelmet. Ha a további vizsgálatok során bebizonyosodna az uniós jog sérelme a Beneš-dekrétumok mai joghatásai kapcsán, a szlovák államnak, mint ahogy bármely tagállamnak hasonló helyzetben, törekednie kellene az uniós jogot sértő helyzetek megszüntetésére.

A véleményről megtörtént szavazást követően azt a jogi bizottság titkársága továbbította a petíciós bizottságnak, amely az Eljárási Szabályzat 202.c cikkében (A petíciók vizsgálata)⁵⁸ meghatározott pontok figyelembevételével járhat el a petíció lezárása során. Az illetékes bizottságnak (PETI) nyilatkoznia kell és el kell fogadnia, bizonyos esetekben szavazás nélkül, a tárgyban illetékes bizottságtól (JURI) kapott javaslatokat. A vizsgálatok befejezését követően nyilváníthatja a petíciós bizottság lezártnak a petíciót.

58 „202. cikk: A petíciók vizsgálata

- (1) Az elfogadható petíciókat az illetékes bizottság szokásos tevékenysége keretében megvizsgálja, rendszeresen tartott vita, vagy írásbeli eljárás keretében. A petíció benyújtóit meg lehet hívni a bizottság üléseire, ha a petíciót megvitatják, illetve saját maguk is kérhetik részvételüket. Az elnök engedélyezheti a petíció benyújtóinak felszólalását. (..)
A 49. cikkel és a VII. melléklettel összhangban a bizottság a vizsgált kérdésben kifejezetten illetékes más bizottságok véleményét is kikérheti.
- (3) Ha a jelentés különösen az uniós jog alkalmazásával vagy értelmezésével, illetve a létező jog javasolt módosításaival foglalkozik, a tárgyban illetékes bizottságot a 49. cikk (1) bekezdésével és az 50. cikk első és második franciabekezdésével összhangban be kell vonni a munkába. Az illetékes bizottság szavazás nélkül fogadja el a tárgyban illetékes bizottságtól kapott, az állásfoglalási indítvány azon részeire irányuló javaslatot, amelyek az uniós jog alkalmazásával vagy értelmezésével, illetve a létező jog javasolt módosításaival foglalkoznak. Ha az illetékes bizottság nem fogadja el e javaslatokat, a társbizottság közvetlenül előterjesztheti azokat a Parlamentnek. (..)
A bizottság tájékoztatja a Parlamentet különösen arról, hogy milyen intézkedéseket tett a Tanács vagy a Bizottság a Parlament által hozzájuk utalt petíciók kapcsán.
- (9) A petíció benyújtóját tájékoztatják a bizottság határozatáról és a határozat indokairól.
Az elfogadható petíciót megvizsgálásának befejezését követően lezártnak nyilvánítják, és erről tájékoztatják a petíció benyújtóját.”

4. A Jogi ügyek Bizottságának véleménye

Az Európai Bizottság és az Európai Parlament mindeddig vizsgálat nélkül hagyta a szlovák jogrendet és a közigazgatási és bírói gyakorlatot, amely ma is hivatkozik a dekrétumok által létrehozott jogi viszonyokra. A JURI véleménye⁵⁹ ezt az új elemet hozta be a Beneš-dekrétumok által fémjelzett vitába.

A múltban nem született olyan jogi vélemény az uniós intézmények keretében, amely a február 11-i véleménnyel azonos vagy hasonló módon fogalmaz. Az új vélemény egyediségét az adja, hogy a szöveg egyértelműen szakít azzal az eddig hangoztatott hozzáállással, miszerint a Beneš-dekrétumok nem más, mint történelem. A korábbi megállapítás a csehországi jogrend vizsgálata alapján született, a két érintett tagállam uniós csatlakozásakor a közigazgatási és bírói gyakorlat, valamint jogértelmezés pontos feltárása elmaradt. Szlovákiát pedig az akkori vizsgálatok csak elvétve érintették. Ezt a hiányt szándékozik orvosolni javaslatával a jogi bizottság.

4.1. A *ratione temporis* elv

Az uniós jog primátusát lefektető bírósági ítélezési gyakorlatnak megfelelően a tagállamok jogával szemben az uniós jogi aktusok és az Európai Unió Bíróságának ítélezési gyakorlata elsőbbséget élveznek,⁶⁰ ezt a tételt a tagállamok a Lisszaboni Szerződés elfogadásával megerősítették.

A Costa kontra Enel ügyben a Bíróság a következőképpen fogalmazott:

„A Szerződésből eredő, és ezáltal önálló jogforrásból származó joggal szemben – annak eredeti, sajátos természetéből adódóan – bírói úton nem érvényesíthető semmiféle nemzeti szabály”.

A tagállamoknak ugyanakkor a csatlakozást megelőzően elfogadott jogszabályaikat is meg kell feleltetniük az uniós jognak.⁶¹ A csatlakozást megelőzően létrejött jogi aktusok jelenlegi jogkövetkezményeire is alkalmazni kell az uniós jogot.⁶² Ezen elvnek megfelelően, ha egy tagállam jogrendszerében az uniós joggal ellentétes, illetve azt sértő jogszabályok, jogi rendelkezések szerepelnek, azokat módosítani kell. Az uniós jog primátusa vonatkozik egyben a tagállamok bírói és közigazgatási gyakorlatára is.

59 A JURI jogi véleményéről az Európai Tükör 2014/1. száma közölt egy rövid összefoglalót rögtön az elfogadást követően. A megjelent írás az ügy érzékenységére tekintettel a téma kutatásában részt vevő magyar jogászok nevét nem, csak az EP-képviselőket tartalmazta. A jogi vélemény kidolgozásához Dr. Korom Ágoston kutatásai adtak alapot.

60 Costa v Enel és Van Gend en Loos ügyek.

61 E-009825-12.

62 C-122/96, Saldanka-ügy.

A dekrétumok nagy részét – közöttük a tulajdonjogi viszonyokat érintőeket – nem törlték a jogrendből és ezek alapján születhettek ítéletek, a bíróságok és hatóságok alkalmazhatták őket az uniós csatlakozást követően is. A dekrétumok jogkövetkezmenyei a lezártan bírósági ügyekben mutatkozhatnak meg.

4.2. Az uniós diszkrimináció tilalmának elve

Az uniós szerződésekből a megkülönböztetés tilalmának általános elve két helyen található meg, elsőként az Európai Unióról Szóló Szerződésnek (EUSZ) a közösség értékeiről szóló részében:

„2. cikk

Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.”

Az állampolgárság alapján történő diszkrimináció uniós tilalmát az EUMSZ 18. cikke tartalmazza:

„A Szerződések alkalmazási körében és az azokban foglalt különös rendelkezések sérelme nélkül, tilos az állampolgárság alapján történő bármely megkülönböztetés. Az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében az ilyen megkülönböztetés tilalmára vonatkozó szabályokat fogadhat el.”

A másodlagos jog szempontjából jogalapot képező cikk a megkülönböztetés tilalmára vonatkozóan az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 19. cikkében olvasható:

„A Szerződések egyéb rendelkezéseinek sérelme nélkül és a Szerződések által az Unióra átruházott hatáskörök keretén belül a Tanács az Európai Parlament egyetértését követően, különleges jogalkotási eljárás keretében, egyhangúlag megfelelő intézkedéseket tehet a nem, faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékoságon, koron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés leküzdésére.”

Az diszkrimináció tilalmáról általánosan szóló EUMSZ 19. cikk szerint elfogadott 2004/38/EK irányelv az uniós állampolgárok szabad mozgásáról és szabad letelepedéséről rendelkezik: valamennyi uniós polgár és családtagjaik, akik ezen irányelv alapján egy tagállamban tartózkodnak, ott a tagállami állampolgárokkal egyenlő bánásmódot élveznek.

Az Európai Unió Bíróságának állampolgárságot érintő ítéletei szerint bárminemű korlátozás, amely az uniós polgárok jogait érinti, csak az uniós jog általános elveinek figyelembevételével lehetséges. A tagállamoknak távol kell tartaniuk magukat az olyan intézkedésektől, amelyek az uniós polgárok között állampolgárságuk alapján tesznek különbséget.

„Az uniós polgári jogállásnak ugyanis az a rendeltetése, hogy a tagállamok állampolgárainak alapvető jogállása legyen, lehetővé téve az azonos helyzetben lévők számára, hogy állam-

polgárságuktól függetlenül, és az e tekintetben kifejezetten előírt kivételek sérelme nélkül ugyanabban a jogi bánásmódban részesüljenek.”⁶³

Ha egy tagállam jogszabályi rendelkezései állampolgársági feltételek alapján korlátozzák az ingatlanvásárlást, vagy a különböző jogcímenek elvett ingatlanokkal kapcsolatos kárpótlást, állampolgárság alapján történő diszkrimináció valósul meg.

A szlovák kárpótlási törvény⁶⁴ rendelkezései következtében a szlovák állampolgársággal nem rendelkező uniós polgárok – közöttük a Beneš-dekrétumok kárvallottjai – hátrányosabb helyzetbe kerültek a kárpótlási eljárások során. Az uniós tagfelvételt követő időszakban is születtek olyan közigazgatási és bírói határozatok, amelyek a törvény szlovák állampolgárságot megkövetelő feltételének (2. cikk) hiányára hivatkozva utasították el az uniós polgárok kérelmeit.

A közelmúltban is születtek még olyan földhivatali határozatok, amelyek a kárpótlási törvény hatályba lépését követően indított eljárásokhoz kapcsolódtak és az ingatlan-tulajdonjogi viszonyok rendezésére benyújtott kérelmeket a szlovák állampolgárság hiányára, mint elsőszámú jogszabályi feltételre hivatkozva utasítottak vissza.

4.3. A tőke szabad mozgása

A Szerződések rendelkezései nem sérthetik a tagállamok tulajdonjogi rendjét (EUMSZ 345. cikk), valamint a kárpótlással kapcsolatos nemzeti jogszabályok megalkotása szintén a tagállamok hatáskörébe tartozik, a jogszabályok rendelkezéseinek meghatározásakor viszont tekintettel kell lenni az uniós alapszabadságokra,⁶⁵ különösen a tőke szabad mozgására.

A tőke szabad mozgása korlátozásának tilalmáról az EUMSZ 63. cikke szól:

„(1) E fejezet rendelkezéseinek keretei között tilos a tagállamok, valamint a tagállamok és harmadik országok közötti tőkemozgásra vonatkozó minden korlátozás.”

A 88/361/EGK irányelv I. melléklete tartalmazza a tőkemozgások nomenklatúráját, amely felsorolásban megtalálhatók az öröklések és kártérítési jellegű tőkemozgások.⁶⁶ Az Európai Unió Bírósága ítélkezési gyakorlata⁶⁷ alapján a határokon átnyúló ingatlanforgalom tőkemozgást valósít meg, és az öröklés szintén annak számít.

A tőke szabad mozgását korlátozhatja, ha egy tagállamban a bírósági, illetve közigazgatási határozatok uniós jogot sértő jogszabályokon alapulnak, vagy figyelmen kívül hagyják a tulajdonjogi viszonyokat meghatározó, általánosan érvényes, tagállami jogszabályokat.

A dekrétumok által létrehozott tulajdonjogi viszonyok, egyes szakértői vélemények szerint, párhuzamosan élnek az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett ingatlan-tulajdonjogi joga-

63 C184/99. sz. ügy, 31.

64 A földtulajdon visszaadásáról szóló 503/2003 sz. törvény.

65 E-011857/2013.

66 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31988L0361:HU:HTML>.

67 Festersen-ügyben hozott ítélet.

sultságok mellett. Ezt a megállapítást támasztja alá az a szlovák Legfelsőbb Bírósági döntés,⁶⁸ amely alapján a Kerületi Bíróság egy ingatlan-tulajdonjogi vitában⁶⁹ a dekrétumok kedvezményezettjei örököseinek tulajdonába utalt mezőgazdasági földterületeket, figyelmen kívül hagyva az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogokat.

A joggyakorlat által generált jogbizonytalanság az ingatlan-piacon elbátortalanítja az uniós polgárokat bármínemű ingatlantulajdon szerzéstől, és olyan zavart okozhat, amely az ingatlanforgalom biztonságát kérdőjelezi meg és előrevetíti a tőke szabad mozgásának korlátozását.

A 2007-ben elfogadott szlovák parlamenti határozatról addig nem mondható ki végelegesen, hogy az tisztán politikai deklaráció, amíg nem ismeretes, hogy a határozatra hivatkozva a közigazgatási szervek és a bíróságok milyen értelmezést alakítanak ki.

5. Zárszó

A jogi bizottság véleménye szerint a szlovák parlament határozatának nincs közvetlen jogi hatálya, de a dekrétumok befolyása és hatása a szlovák jogrendszerben jelen van, ezért kívánatos a jogrend közelebbi és az uniós joghoz kapcsolódó vizsgálata. E néhány gondolat újdonságként hat a Beneš-dekrétumok uniós szinten mindezidáig ismert vitájában, és elindíthat egy olyan folyamatot, amely az uniós jogot sértő tagállami jogszabályok, joggyakorlat és jogértelmezés feltárásában teljesedik ki.

A februári elfogadását követően a jogi vélemény a Petíciós Bizottság elnökének asztalára került. 2014. március 6-án a szlovák külügyminiszter és egyben miniszterelnök-helyettes, Miroslav Lajčák levélben fordult a PETI bizottság elnökéhez, hogy a szlovák kormány álláspontját kifejtse a Jogi ügyek Bizottságában elfogadott véleményről. Az álláspont szerint a jogi vélemény egyes képviselők politikai céljait szolgálja, és több ponton is jogi pontatlanságokat tartalmaz. Az állásfoglalásban foglaltakra hivatkozva Lajčák a téma lezárását, vagy annak az Európai Parlamenti választásokat követő új törvényhozási időszakra történő áttételét javasolja.

A szlovák fél véleménye olyan fontos elemekről hallgat, amelyek korábban sem képezték a szakértői szinten folytatott „Beneš-viták” tárgyát, nem említi a szlovák törvényhozás által 2003-ban elfogadott kárpótlási törvénynek az állampolgárság alapján történő diszkriminációt megvalósító részét, valamint a jelenlegi bírói és közigazgatási joggyakorlatban megtalálható és az uniós jog sérelmét valószínűsítő határozatokat.

Az Európai Parlament 7. törvényhozási ciklusában a Petíciós Bizottság utolsó alkalommal április 1-jén ülésezett. Tudomásunkra jutott, hogy a petíció zárt ajtók mögötti, vita nélküli lezárására ismét kísérletet tett néhány, a dekrétumok ügyének megoldását gátolni kívánó

68 5 Cdo 47/2011.

69 <http://www.felvidek.ma/felvidek/regio/41627-pat-kozseg-foldjeirol>.

EP-képviselő, mindegyre végül az ügyet felkaroló magyar képviselők indokolt kérése alapján nem került sor.

Körütekintően meghozott döntés a Juhász-petíciót illetően abban az esetben várható a Petíciós Bizottságtól, ha a szakbizottság tagjai figyelembe veszik a JURI-bizottság véleményét, továbbá kiértékelik az érintett felek legutóbbi megnyilvánulásait az ügyvel kapcsolatban. Ilyen megnyilvánulásnak számít a szlovák kormány levele, valamint az áprilisban a Petíciós Bizottság elnöke számára elküldött, Martonyi János magyar külügyminiszter által jegyzett levél. A levél formájában megfogalmazott magyar állásfoglalást a kiegyensúlyozott döntéshozatal lehetővé tétele érdekében látta szükségesnek a magyar fél. A külügyminiszter levele a téma uniós jogi szempontok alapján történő tárgyalását támogatja, kiemelve a szlovák jogrend vizsgálatának indokoltságát.

A PETI legkorábban 2014 őszén tűzheti ismét napirendjére a petíciót, a májusi EP-választásokat követően megalakuló Európai Parlament és azon belül az állandó bizottságok új összetételben üléseznek majd és tárgyalják a korábban le nem zárt és az újonnan beérkező petíciós ügyeket. Egyelőre nem lehet megjósolni, vajon a következő parlamenti ciklusban több támogatóra talál-e a szlovákiai magyar közösség gyakran csak „érzékeny témaként” megjelölt és nem mindig valósnak elismert problémája. Annyi viszont előzetesen elmondható, hogy a jogi bizottság munkája és az abban használt megközelítés reményre adhat okot minden olyan ügy kapcsán, amelyben az uniós jog sérelmét eddig feltáratlan, a jogrendszeren belüli hibákon keresztül bizonyítják.

Az uniós polgár aggodalmai meghallgatásra kerülhetnek a Juhász-petíció esetében, a kifogásolt nemzeti jogrendet érintő vizsgálatok foganatosításához ugyanakkor további érdekérvényesítésre lesz szükség. A Petíciós Bizottság a JURI jogi véleményének tudomásulvételén kívül valószínűleg már további lépéseket nem tesz, ahogy korábban említettük, az ügy ellenzói táborának nagyságán és erején is múlik majd, milyen formában és mikor zárja le véglegesen a Juhász Imre által beadott petíciót a Parlament.

A fenti példa is azt mutatja, hogy a Beneš-dekrétumok ügye európai szinten addig él, amíg azt a jogsértésekre rámutató polgárok napirenden tartják. Egyelőre nem tudható, hogy az új Európai Parlament és az Európai Bizottság milyen megközelítést alkalmaz a témával kapcsolatban, a Jogi ügyek Bizottságának véleménye viszont egy újfajta kiindulópontot jelenthet bármelyikük számára.

Dr. Gyeney Laura – Dr. Korom Ágoston

A BENEŠ-DEKRÉTUMOKKAL ELVETT MEZŐGAZDASÁGI TERMŐFÖLDEK KÁRPÓTLÁSA A TŐKE SZABAD MOZGÁSÁNAK TÜKRÉBEN

1. Bevezetés

Az Európai Parlamenthez a Beneš-dekrétumokkal kapcsolatban benyújtott Juhász II.-es petíció⁷⁰ kapcsán fellángolt vitáknak, illetve az Európai Parlament jogi kérdésekkel kapcsolatos szakbizottsága (JURI) által kiadott állásfoglalásnak köszönhetően⁷¹ az Európai Unió intézményi színterén ismét előtérbe került a kérdés, hogy hogyan lehet a kollektív bűnösség elvét deklaráló Beneš-dekrétumokat még napjainkban is hatályban tartani egy olyan, a jogállamiság követelményét és általában az európai értékeket teljes körűen magáénak valló uniós tagállamban, mint Szlovákia.

70 Juhász Imre magyar állampolgár által benyújtott 0070/2012 számú, 2 aláírást tartalmazó petíció a Szlovák Nemzeti Tanács által a Beneš-dekrétumok sérthetlenségéről hozott 1487/2007. számú határozat hatályon kívül helyezéséről. A petíció a következőkben összegezhető: „A petíció benyújtója felhívja a figyelmet a Szlovák Nemzeti Tanács által hozott 1487/2007. számú határozatra, amely kimondja, hogy az 1944 és 1948 között kiadott Beneš-dekrétumok megkérdőjelezhetetlenek és sérthetetlenek. A petíció benyújtója rámutat, hogy Szlovákiában a német és a magyar kisebbség megkülönböztetése az EUSz 2. és 6. cikkének, az Emberi Jogok Európai Egyezményének és az Európai Unió Alapjogi Chartájának nyilvánvaló megsértését jelenti, és ezért az Európai Unió intézkedését kéri a fent említett határozat hatályon kívül helyezése érdekében. Felszólítja továbbá az Európai Parlamentet, hogy függesse fel Szlovákia európai uniós tagságát, amennyiben Szlovákia folytatja az emberi jogokat sértő politikáját.

71 A JURI által 2014. február 11-én kiadott szakvélemény szakít az eddigi uniós vonallal, miszerint az Európai Bizottság és a Frowein-jelentés alapján a Beneš-dekrétumok történelmi dokumentumok, amelyhez ma már nem fűződik joghatás, és ezért az nem tartozik az Európai Unió hatáskörébe. Az EP jogi Bizottságának dokumentuma az első olyan vélemény, amely leszögezi, a Beneš-dekrétumok jelenléte bizonytalansági tényező a szlovák jogrendben, és ezért kívánatos lenne a helyzet további vizsgálata.

Mint az köztudott, a dekrétumokat közvetlenül a II. világháborút követően Edvard Beneš, a Csehszlovák Köztársaság elnöke alkotta.⁷² A 143 elnöki rendelet közül tizenhárom közvetlenül, húsz pedig közvetve érintette a kollektíven bűnössé⁷³ nyilvánított magyarokat.⁷⁴

Sokak számára – köztük jelen tanulmány Szerzőit is beleértve – elképzelhetetlen, hogy e dekrétumok akár a legcsekélyebb mértékben is összeegyeztethetőek lennének magával az uniós joggal és általában az Európai Unió által közvetített értékekkel.

Jelen írásban a dekrétumok uniós joggal való összeegyeztethetőségének vizsgálatát elsősorban a gazdasági alapszabadságok vonatkozásában kíséreljük meg, ami meglepő lehet annak fényében, hogy a kollektív bűnösséget is alkalmazó jogi aktusok prima facie a kisebbségi, illetve alapjogi védelem, semmint a belső piaci szabadságok kérdéskörébe tartozónak tűnnek.

Előjáróban azt is le kívánjuk szögezni, hogy sem a gazdasági alapszabadságok, sem az Európai Unió Alapjogi Chartájában deklarált tulajdoni jogok⁷⁵ vonatkozásában bekövetkezett „jogfejlődés” nem követeli meg a dekrétumokkal elvett vagyontárgyak tömeges visszaadását, így nem gondoljuk, hogy e vizsgálat mintegy földcsuszamlásszerűen „kezelhetetlen” állapotokhoz vezetne.

Amint az köztudott, általában az alapjogok⁷⁶ és azon belül is különösen a kisebbségi jogok uniós szintű érvényesíthetősége igencsak korlátozott.⁷⁷ Mindemellett, az Európai Bíróság

72 L. HORVÁTH Attila: A Beneš-dekrétumok és a hozzá kapcsolódó diszkriminatív intézkedések Csehszlovákiában 1945 és 1948 között, In: Sui Generis vagy politikai megfontolások? A szlovákiai magyar kisebbségekkel kapcsolatos intézkedések az uniós jog tükrében, különös tekintettel az Európai Unió Bizottsága álláspontjára. A Magyar Jogász Egylet Európai Unió Joga Szakosztálya által 2013. január 22-én szervezett konferencián elhangzott előadások, Szerkesztette: Dr. Korom Ágoston – Dr. Gyenyey Laura. Kisebbségi Jogvédő Intézet, Bp. 2013.

73 „A Beneš-i dekrétumok közül az 1945. szeptember 19-i, 71. számú rendelet közmunkára kötelezte az állampolgárságuktól megfosztott 14 és 60 év közötti magyar férfiakat és 15 és 50 közötti magyar nőket. 1945. október 1-én adták ki a hírhedt 88. számú elnöki rendeletet, amely általános munkakötelezettséget vezetett be.” L. HORVÁTH I. m. 45.

74 „A Beneš-i dekrétumok alapján meg kellett állapítani, hogy ki számít magyarnak. Ez különösen a vegyes lakosságú területeken volt nehéz. Nem csak a magyar anyanyelvűeket sorolták ide, vagy azokat, akik a népszámláláskor magyarnak vallotta magát, vagy tagja volt valamilyen magyar pártnak, hanem például szubjektív szempontok szerint is kategorizáltak, például az akit esetleg magyarnak tartott a környezete.” L. HORVÁTH I. m. 44.

75 Az Európai Unió Alapjogi Chartája 17. cikk (1) bekezdés: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogszertően szerzett tulajdonát birtokolja, használja, azzal rendelkezzen, és azt örökül hagyja.” Az Európai Unió Alapjogi Chartája, HL C 83., 2010.3.30., 389–403.

76 Részünkről nyilvánvalóan elfogadhatatlan a kollektív bűnösség elvének alkalmazása, az uniós jog vizsgálata szempontjából azonban meg kell állapítani, hogy még az e területen bekövetkezett jogfejlődés ellenére sem képes az uniós jog – jelenlegi állapotában legalábbis – hatékonyan szankcionálni az ehhez hasonló helyzeteket. Az Európai Unió Bírósága ugyan évtizedek óta figyelemmel van az alapjogok érvényesülésére joggyakorlata során – még hozzá az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatával a lehető legteljesebb összhangban –, mégis jelentősen levon annak erejéből, hogy az alapjogi vonatkozások „figyelembevételére” csak is az uniós jog alkalmazása során kerülhet sor. Ezen alkalmazhatósági kritériumon az Európai Unió Alapjogi Chartájának kötelező erővel való felruházása sem változtatott érdemben. CRAIG, Paul – DE BURCA, Grainne: *EU LAW, Text, Cases and materials*. 5th edition. Oxford, 2011. 397.

77 VIZI Balázs: *Európai Kaleidoszkóp – Az Európai Unió és a Kisebbségek*. L Harmattan, Bp., 2013. 13–25.

gazdasági alapszabadságokkal, illetve az uniós polgársággal kapcsolatos ítélkezési gyakorlata esetenként eredményesen hivatkozható, amennyiben az egyes tagállamok nemzeti jogának kisebbségekre nézve hátrányos rendelkezései, vagy annak hatósági gyakorlata egyébként magával az uniós joggal, illetve gyakorlattal ellentétes. Úgy véljük tehát, hogy a gazdasági alapszabadságokra, illetve az uniós polgárságból eredő jogosultságokra egy esetlegesen a tagállamok irányából érkező és uniós szinten is lecsapódó politikai ellenállás esetén is eredményesen lehet hivatkozni. A gazdasági közösség fennállásának ugyanis sine qua non-ja az uniós jog konzisztens alkalmazása, mi több, az európai identitás kialakítása céljából létrehozott uniós polgári jogintézményből eredő jogosultságok sem érhetik el céljukat egy „szelektív jogalkalmazással”. Az uniós polgárságból fakadó jogok gyakorlásának vonatkozásában a Bíróság ítélkezési gyakorlatában az alapítószerződésben és a másodlagos jogban foglaltakénál jóval kiterjesztőbb gyakorlatot követ. E jelentős jogfejlődés komplex és technokrata jellege miatt olykor még a jogászok számára is nehezen érthető, így ezek egységes jogalkalmazását nyilvánvalóan aláásná egy szelektív jogalkalmazás.⁷⁸

A dekrétumok uniós „megítélése” szempontjából mindenekelőtt élesen el kell választanunk a politikai és a jogi vonatkozásokat. Politikai megítélés alá tartozónak tekintjük az olyan döntéseket,⁷⁹ amelyek során egy tagállam csatlakozásáról határoznak, méghozzá úgy, hogy a dekrétumokhoz hasonló jogszabályok hatálytalanítását nem szabják a csatlakozás feltételül. Bizonyos szempontból egy európai parlamenti petícióról való döntés is elsősorban politikai jellegű döntéshozatalnak tekinthető, a nyilvánvaló jogi elemek ellenére is.

Hangsúlyozni szükséges ugyanakkor, hogy az uniós intézmények, illetve végső soron a tagállamok azon döntése, amely értelmében a dekrétumok, vagy az ahhoz hasonló jogszabályok hatályban tartása mellett is az Unió tagjává válhat a jelölt állam, semmiképpen nem jelenti azt, hogy az adott állam csatlakozását követően ne kerülhetne sor az uniós jog időbeli hatályába tartozó jogi aktusok⁸⁰ uniós joggal való összeegyeztethetőségének vizsgálatára. Ezen lényegében egy, már a témában lezárt európai parlamenti petíció⁸¹ sem változtat.⁸²

78 L. SHUIBHNE, N. Nic: *The resilience of EU market citizenship*. Common Market Law Review, 2010. 47(6) 101. GYENEY Laura: *Uniós polgárság – a piacorientált szemlélettől való elszakadás*. IAS 2012/2. 20–21. KOROM Ágoston: *Selye János Egyetem és uniós polgárság, Sui Generis vagy politikai megfontolások? A szlovákiai magyar kisebbségekkel kapcsolatos intézkedések az uniós jog tükrében, különös tekintettel az Európai Unió Bizottsága álláspontjára*. A Magyar Jogász Egylet Európai Unió Joga Szakosztálya által 2013. január 22-én szervezett konferencián elhangzott előadások, Szerk.: Dr. Korom Ágoston – Dr. Gyenyey Laura. Kisebbségi Jogvédő Intézet, Bp., 2013. 23–28.

79 Az Európai Parlament Külügyi Bizottsága által készített 2002. novemberi, Csehországot érintő Elmar Brok által jegyzett – a Frowein jelentés következtetéseit alapul vevő – jelentése arra a következtetésre jutott, hogy a dekrétumok nem képezik akadályát az említett állam csatlakozásának.

80 Jogi aktusok alatt – mint később arra ki is térünk – közigazgatási gyakorlatot és bírói értelmezést egyaránt érthetünk.

81 Juhász Imre már 2007 előtt is megkereste a Petíciós Bizottságot. A Petíciós Bizottság az ügy lezárásakor lényegében az Európai Bizottság érvrendszerét használta, amely értelmében a dekrétumok nem bírnak jogi relevanciával, azok pusztán történelmi dokumentumoknak tekinthetők.

82 Tekintettel, hogy az uniós jog autentikus értelmezésnek monopóliumával az EUB rendelkezik, egy parlamenti állásfoglalás nem bír jogi kötőerővel.

Mint az fent már említésre került, a dekrétumok uniós vizsgálatát ellenző – főként politikai jellegű – érvrendszerrel szemben azonban szükséges felhívni a figyelmet azon tisztán jogi megfontolásokra is, amelyek semmiképpen nem hagyhatók figyelmen kívül egy jog által összetartott közösség működése esetében. Az Európai Unió, mint egy még napjainkban is főként jog által összetartott gazdasági közösség⁸³ fenntartása tehát messzemenőig megkívánja az uniós „jog” politikai kritériumoktól mentes, konzisztens alkalmazását. Ennek következtében elfogadhatatlanok azon érvek, amelyek szerint az uniós jog alkalmazása kizárható lenne pusztán azért, mert az esetenként a második világháború után létrejött viszonyok megváltoztatásához vezetne, vagy legalábbis akként lenne értelmezhető. Az európai nemzetek közötti béke fenntartásának legfőbb biztosítéka és egyben záloga éppen az uniós rendelkezések minden tagállam vonatkozásában való egységes és következetes alkalmazása, még abban az esetben is, ha azzal szemben esetleges politikai érdekellentétek merülnek fel. Az Európai Unió legfontosabb és hosszú távon szem előtt tartott céljainak, így a békének és a jólétnek a biztosítása⁸⁴ tehát megköveteli az uniós jog politikai érdekektől mentes betartását és betartatását.

A fentiekben mit sem változtat az a Szlovák Köztársaság által sokat hangoztatott érvelés, miszerint a dekrétumokhoz hasonló jogszabályokat nem csak Szlovákia és a Cseh Köztársaság fogadott el, hanem maguk a „régii tagállamok” is.⁸⁵ Ez az érv az uniós jog szempontjából szintén nem bír relevanciával, sőt mi több, teljességgel elfogadhatatlan. A nemzetközi közjoggal ellentétben ugyanis az uniós jog nem fogadja el a reciprocitás elvét, azaz egy tagállam sem igazolhatja uniós jogot sértő gyakorlatát azzal, hogy arra más tagállamok gyakorlatában is találunk példát.

Végül, szintén gyakran hangoztatott érv, miszerint a Beneš-dekrétumok ügye már a csatlakozás előtt terítékre került. Való igaz, hogy a 2004-es bővítést megelőzően a csatlakozási jelentésekhez kapcsolódó dekrétumviták lezárásaként került megrendelésre az a fent már említett Frowein-jelentés,⁸⁶ amelyben egyértelmű megfogalmazást nyert, miszerint a dekrétumok nem képezik akadályát Csehország csatlakozásának. Ez a vélemény többek között azon a feltételezésen alapul, miszerint a csatlakozás pillanatától kezdve minden EU-polgár egyenlő jogokat élvez majd a Cseh Köztársaság területén. A Szlovák Köztársaság álláspontjából is egyértelműen kitűnik ugyanakkor,⁸⁷ hogy a Frowein-jelentés lényegében a Cseh Köz-

83 Az Európai Unió jelenleg is – minden ezzel ellentétes irányba mutató törekvéssel szemben – főként gazdasági megfontolásokon alapul.

84 Az Unió célja a béke, az általa vallott értékek és népei jólétének az előmozdítása, EUSz. 3. cikk (1) bekezdés.

85 Szlovák Köztársaság Álláspontja, 9. pont.

86 A Beneš-dekrétumok és az EU-csatlakozás közötti összefüggést vizsgáló háromtagú szakértői bizottság munkáját az a Jochen Frowein professzor irányította, aki annak idején az Ausztria elleni EU-szankciók kiszabásához alapul szolgáló tanulmány szerzője is volt. A jelentés végső szentenciája, hogy Csehország EU-tagsága nem követeli meg a Beneš-dekrétumok és más kapcsolódó törvények hatályon kívül helyezését.

87 Uo. 17. pont. Ezt igazolja, hogy a vonatkozó anyagok a Szlovák Kormány álláspontja szerint is a Cseh Köztársasággal voltak kapcsolatba hozhatók, valamint, hogy a Cseh Köztársaság csatlakozására – az eredeti tervek szerint – korábban került volna sor.

társaság viszonyainak vizsgálatára szorítkozott, és ebből vont le következtetéseket a szlovák jogrenddel kapcsolatban is. Mindebből ugyanakkor az is következik, hogy elmaradt a szlovák jogrend átfogó vizsgálata.

Jelen tanulmány célja Szlovákia uniós csatlakozását követően elfogadott kárpótlási törvényének⁸⁸ és azon belül is a törvény központi rendelkezésének vizsgálata, miszerint a kérdéses jogszabály csak a szlovák állampolgársággal és egyben állandó szlovákiai lakóhellyel rendelkező személyek számára teszi lehetővé a kárpótlási igények benyújtását.⁸⁹ A fent vizsgált törvényi rendelkezés kifejezetten a gazdasági alapszabadságok, s azon belül is a tőke szabad áramlása szemszögéből kerül górcső alá.

Végül, megkíséreljük a válaszadást a tekintetben, hogy vajon a szlovák uniós csatlakozást követően folytatott, ugyanakkor a Beneš-dekrétumok továbbélését megengedő bírói és közigazgatási gyakorlat uniós jogot sértő jellege – határokon átnyúló elem hiányában is – megállapítást nyerhet-e.

A fenti vizsgálódás során így szükségszerűen kitérünk az uniós jog időbeli hatályának vizsgálatára, a tagállamok EUMSZ. 345. cikkében biztosított tulajdoni autonómiájának hatásaival kapcsolatos kérdésekre, a vitatott rendelkezések csatlakozási okmányban biztosított derogációs időszakkal, az úgynevezett „moratóriummal” való igazolhatóságára, illetve a tőke szabad áramlása elvének határokon átnyúló helyzetek hiányában való alkalmazhatóságára.

88 A földtulajdon visszaadásáról szóló 503/2003 sz. törvény (a jogszabály teljes megnevezése: A T.t. 503/2003 számú törvénye a földtulajdon visszaszolgáltatásáról és a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa a földtulajdon rendezésével kapcsolatos egyes intézkedésekről szóló T.t. 180/1995 számú törvény kiegészítéséről és módosításáról).

89 A földtulajdon visszaadásáról szóló 503/2003 sz. törvény 2.§. (1) A földtulajdon visszaszerzésére a jogot e törvény alapján az arra jogosult személy gyakorolhatja, aki a Szlovák Köztársaság állampolgára és állandó tartózkodási helye van annak területén, és akinek földtulajdona a 3.§.-ban foglalt módon az államra vagy más jogi személyre szállt az 1948. február 25. 1990. január 1. közötti időszakban (a továbbiakban: „érintett időszak”).

2. Az uniós jog *ratione temporis* hatálya

Az uniós jog nemzeti jog felett élvezett primátusának elvéből⁹⁰ egyértelműen következik, hogy azokat a jogszabályokat, amelyek ugyan egy olyan aktuson alapulnak, amelyet még a tagállam uniós csatlakozását megelőzően fogadtak el, de amelyek nem egyeztethetőek össze az uniós jog rendelkezéseivel, módosítani kell az uniós vívmányok legteljesebb körű tiszteletben tartása érdekében.

Az uniós intézmények és Szlovákia sokat hangoztatott álláspontjával⁹¹ összhangban valóban nem vitatható azon érvelés, miszerint a Beneš-dekrétumok esetében egy, már a tagállam uniós csatlakozását megelőzően alkotott „jogszabálycsomagról” van szó, maguk a dekrétumok uniós joggal való összeegyeztethetőségének vizsgálata így lényegében szükségtelen.

Teljességében más a helyzet ugyanakkor a Szlovákia uniós csatlakozását követően, mintegy a dekrétumok következményeként, azzal összefüggésben elfogadásra kerülő jogalkotási, közigazgatási, illetve bírói ítélezési gyakorlat uniós szemszögű vizsgálata esetén, ahol a fenti, az uniós jog időbeli hatályára vonatkozó érvelés már messze nem állja meg a helyét.

Nézetünk helyességét látszik alátámasztani az az Európai Unió Bíróságának állandó gyakorlatában kikristályosodott elv is, amely értelmében a tagállam csatlakozását megelőzően létrejött jogi aktusok jelenlegi következményeire⁹² is alkalmazni kell az uniós jogot.⁹³ Ezt

90 Az uniós jognak a tagállami joggal szemben elsőbbsége elv lényege, hogy amikor a tagállami bíróság által az alkalmazandó uniós szabály ütközik a tagállami jogszabállyal, akkor a bíróságnak az uniós joggal ellentétes tagállami jogot félre kell tennie. L. SZABÓ Marcel – LÁNCOS Petra – GYENEY Laura: Az Európai Unió jogi fundamentumai. Szent István Társulat, Bp., 2013. 94–98.

Az Európai Unió Bíróságának joggyakorlata: a Bíróság C-6/64. számú Costa v. ENEL ügyben 1964. július 15-én hozott ítélete, EBHT 1964.1141.; a Bíróság C-11/70. számú Internationale Handelsgesellschaft ügyben 1970. december 17-én hozott ítélete, EBHT 1970.1125.; a Bíróság C-35/76. számú Simmenthal ügyben 1978. március 9-én hozott ítélete, EBHT 1976. 1871.

91 E ponton szükséges megemlíteni a Szlovák Köztársaság II. Juhász-petícióval kapcsolatos, azon szinte mantraszerűen hajtogatott álláspontját, miszerint a dekrétumok mentesek az uniós jog időbeli hatálya alól. A szlovák fél fenti álláspontját az Európai Unió Bíróságának gyakorlatával kívánja alátámasztani. A Szlovák Köztársaság által hivatkozott a Bíróság C-302/04 számú Ynos-ügyben 2006. január 10-én hozott ítéletében a Bíróság megerősítette, hogy joghatósága csak egy tagállam unióhoz való csatlakozását követő tényállásokra terjed ki (EBHT 2006 I-00371, 37. pont).

A Szlovák Kormány hivatkozott továbbá a Bíróság Gennaro Curra ügyben hozott ítéletre, (C-466/11, Gennaro Curra` and Others v Bundesrepublik. Deutschland [2012] EBHT 000),amelynek alapügyében az érintett olasz állampolgárok kártérítést követeltek a német államtól a második világháború alatti deportálásuk következtében elszenvedett sérelmekért, amelyet az Európai Unió Bírósága nem tartott sem az időbeli hatály, sem az uniós jog alkalmazási köre alá tartozónak.

A Beneš-dekrétumok következményeként született szabályozás, és annak bírói alkalmazása a fentiekkel ellentétben azonban kétségkívül az uniós jog tárgyi hatálya (tőke szabad mozgása), és időbeli hatálya alá tartozik (csatlakozást követően megalkotott szabályokról van szó), szemben ezen ítéletek alapügyeivel, ahol e feltételek nyilvánvalóan nem teljesültek.

92 Jelenlegi alatt az adott tagállam Európai Unióhoz való csatlakozását követő időpontot értjük.

93 Többek között az Európai Unió Bírósága C-224/98.számú Marie-Nathalie D. Hoop ügyben 2002. július 12-én hozott ítéletben, EBHT 2002 I-06191, 25. pont.

erősítik továbbá José Manuel Barroso, az Európai Unió Bizottságának elnöke által – egy írásbeli választ igénylő kérdés megválaszolása során⁹⁴ – deklaráltak is, miszerint „valamennyi új tagállamot köteleznek a szerződések és a Bíróság ítélkezési gyakorlata”.⁹⁵

Fontos tehát leszögezni, hogy – az általunk vizsgált és a későbbiekben részletesen kifejtett – uniós jogot sértő helyzetek tényállásai, 2004. május 1-jét követően, azaz a Szlovák Köztársaság uniós csatlakozását követően következtek be.

3. Az EUMSZ tulajdoni autonómiát biztosító 345. cikke és a tőke szabad mozgása

Az EUMSZ. 345. cikke akként rendelkezik, miszerint „A Szerződések nem sérthetik a tagállamokban fennálló tulajdoni rendet”. A tulajdonnal, tulajdoni renddel kapcsolatos kérdések tehát főszabályként a tagállamok hatáskörébe tartoznak. Ebből adódik a következtetés, miszerint a tagállamok a kárptótlási kérdésekkel kapcsolatos jogalkotásuk és jogalkalmazásuk során lényegében teljes körű szabadságot élveznek a tekintetben, hogy kiket és milyen mértékben érint a kárptótlás.

Nem feledkezhetünk meg ugyanakkor az Európai Unió Bíróságának azon állandó gyakorlatáról,⁹⁶ amely értelmében a gazdasági alapszabadságokkal szemben – melyhez a tőke szabad mozgása is tartozik – a tagállamok a tulajdoni kérdésekben nem hivatkozhatnak az autonómiát biztosító 345. cikkre.⁹⁷

E követelmény megerősítésre került az Európai Unió Bizottságának írásbeli kérdésre adott elvi jelentőségű válaszában is,⁹⁸ amelyben a Bizottság által egyértelműen rögzítést nyert, hogy „noha a tulajdoni rend az EUMSZ 345. cikke értelmében továbbra is az egyes tagállamok

94 Írásbeli Választ Igénylő Kérdés: E-009825/2012.

95 A Lisszaboni Szerződés elfogadásával összefüggésben a tagállamok hivatalosan megerősítették az uniós jog primátusát: „A Konferencia emlékeztet arra, hogy az Európai Unió Bírósága állandó ítélkezési gyakorlatának megfelelően a Szerződések és a Szerződések alapján az Unió által elfogadott jogi aktusok az említett ítélkezési gyakorlat által megállapított feltételek szerint a tagállamok jogával szemben elsőbbséget élveznek.” (Az uniós jog elsőbbségéről szóló 17. sz. nyilatkozat). Ami az új tagállamokat illeti, valamennyi új tagállamot köteleznek a szerződések és a Bíróság ítélkezési gyakorlata. Ebből adódóan azokat a jogszabályokat, amelyeket egy adott tagállamban annak uniós csatlakozása előtt fogadtak el, és amelyek nem összeegyeztethetőek az uniós jog rendelkezéseivel, módosítani kell az uniós vívmányok tiszteletben tartása érdekében.

96 Az Európai Unió Bíróságának a C-182/83 sz. Robert Fearon & Company Limited v. Irish Land Commission ügyben született ítélete [1984] ECR 03677 7. pont; C-302/97 számú Klaus Konle ügyben 1999. június 1-jén hozott ítélete, EBHT 1999 I-03099.

97 Az alapító szerződések már nem hatályos verzióiban szereplő EKSz. 295. , illetve 222. cikk.

98 Michel Barnier belső piaci biztos válasza, Deutsch Tamás írásbeli választ igénylő kérdésére, 2012. május 25., válasz E-003419/2012.

hatáskörébe tartozik, az említett rendelkezésből nem következik, hogy az adott rendszer mentesülne a szerződések alapelvei alól”.⁹⁹

Ebből következően nem helytálló a Szlovák Köztársaság azon álláspontja,¹⁰⁰ amely szerint az alapító szerződések tulajdoni autonómiára vonatkozó rendelkezései kizárják az Unió illetékességét oly módon, hogy erre hivatkozással a tagállamok mentesülnek a gazdasági alapszabadságok – különösen a tőke szabad mozgása – alapvető elveinek, így a diszkrimináció-mentesség követelménye érvényesítésének egyébként megkerülhetetlen követelménye alól.

A tőke szabad mozgása az uniós jogrend egyik legfontosabb gazdasági alapszabadságát képezi. A teljes körű liberalizáció célkitűzését 1985-ben fogalmazták meg az Európai Közösség jogalkotási Programjáról elfogadott Fehér Könyvben. A jogalkotási program eredményeként a 88/361/EGK irányelv¹⁰¹ írta elő a tőkemozgások teljes felszabadítását, miközben annak I. számú melléklete a tőkemozgás eseteit sorolta fel, nem kimerítő jelleggel. Ide sorolhatók a közvetlen befektetések és az ingatlanbefektetések is.

A Bíróság joggyakorlatában – többek között annak Festersen ügyben hozott ítéletében¹⁰² – rögzítésre került, miszerint a határokon átnyúló ingatlanforgalom tőkemozgást valósít meg. A határokon átnyúló örökségek érvényesítése a Bíróság Hans Eckelkamp ügyben hozott ítélete¹⁰³ alapján szintén tőkemozgást valósít meg. Amint az fent említésre került, az I. számú melléklet nem taxatív felsorolás, így akár az elkobzott vagyon visszaadása is tőkemozgásnak minősül, amint az szintén megerősítésre került az Európai Bizottság írásbeli választ igénylő kérdésére adott válaszában.¹⁰⁴

Fontos leszögezni továbbá, hogy az Európai Bíróság joggyakorlata a tőke szabad áramlásával kapcsolatos ügyekben a nemzeti rendelkezések jogellenességének megállapításához elegendőnek tekinti, ha az adott szabály tekintetében megállapítható, miszerint az akadályozza a tagállamok közötti szabad tőkeáramlást.

A Festersen ügyben a Bíróság – a korábbi jogesetekre hivatkozva – egyértelműen tisztázta továbbá, hogy mely intézkedések azok, amelyek a tőkemozgás szabadságát korlátozó hatással bírnak. Így ide sorolható minden olyan tagállami szabály, intézkedés, amely alkalmas arra,

99 A Bizottság ezen megállapítása egyértelműen a gazdasági alapszabadságokra utal, mint az alapító szerződések napjainkig – minden ezzel ellentétes törekvés ellenére – legfontosabb területével.

100 A Szlovák Köztársaság Álláspontja, 15. pont

101 A Szerződés 67. cikkének végrehajtásáról szóló, 1988. június 24-i 88/361/EGK tanácsi irányelv (HL L 178., 5.).

102 Az Európai Unió Bírósága C-370/05. számú Uwe Kay Festersen ügyben 2007. január 25-án hozott ítélete, EBHT 2007 I-01129, 23. pont

103 AZ Európai Unió Bírósága C-11/07. számú Eckelkamp ügyben 2008. szeptember 11-én hozott ítélete, EBHT 2008 I-06845, 41. pont

104 A Bizottság E-008448/2013 számú válaszában elismerte, hogy „az elkobzott vagyon visszaadása tőkemozgásnak minősül, és ugyanez igaz az örökségek érvényesítésére is a Tanács tőkemozgásról szóló, 1988. évi irányelve értelmében. A Bizottság továbbá megerősítette, hogy a tőke szabad mozgásával kapcsolatos, állampolgárság alapján történő hátrányos megkülönböztetés, és az e szabadságot érintő korlátozások alkalmazására vonatkozó tilalom érvényre juttatása során a tagállamoknak figyelemmel kell lenniük az Európai Unió Alapjogi Chartájának a tulajdoni jogokra, valamint a diszkrimináció általános tilalmára vonatkozó rendelkezéseire egyaránt.”

hogy eltántorítsa a külföldieket attól, hogy valamely tagállamban beruházásokat hajtsanak végre, illetve az említett tagállam lakosait attól, hogy azok más tagállamokban hajtsanak végre beruházásokat.

Diszkriminációtól függetlenül tehát minden olyan rendelkezés, amely elbátortalaníthatja a tőke tulajdonosait attól, hogy más tagállamban beruházásokat hajtsanak végre, jogellenesnek tekinthető, az Európai Bíróság nem fogja elismerni e rendelkezések jogosságát.¹⁰⁵

4. A szlovák kárpótlási törvény a derogációs rendelkezések tükrében

A tulajdoni autonómiára vonatkozó szlovák érvelés cáfolatát követően szükséges megvizsgálni, vajon igazolást nyerhetnek-e a szlovák kárpótlási törvény hátrányos megkülönböztetést megvalósító rendelkezései a csatlakozási szerződés által lehetővé tett derogációs időszakkal? Mint az köztudott, az új tagállamok csatlakozásukat követően jogosultak továbbra is fenntartani a csatlakozás időpontjában hatályos szabályozásukat az ún. derogációs időszakban.

Hasonlóan a 2004-ben csatlakozott tagállamok többségéhez, a Szlovák Köztársaság csatlakozási szerződése lehetővé tette, hogy az alapító szerződésekből eredő kötelezettségek ellenére e tagállam a csatlakozástól számított hét évig¹⁰⁶ fenntartsa azokat a nem szlovák illetőségűekkel szemben alkalmazott, mezőgazdasági termőföldek és erdőterületek tulajdonjogának megszerzésére vonatkozó rendelkezéseket, amelyeket a 180/1995. és 229/1991. évi törvények¹⁰⁷ módosított változatai tartalmazzak.

Felmerül tehát a kérdés, hogy a vizsgálatunk fókuszában álló 508/2003-as számú törvény rendelkezései, amelyek lehetővé teszik a Szlovák Köztársaság uniós csatlakozását követő –azaz a 2004. május 1. és december 31. közötti¹⁰⁸ – időszakra vonatkozóan a honosság szerinti megkülönböztetést a mezőgazdasági ingatlanok kárpótlása során,¹⁰⁹ igazolást nyerhetnek-e

105 SZABÓ – láncos – gyeney: I. m. 304.

106 A hét évhez értelemszerűen hozzá kell számítani a csatlakozási szerződés által lehetővé tett, a derogációs időszak további három évre történő meghosszabbításának lehetőségét is.

107 A T.t. 180/1995.számú törvény a földtulajdonnal kapcsolatos tulajdoni viszonyok rendezésével kapcsolatos egyes intézkedésekről, a T.t. 229/1991. számú törvény a földtulajdonnal és az egyéb mezőgazdasági vagyonnal kapcsolatos tulajdoni viszonyok rendezéséről.

108 A kárpótlási törvény értelmében, ebben az időszakban lehetett benyújtani az igényeket. A T.t. 503/2003. számú törvénye a földtulajdon visszaadásáról, 5.§. (1) A földtulajdon visszaigénylésére a jogot az arra feljogosított személy érvényesítheti 2004. december 31-ig a körzeti földhivatalnál, amely körzethez az érintett föld tartozik, és bemutatja a 3.§.-ban foglalt tényekre való hivatkozást. Ha a jogosult határidőn belül nem érvényesíti jogát, az jogvesztéssel jár.

109 Az 503/2003-as törvény, mint említettük, ugyanis kizárólag a szlovák állampolgárok számára teszi lehetővé a kárpótlási kérelmek benyújtását.

azáltal, hogy a Szlovák Köztársaság csatlakozási szerződése a mezőgazdasági termőföldekre vonatkozó derogációs¹¹⁰ időszakot határozott meg.

Fenti kérdésünkre választ ezen derogációs időszakok uniós szempontú vizsgálatával kaphatunk, amely alapján tehát pontosan meghatározható, hogy mely esetben hivatkozhatnak a derogációs időszakokra a tagállamok.

A derogációs időszakok joghatásával, értelmezésével kapcsolatos elveket az uniós jog primátusához hasonlóan az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlata alakította ki jogfejlesztő tevékenysége során.

Uniós szemszögből megközelítve a kérdést, a derogációs időszakok egy tagállam felkészülését, adaptációját segítik elő a csatlakozást követő első időszakban, azaz az új tagállam számára könnyítik meg az átmenetet az *acquis* teljes körű alkalmazása tekintetében. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a csatlakozási szerződések által meghatározott átmeneti (derogációs) időszak alatt sem korlátlan a tagállamok mozgástere: a derogációs időszakok jellemzően az adott tagállam csatlakozásakor hatályban lévő szabályok hatályban tartásának meghosszabbítását teszik lehetővé.

Ami a jelen tanulmány vizsgálódásának tárgyát képező 503/2003-as kárpótlási törvényt illeti, az 2003. október 24-én került elfogadásra, míg a Szlovák Köztársaság csatlakozási szerződését tíz másik tagállammal együtt 2003. április 16-án írták alá, így az semmiképpen sem minősülhet a csatlakozáskor fennálló jogalkotásnak, ezért arra főszabályként nem vonatkoznak a csatlakozási szerződésben kikötött, a tagállam részére biztosított derogációk.

Az Európai Unió Bírósága a Klaus Konle ügyben hozott ítéletében¹¹¹ pontosította a „hatályban lévő jogalkotás fogalmát”. Ennek értelmében a derogációs időszakok alatt alkotott nemzeti rendelkezések nincsenek automatikusan kizárva a derogációs időszak hatálya alól.¹¹²

Abban az esetben, ha az életbe léptetett változtatás lényegében arra szorítkozik, hogy megkönnyítse egy, az alapító szerződések által garantált gazdasági alapszabadság gyakorlását, a derogációs időszak magára a módosított szabályozásra is vonatkozik.¹¹³ Ha azonban az átmeneti időszak alatt életbe léptetett változtatással az új szabályozás a hatályban lévőhöz képest más logikai renden alapul, vagy új eljárási rendet vezet be, akkor ezen szabályozásra nem lehet úgy tekinteni, mint amelyre a csatlakozási szerződés által kikötött, a fennálló nemzeti szabályozásra kikötött derogáció vonatkozik. Azaz ebben az esetben a tagállam nem hivatkozhat a derogációs időszakra, arra vonatkozóan nem a csatlakozási szerződés, hanem

110 Magyarországhoz, és a 2004-ben csatlakozott tagállamokhoz hasonlóan, de bizonyos különbségekkel kikötött derogációs időszak.

111 Az Európai Unió Bírósága fent már hivatkozott C-302/97 számú Klaus Konle ügyben 1999. június 1-jén hozott ítélete, EBHT 1999 I-03099. Klaus Konle német állampolgár tiroli árverésen szerzett földtulajdont, amely azonban feltételes tulajdonszerzésnek minősült, tekintve, hogy az az osztrák földhivatal engedélyező határozatától függött. Az ügy kapcsán a Bíróság úgy határozott, miszerint a tény, hogy a tulajdonszerzés az osztrák hatóságok mérlegelésétől függ magában foglalja az állampolgárságon alapuló diszkrimináció lehetőségét.

112 L. Konle-ítélet 52–53. pont.

113 Azaz a derogációs időszak alatt csak abban az esetben változtathat a tagállam a csatlakozáskor fennálló szabályozáson, ha az életbe léptetett változtatás a más tagállami állampolgárok uniós jogrendből eredő jogosultságainak könnyítésére irányul.

az alapító szerződések rendelkezéseit kell alkalmazni. Fontos leszögezni továbbá, hogy a csatlakozáskor hatályban lévő jogalkotásra vonatkozó szabályokat az Európai Unió Bíróságának gyakorlata értelmében megszorítóan kell értelmezni.

Való igaz, hogy amíg más tagállamok – így hazánk, Magyarország, vagy az Osztrák Köztársaság – csatlakozási szerződéseiben¹¹⁴ a mezőgazdasági termőföldekre, ingatlanokra vonatkozóan biztosított derogációs időszakok esetében a csatlakozási szerződés kifejezetten hangsúlyozta, hogy a derogációs időszak a csatlakozás időpontjában fennálló tagállami szabályozás meghosszabbítására vonatkozik, addig a szlovák csatlakozási szerződés úgy rendelkezik, hogy a termőföldek, és erdőterületek megszerzésére vonatkozó 180/1995 és 229/1991 törvények módosított szabályait fenn lehet tartani a csatlakozástól számított hétéves időtartamig.¹¹⁵ Ez a szövegbeli eltérés nem jelenti ugyanakkor azt, hogy a Szlovák Köztársaság csatlakozási szerződése esetén a fentiekből eltérő következtetésre kellene jutnunk.

Azzal ugyanis, hogy a szlovák csatlakozási szerződés nevezett törvények módosított változataiban meghatározott konkrét rendelkezéseket engedi hatályban tartani, tulajdonképpen ugyanarra az eredményre jut, mintha a csatlakozási szerződés aláírásának napján hatályban lévő rendelkezések meghosszabbítását tenné lehetővé.¹¹⁶

Leszögezhetjük ugyanakkor, hogy más tagállamok polgárai uniós jogrendből eredő jogainak gyakorlását semmilyen módon nem könnyítik meg az 503/2003-as kárpótlási törvény rendelkezései, hiszen a szabályozás jellegénél fogva nem ebbe az irányba mutat.¹¹⁷ Sőt, a más tagállamok állampolgáira, továbbá a nem szlovák állandó lakóhellyel – például az Egyesült Királyság területén munkavállalás céljából tartózkodó szlovák állampolgárok esetében külföldi lakóhellyel – rendelkező személyekre nézve hátrányos rendelkezések kifejezetten kizárják annak lehetőségét, hogy a szóban forgó törvényt az uniós alapszabadságok megkönnyítéseként lehessen értelmezni. Így a Bíróság által kialakított és fent már részletesen kifejtett elv sem hozható fel a kérdéses rendelkezések igazolására.

Mindezen túl látnunk kell, hogy a Szlovák Köztársaság csatlakozási szerződésének termőföldekre és erdőterületekre vonatkozó derogációs időszakot lehetővé tevő rendelkezései a tulajdonjog megszerzésére vonatkoznak. A kárpótlási szabályozás ezzel szemben nem a tulajdonjog megszerzésére, hanem az elvesztett, vagy a méltánytalan körülmények között elvesztett tulajdon visszaadására, esetlegesen ezekért kárpótlás nyújtására vonatkozóan hoz rendelkezéseket. Ebből következően – figyelemmel arra, hogy az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában a derogációs időszakokban a tagállamok számára biztosított kedvezményeket igen megszorítóan kell értelmezni –, a méltánytalan körülmények között elvesztett ingatlanok egy

114 Az Osztrák Köztársaság csatlakozási szerződése nem a termőföldekre, hanem a másodlagos ingatlanokra vonatkozik. Ennek azonban nincs relevanciája a már meglévő jogalkotással kapcsolatos elvekre.

115 Amihez értelemszerűen hozzá kell adni a csatlakozási szerződés által kikötött hároméves meghosszabbítási lehetőséget is.

116 Érvelésünket tovább erősíti, hogy a Szlovák Köztársaság csatlakozási szerződésének e területre vonatkozó további rendelkezése értelmében, más tagállamok állampolgárait semmi esetre nem lehet a csatlakozási szerződés aláírásának napján hatályban lévő helyzetnél kedvezőtlenebb bánásmódban részesíteni.

117 Egy tagállam csatlakozását megelőzően elvesztett vagyonok kárpótlása közvetlenül nem könnyíti meg a gazdasági szabadságok érvényesülését.

tagállam csatlakozását követő kárpótlásából való kizárása abban az esetben sem tűnik igazolhatónak, ha a kárpótlásra vonatkozó rendelkezések meglévő jogalkotásnak minősülnek. Egy tagállam csatlakozási szerződésében biztosított „kedvezmény”, amely lehetővé teszi, hogy az adott tagállam a csatlakozást követően bizonyos ideig fenntartsion olyan rendelkezéseket, amelyek megtiltják más tagállami állampolgárok számára, hogy azok ingatlan-tulajdonjogot szerezzenek, tehát semmiképpen sem értelmezhető úgy, mint amely felhatalmazást adna a tagállam részére, hogy az más tagállamok állampolgárait kizárja a csatlakozás előtt elvett, vagy elvesztett ingatlanok visszaadására vonatkozó kárpótlási folyamatból.

5. A szlovák kárpótlási törvény Európai Bizottság általi értékelése a tőke szabad mozgására vonatkozó uniós szabályok tükrében

A fenti eszmefuttatás mintegy előfeltételül szolgált jelen tanulmány fő vizsgálati tárgyának, így a nevezett kárpótlási törvény uniós joggal való összhangja kérdése vizsgálatának. A következőkben tehát már kizárólag arra a kérdésre kívánunk fókuszálni, hogy Szlovákia uniós csatlakozását követően elfogadott kárpótlási törvényének¹¹⁸ azon központi rendelkezése, miszerint nevezett törvény csak a szlovák állampolgársággal és egyben állandó szlovákiai lakóhellyel rendelkező személyek számára teszi lehetővé a kárpótlási igények benyújtását, vajon összeegyeztethető-e az uniós joggal. A Szlovák Köztársaság jelenleg is hatályos jogszabálya lehetővé tette az 1948. február 25. és 1990. január 1. közötti időszakban különböző jogcímenek elvett, vagy méltánytalan körülmények között elveszített földterületek esetében a kárpótlási igények benyújtását. Kivételesen a törvény lehetővé tette kárpótlási igények benyújtását a Szlovák Nemzeti Tanács T.t. 104/1945 számú, a magyarok, a németek, az árulók, és a szlovák nép ellenségei mezőgazdasági vagyonának elkobzásáról és annak gyors szétosztásáról szóló rendeletével, valamint a Köztársasági Elnök az „ellenséges vagyon” államosításáról szóló 108/1945 dekrétummal¹¹⁹ elvett földterületek vonatkozásában is.

Amint az fent már említésre került, a törvény ugyanakkor kizárta a kárpótlási igények benyújtásának lehetőségéből a szlovák állampolgársággal, továbbá szlovák állandó lakóhellyel nem rendelkező személyeket.

Ismerve az Európai Bizottság nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos, illetve ahhoz hasonlóan érzékeny politikai kérdésekkel szembeni – általában – tartózkodó álláspontját, illetve a dekrétumokkal kapcsolatosan már korábban is sokat hangoztatott azon véleményét, miszerint azok történelmi dokumentumoknak minősíthetők, következőképp nem lehet uniós jogot

118 A földtulajdon visszaadásáról szóló 503/2003 sz. törvény.

119 A T.t. 108/1945 sz. az ellenséges vagyon konfiskálásáról és a Nemzeti Megújulási Alapról szóló elnöki rendelet.

sértő hatásuk, az uniós jog időbeli hatályába tartozó kárpótlási folyamatok és a tőke szabad mozgása összefüggéseinek Európai Bizottság általi megerősítése komoly kihívásként merül fel. E kihívás ugyanakkor nem tántorította el azokat az európai parlamenti képviselőket, akik a kárpótlási törvény fenti rendelkezéseinek uniós joggal való összeegyeztethetőségét illetően írásbeli kérdéssel fordultak az Európai Unió Bizottságához.¹²⁰

Az Európai Unió Bizottsága e kérdést¹²¹ „megalapozó” beadványra adott válaszában korábban már elismerte,¹²² hogy egy tagállam uniós csatlakozását megelőzően elvett vagyoni csatlakozást követő visszaszolgáltatása tőkemozgásnak minősül – beleértve az örökségek érvényesítését is –, így ilyen esetekben alkalmazni kell a tőkemozgásokról szóló uniós irányelvet,¹²³ valamint figyelembe kell venni az Európai Unió Alapjogi Chartájának¹²⁴ tulajdoni jogokra és a diszkrimináció általános tilalmára¹²⁵ vonatkozó rendelkezéseit is.

A Bizottság válaszában arra is felhívta a figyelmet,¹²⁶ hogy az Európai Unió Bírósága ítélezési gyakorlatában meghatároz a tőke szabad mozgásával kapcsolatos kivételeket, de ezeket csak abban az esetben lehet alkalmazni, ha az az alapító szerződésben meghatározott célkitűzéseken, vagy nyomós közérdeken alapul. A tagállam által alkalmazott korlátozásoknak – ahhoz, hogy megfeleljenek az uniós jognak – tekintettel kell lenniük az arányosság elvére is.

Az elvi jelentőségű bizottsági állásfoglalást követően benyújtott, szintén a Bizottsághoz intézett és immár konkrétumokra is kitérő kérdés¹²⁷ annak megválaszolására irányult, vajon összeegyeztethető-e az uniós joggal, a szlovák állampolgársággal, illetve szlovákiai állandó lakóhellyel nem rendelkező személyek kárpótlásból való kizárása a 2004. május 1. és 2004. december 31. közötti,¹²⁸ azaz már a csatlakozást követő időszakokban.

Gyakorlati szempontból komoly jelentősége van továbbá ugyanabban a beadványban megfogalmazott azon kérdésnek, miszerint – amennyiben megállapítható, hogy a más tagállamok állampolgárainak kizárása a kárpótlási folyamatból uniós jogot sért – az uniós jogot sértő helyzetek kiigazítására vonatkozó tagállami kötelezettségből¹²⁹ az következik-e, hogy csak a kárpótlásból állampolgársági, illetve lakóhelyre vonatkozó kritériumok alapján ténylegesen kizárt – azaz arról bizonyítékkal is rendelkező uniós polgár –, vagy minden po-

120 Mészáros Alajos és Bagó Zoltán EP-képviselők.

121 Írásbeli választ igénylő kérdés: E-118448/2013.

122 Phillipe Boulland EP-képviselő kérdésére adott válaszában a Bizottság elismerte, hogy az elkobzott vagyon visszaadása tőkemozgásnak minősül, és ugyanez igaz az örökségek érvényesítésére is a Tanács tőkemozgásról szóló, 1988. évi irányelve értelmében, Írásbeli választ igénylő kérdés: E-008448/2013.

123 L. fent hivatkozott 88/361/EK irányelv.

124 Európai Unió Alapjogi Chartája: 17. cikk.

125 Az Európai Unió Alapjogi Chartájában a hátrányos megkülönböztetésre vonatkozó 12. cikk nevesíti a nemzeti kisebbséghez való tartozást is, igaz, hogy csak az alapító szerződések alkalmazási körében.

126 Írásbeli választ igénylő kérdés: E-008448/2013.

127 E-011857/13, írásbeli választ igénylő kérdés, Mészáros Alajos, Bagó Zoltán.

128 A kárpótlási igényeket csak szlovák állampolgársággal, és állandó lakóhellyel rendelkező személyek nyújthatták be.

129 Az Európai Unió Bírósága C-6/60 számú Humblet kontra belga állam ügyben 1960. december 16-án hozott ítélete, EBHT 1960 01125.

tenciálisan hátrányt szenvedett személy számára szükséges biztosítani a kárpótlási igények ismételt benyújtásának lehetőségét? E kérdés megválaszolása különös fontossággal bír arra való tekintettel, hogy a nemzeti szabályozás jogvesztő határidőt jelölt meg a 2004. december 31-ei időponttal.

Viviane Reding, az Európai Unió Bizottságának alelnöke válaszában¹³⁰ kifejtette, hogy az EUMSZ. 345. cikke értelmében az uniós jog – tekintettel a tagállamok tulajdoni rendjük kialakítására vonatkozó hatásköreire – nem ír elő kötelezettséget arra nézve, hogy a tagállamoknak kárpótlást kellene nyújtaniuk a csatlakozást megelőzően elvett vagyonokért.

Reding álláspontja szerint továbbá a tagállamok maguk jogosultak dönteni arról is, hogy az elvett vagyont milyen körben, illetve milyen feltételek mellett szolgáltatják vissza. A Bizottság ugyanakkor hangsúlyozta azt az igen fontos tételt, miszerint „a volt tulajdonosok vagyonának visszaszolgáltatására vonatkozó feltételek meghatározásakor a tagállamoknak meg kell felelniük az Uniós szerződésekben és a másodlagos jogban foglalt szabályoknak – különös tekintettel a tőke szabad mozgására –, amennyiben a visszaszolgáltatási intézkedések a Szerződések időbeli hatálya alá esnek”.

A Bizottság fenti válaszát – az uniós jog mai állása szerint – teljesen helytállónak tartjuk, e tekintetben nem tapasztalható semmilyen részrehajlás. Mindazonáltal szükséges megemlíteni, hogy a Bizottság a feltett kérdésben foglaltakat nem válaszolta meg kimerítően, amikor is *expressis verbis* nem nyilatkozott abban a kérdésben, hogy vajon az érintett időszakban¹³¹ a kárpótlási törvény állandó lakóhelyre, és szlovák állampolgárságra vonatkozó feltételei sértik-e a tőke mozgás alapvető szabadságát.¹³² Az Európai Unió Bizottsága arra a fent jelzett kérdésre sem adott választ továbbá, hogy csak az e kritériumok miatt elutasított személyeket kell jogorvoslatban részesíteni, vagy az összes potenciálisan érintett személy számára is lehetővé kell tenni a kárpótlási igények ismételt benyújtását. A „hiányos” válaszadást a Bizottság azzal indokolhatja, hogy egy tagállam jogszabályait érintő uniós vizsgálat több hónapig is eltarthat, ami meghaladja azt az időt, amelyen belül a Bizottságnak az európai parlamenti képviselők írásbeli kérdéseire választ kell adnia. A Bizottság – az adott tagállam véleményének ismerete hiányában – vélhetően tartózkodik konkrét jogi álláspont kialakításától a fenti kérdésekben. A képviselők által a későbbiek során minden bizonnyal megismételt pontosító kérdés kapcsán a Bizottság azonban már nem térhet ki és nem kerülheti el a konkrét válaszadást.

130 E-011857/1013, írásbeli választ igénylő kérdésre adott válasz., Viviane Reding 2014. január 20.

131 2004. május 1. és 2004. december 31-e között.

132 Álláspontunk szerint, a kárpótlási törvény szóban forgó rendelkezései egyértelműen sértik a tőke szabad mozgását. Elviekben az ilyen korlátozás – mint azt a Bizottság is megemlítette – közérdekből korlátozható. Erős kétségünk van afelől, hogy erre az esetre lehetne megfelelő, az uniós bíróság által is elfogadható tagállami kényszerítő közérdek „találni”. Gazdasági érdek nem lehet elfogadható közérdek, valamint nem látunk erre a helyzetre megfelelő szociális közérdekű indokot sem.

6. Határokon átnyúló jelleg nélküli helyzetek

A fenti érvelésünk egyértelműen alátámasztani látszik, hogy a kárpótlási törvény rendelkezései sértik a szabad tőkemozgás szabadságát, illetve az annak fókuszában álló, állampolgárságon alapuló megkülönböztetés-mentesség követelményét, tekintettel arra, hogy a 2004. május 1. és 2004. december 31-e közötti időszak az uniós jog időbeli hatálya alá tartozik, továbbá a kérdéses rendelkezések a más tagállamok polgáira nézve hátrányosak, így a határokon átnyúló jelleg is minden kétséget kizáróan alátámasztható.

Eltávolodva a kárpótlási törvény fent bemutatott, diszkriminatív rendelkezéseitől, illetve e rendelkezések uniós szintű vizsgálatától, érdemes megvizsgálni, hogy a kárpótlás során a tőke szabad mozgásának gazdasági szabadságára irányadó elvek alkalmazást nyerhetnek-e abban az esetben is, ha az adott ügyben ugyan nem mutatható ki – uniós kritériumok alapján – a határokon átnyúló jelleg, ugyanakkor a dekrétumok érintettjeit tulajdoni kérdésekben hátrányos megkülönböztetés éri. E kérdés eldöntéséhez elsősorban a tőke szabad mozgásával kapcsolatos bírósági gyakorlat vizsgálata szükséges.

Amint az fent már hangsúlyozásra került, általános vélekedés¹³³ – amit az Európai Unió Bíróságának gyakorlata is alátámaszt –, hogy az alapító szerződések tagállamok tulajdoni autonómiáját biztosító cikkét¹³⁴ a tagállamok nem értelmezhetik olyan módon, hogy az megengedné a gazdasági alapszabadságok korlátozását.¹³⁵ Álláspontunk szerint, e rendelkezést ebben a kontextusban úgy kell értelmezni, hogy az elsősorban a tagállamok magánjogi autonómiáját biztosítja, azaz a tagállamok maguk jogosultak felépíteni magánjogi rendszerüket, és meghatározni az ingatlan-nyilvántartáshoz kapcsolódó egyéb szabályait.

133 KOROM Ágoston: *A földpiacra vonatkozó kettős jogalap tételének bírálata*. Magyar jog, 2011. 3. 152–159.

134 L. EUMSz. 345. cikk.

135 A tulajdoni autonómiát (ex 295, jelenleg EUMSz. 345 cikke) nem lehet a tagállamok számára abszolút jogként értelmezni: a szabad mozgás és az uniós versenyjog kemény határokat szab e cikk értelmezésében. DUBOIS, Louis – BLUMANN, Claude: *Droit matériel de l'Union européenne*. 6. édition. Montchrestien, Paris, 2012. 611.

Az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában sajnos nem igazán látunk példát a tagállamok szorosan vett magánjogi autonómiájába tartozó területén való uniós „vizsgálódásra”, amely célja az egyes magánjogi, vagy ingatlan-nyilvántartáshoz kapcsolódó jogintézmények tőke szabad mozgásával való összhangjának megállapítása. Ugyanakkor arra sem találunk példát, hogy az Európai Bíróság az ingatlan-nyilvántartáshoz köthető közigazgatási vagy polgári jogi intézményeket, elveket automatikusan mentesítené a gazdasági alapszabadságokkal kapcsolatos vizsgálódások alól.¹³⁶

Úgy véljük, az uniós jog fejlődésének mai állása szerint, az EUMSZ. 345. cikkére továbbra is hivatkozhatnak a tagállamok olyan „általános jellegű vizsgálatok esetén”, amelyek esetlegesen annak megállapítására irányulnak, miszerint egyes tagállamok polgári jogi és ingatlan-nyilvántartási elvei túlzottan és szükségtelenül korlátozóak lennének a gazdasági alapszabadságok vonatkozásában.

E kérdés megválaszolása szempontjából mindenekelőtt komoly jelentőséggel bír az a tény, hogy az Európai Unió Bírósága a tagállamok ingatlan-nyilvántartási rendszerével kapcsolatos gyakorlatában az egyik legfontosabb szempontként jelölte meg az ingatlanforgalom biztonságát.¹³⁷ Az EU Bíróságának gyakorlata alakította ki továbbá azt az elvet is, amely értelmében egy tagállami szabályozás gazdasági alapszabadságokkal való összhangja már abban az esetben is megkérdőjelezhető, ha a tagállami hatóságok – a jogszabályok által megfelelően körül nem határolt – diszkrecionális jogkörrel rendelkeznek az engedélyek kiadásakor,¹³⁸ esetlegesen el-tántorítva ezzel más tagállamok polgárait az e tagállamba való tőkebefektetésektől.

Általánosságban megállapítható továbbá, hogy az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlata egyre megengedőbb¹³⁹ a határokon átnyúló jelleg vonatkozásában. A Bíróság esetenként tehát a határokon átnyúló jelleg megléte nélkül is válaszol az előzetes döntéshozatali eljárás során feltett kérdésekre, mivel ez nagyban elősegíti az uniós jog egységes értelmezését,

136 Mi több, új elemként az uniós polgárság intézményét is vizsgálja a Bíróság az ingatlanok adásvétele és hosszú távú bérlete tekintetében. L. az Európai Unió Bírósága C-197/11 számú Libert és társai ügyében 2013. május 8-án hozott ítélete. Ez a folyamat annyiban mond ellent az eddigi ítélkezési gyakorlatnak, hogy eddig a Bíróság, ha a tőke szabad mozgása – mint legerősebb alapszabadság – szempontjából megvizsgálta egy tagállami intézkedést, akkor azt már nem vizsgálta más alapszabadságok tekintetében. Az uniós polgárság ilyen helyzetekben csak is kiegészítő elemként jöhetett számításba. A Bíróság egy helyzetet akkor vizsgált meg az uniós polgárság szempontjából, ha nem tudott a gazdasági alapszabadságokból az adott területre rendelkezéseket alkalmazni. Vizsgált témánk szempontjából a kérdés relevanciája, hogy vajon a vizsgált uniós szabadságjogok kiterjesztése együtt jár-e a tőke szabad mozgását korlátozó kritériumok gyengülésével?

137 Nyilvánvaló, hogy sem az elsődleges, sem a másodlagos uniós jogi aktusok nem követelik meg, hogy a tagállamok érvényesítsék az ingatlanforgalom biztonságához szükséges jogi eszközöket. Mindemellett a biztonság kritériumát – mint az Európai Unió Bírósága szerint is az e területen alkalmazandó egyik legfontosabb szempontot – igenis számításba veszi a Bíróság a gazdasági alapszabadságok korlátozása esetén.

138 Az Európai Unió Bírósága C-483/99 számú Bizottság kontra Franciaország ügyben 2002. június 4-én hozott ítélete, EBHT 2002 I-04781.

139 Az Európai Unió Bírósága C-300/01 számú Salzmann ügyben 2003. május 15-én hozott ítélete, EBHT 2003 I-04899.

és ezzel egyidejűleg jelentősen csökkentheti a más tagállamok állampolgárai irányába fennálló megkülönböztetés jövőbeni lehetséges eseteit.

Összességében kijelenthető tehát, hogy – tekintettel a Bíróság határon átnyúló jelleggel kapcsolatos egyre megengedőbb gyakorlatára, továbbá a Bíróság joggyakorlatában kirajzolódó, az ingatlanforgalmazással kapcsolatos biztonsági szempontok elsődleges érvényesülésére – amennyiben a Szlovák Köztársaság uniós csatlakozását követően kialakul egy olyan közigazgatási, vagy bírói gyakorlat – akár a csak szlovák állampolgársággal és állandó lakóhellyel rendelkező személyekkel szemben –, amely a tulajdoni kérdésekben hátrányosan különbözteti meg a dekrétumok érintettjeit, nem kizárt, hogy előbbieik sikerrel hivatkozzanak a tőke szabad mozgására.

7. Összegzés

Mivel az uniós jog jelenlegi fejlődési állapotában nem biztosítja hatékonyan a nemzeti kisebbségi jogok védelmét, illetve az alapjogok védelme – jogilag – nem feltétlenül követeli meg egy adott tagállam csatlakozását megelőzően megalkotott, kollektív bűnösséget deklaráló rendelkezések eltörlését, ezért a dekrétumok uniós joggal kapcsolatos vizsgálata során a gazdasági alapszabadságokat vettük alapul.

Az uniós jog ugyanakkor nem – vagy csak nagyon kivételes esetekben – követeli meg egy tagállam által, csatlakozását megelőzően kisajátított, vagy méltánytalan körülmények között elvett ingatlanok visszaadását. Ebből következően alaptalannak tartjuk azokat az aggodalmakat, miszerint a dekrétumokat azért nem lehet hatályon kívül helyezni, mert az földcsuszamlásszerű változásokat okozhatna a tulajdoni viszonyokban.¹⁴⁰

Ugyanakkor hangsúlyozni szükséges, hogy amennyiben egy tagállam a csatlakozást követően a kárpótlás mellett dönt,¹⁴¹ akkor azt a gazdasági alapszabadságok, különösen a tőke szabad mozgására vonatkozó kritériumrendszer figyelembevételével kell megtennie, amely kifejezetten tiltja az állampolgárság szerinti hátrányos megkülönböztetést. Ezért az 503/2003-as kárpótlási törvény – mivel a kárpótlási kérelmek benyújtását a 2004. május 1. és 2004. december 31. közötti időszakban csak a szlovák állampolgársággal rendelkező személyek számára tette lehetővé – nagy valószínűséggel ellentétes a tőke szabad mozgásának gazdasági alapszabadságával.

Elemzésünk során arra az eredményre jutottunk továbbá, miszerint egy olyan bírói gyakorlat – akár határokon átnyúló elem hiányában is –, amely a dekrétumokkal tulajdont szerzett személyek vonatkozásában az adott jogrendben a tulajdoni renddel kapcsolatos magánjogi, és ingatlan-nyilvántartási szabályok vonatkozásában eltérő alkalmazást tesz lehetővé, szintén megkérdőjelezi annak gazdasági alapszabadságokkal való összhangját. E kérdések

140 Az uniós jog semmi esetre nem követelne meg ilyen következményekkel járó változást.

141 Aminek feltételeit és érintettjeit szintén a tagállam határozza meg, mint ahogy az a Bizottság válaszából kitétnik.

azonban további vizsgálatra szorulnak mind elvi szinten, mind pedig a konkrét ítélkezési gyakorlat szintjén.

Talán épp a fent említett gazdasági alapszabadságokkal kapcsolatos kérdésfelvetések vezettek ahhoz, hogy a korábbi uniós megnyilatkozásokkal, így többek között az Európai Unió Bizottságának a Juhász-petícióval kapcsolatos véleményével ellentétben –, amely értelmében a dekrétumokat olyan történelmi dokumentumnak kell tekinteni, amelyeknek nincs uniós jogot sértő hatásuk –, az Európai Parlament jogi ügyekért felelős szakbizottsága (JURI)¹⁴² nemrégiben úgy foglalt állást, miszerint a dekrétumoknak napjainkra kiható joghatásuk is van, ezért azok további vizsgálata indokolt.

Álláspontunk szerint ahhoz, hogy a dekrétumok kérdéskörét valóban le lehessen zárni, az azzal összefüggő szabályozás, közigazgatási és bírói gyakorlat további kimerítő vizsgálatára van szükség. A Petíció alapos vizsgálat nélküli lezárása súlyosan csorbítaná az Európai Parlament tekintélyét, ugyanakkor nem akadályozná meg, hogy akár a magánszemélyek – közvetlen jogérvényesítés útján –, akár európai parlamenti képviselők az Európai Unió Bíróságának az uniós jog autentikus értelmezésében élvezett monopóliumára hivatkozva, a dekrétumok uniós jogot sértő joghatásai ügyében továbbra is az uniós fórumokhoz forduljanak.

Raisz Anikó

A BENEŠ-DEKRÉTUMOK ÁLTAL ÉRINTETT TULAJDONI KÉRDÉSEK AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA ELŐTT^{143*}

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) immáron több mint fél évszázada őrökdi az emberi jogok védelmén az Európa Tanács tagállamaiban. Szerepe ugrásszerűen megnőtt az 1990-es évektől, amikor is a volt szocialista-kommunista államoknak az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) részesévé válásával, illetve – részben ennek nyomán – a 11. kiegészítő jegyzőkönyv intenzív intézményi reformjával az EJEB elnyerte a maihoz közeli működési formáját. Ezen említett időszakban pedig hirtelen megnövekedett a történelmi igazságtételrel kapcsolatos ügyek száma, s bár ezek elsöprő többsége a kommunista diktatúrák egyes intézkedéseivel állt kapcsolatban¹⁴⁴ – azon belül pedig részben a különböző jogcímeiken elkobzott tulajdonok sorsával –, közel egy tucat ügyben az EJEB az Edvard Beneš által az egykori Csehszlovákiában kiadott 12/1945. és 108/1945. sz. elnöki rendeletekkel, azaz többségében a kollektív bűnösségi alapon elkobzott német és magyar tulajdonnal foglalkozott. Jelen tanulmány ezen ügyek rövid áttekintését tartalmazza, rávilágítva a főbb problémás pontokra, illetve mérleget húzva ezen ítélezési gyakorlat alapján.

A Beneš-dekrétumok alapvetően Csehország kapcsán kerültek előtérbe, Szlovákiának kevesebbszer kellett szembesülnie ilyen ügyekkel, amely nyilvánvalóan azt is mutatja, hogy inkább a németajkúak keresték igazukat e fórumokon, a magyar származású jogfosztottak és utódaik igen ritkán éltek ezzel a lehetőséggel. A jelen tanulmányban mindenekelőtt a „németek, magyarok, hazaárulók és a cseh és szlovák nemzet ellenségei” mezőgazdasági tulajdonának¹⁴⁵ elvételéről szóló 12/1945. sz. elnöki rendelet és az ellenség vagyonának elkobzásáról szóló 108/1945. sz. elnöki rendelet áll a középpontban, az ezek által elkövetett jogsértésekre keresnek jogorvoslatot az említett ügyek kérelmezői. Emellett a releváns (annak idején még csehszlovák) restitúciós jogszabályok – többek között a 87/1991. rehabilitációs törvény, a 229/1991. földtulajdoni törvény és a 243/1992. restitúciós törvény – került az alább ismertetett jogviták középpontjába. Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy a kérelmezők csak akkor értek el eredményt, ha e restitúciós jogszabályok kapcsán megindult bírósági eljárások nyúltak túl hosszúra, vagy egyéb körülmények befolyásolták azok tisztességes voltát: az ere-

143 A kutatómunka a Miskolci Egyetem stratégiai kutatási területén működő Mechatronikai és Logisztikai Kiválósági Központ keretében valósult meg.

144 Lásd például EJEB, *Malhous kontra Cseh Köztársaság*, 2001. július 12., No. 33071/96., EJEB, *Haralambie kontra Románia*, 2009. október 27., No. 21737/03.

145 Ezzel kapcsolatban l. még GYENEY Laura – KOROM Ágoston: *A Beneš-dekrétumokkal elvett mezőgazdasági termőföldek kárpótlása a tőke szabad mozgásának tükrében*. In: Horváth Attila – Korom Ágoston (szerk.): *A Beneš-dekrétumok az Európai Parlamentben*. 2014. m. a.

deti, a dekrétumok jogfosztásával kapcsolatos kérdéskört az EJEB – *ratione temporis* – mindig elkerülte.

Az érintett tucatnyi ügy jó része meg sem érte az érdemi döntéshozatalt, és e ténynek különös jelentőséget kell tulajdonítanunk. Elismerve, hogy a történelmi igazságtétel (legyen az bármilyen kontextusban) rendkívül nehéz feladat elé állítja a bíróságokat általában, de különösen az EJEB-et, érdemes elgondolkozni az ezen ítéletet nem is látott ügyekben tett érvelések apropóján.

A legelső ilyen vizsgált ügyben az elfogadhatóságról 1994-ben született döntés – tehát még a 11. kiegészítő jegyzőkönyv előtt, azaz a határozatot az Emberi Jogok Európai Bizottsága (EJEBiz) hozta. Ezen *E. F. kontra Cseh Köztársaság* ügyben¹⁴⁶ a kérelmező egy Prágában élő, 1916-os születésű nyugdíjas cseh tanár volt, aki annak idején Jihlavában örökölt ingatlant, amelyet az említett Beneš-dekrétum nyomán elkoboztak. 1992-ben – a megváltozott jogszabályok értelmében – E. F. kérelmezte ingatlanjai visszaszolgáltatását. Ezután hosszas közigazgatási procedúra kezdődött, többször megakasztotta az eljárást a hatóságok újabb és újabb kérése: előbb az édesapja halálát nem látták igazolva, aztán pedig azt, hogy rendelkezett-e a kérdéses időpontban – 1942. február 11-én – cseh állampolgársággal. E. F. az eljárás hosszát kifogásolta, továbbá örökléshez való jogát, illetve tulajdona békés élvezetéhez való jogát érezte megsértve, mégpedig hátrányos megkülönböztetést is elszenvedve. Ezen felül nem rendelkezett megfelelő jogorvoslati lehetőségekkel a közigazgatási döntésekkel szemben. A Bizottság összefoglalója értelmében pedig „nem bízott” a rendes bírósági eljárásban. (Az EJEB 6. cikke, illetve az Első kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkének sérelmét kérte megállapítani.) A Bizottság végül a belső jogorvoslati fórumok kimerítésének hiányát állapította meg, a következőképpen: elismerte, hogy az akkor hatályos cseh jogszabályok értelmében a kérelmező nem fordulhatott rendes bíróságokhoz a hatóságok sorozatos halasztó/felfüggesztő határozataival szemben, amelyek végül a restitúciós eljárás elhúzódásához vezettek. Ugyanakkor számon kérték a kérelmezőtől, hogy miért nem élt a cseh jog által biztosított alkotmányos panasz lehetőségével, amelyben ugyan nem támadhatta volna a kifogásolt eljárási lépéseket, de alapvetően az ügye érdekét, illetve az eljárás hosszát kifogásolhatta volna a cseh jog részét képező alapvető jogok és szabadságok chartája alapján. Álláspontom szerint az EJEB gyakorlatához képest meglehetősen szigorú feltételrendszerrel szembesült itt a kérelmező. Alkotmányos panasz kimerítése ugyanis a legkritikább esetben követelhető az elfogadhatósági kritériumok alapján.¹⁴⁷ A rendes bíróságok előtti tisztességes eljárás hiányának vélelmezése természetesen már más színben tűnik fel, különösen két évtized távlatából. Ám mielőtt mosolyogva átsiklunk a hölgy aggodalmai felett, érdemes emlékeztetni magunkat, hogy közvetlenül a szocializmus bukása után, de még erős szerkezeti átalakítások előtt/kezdetén vagyunk, és olyan témakörrel van szó – mármint a Beneš-dekrétumok nyomán a kollektív bűnösség elve alapján elkobzott ingatlanokról –, amely még a mai cseh társadalomban is heves tiltakozást vált ki – a hölgy aggodalmai tehát talán nem is voltak annyira meg-

146 EJEBiz, *E. F. kontra Cseh Köztársaság*, elfogadhatóság, 1994. június 29., No. 23548/94.

147 L. továbbá EJEB, *Horvat kontra Horvátország*, 2001. július 26., No. 51585/99.

alapotlanok. Mindenesetre a Bizottság elfogadhatatlannak minősítette a kérelmet, amely így nem kerülhetett az EJEB elé.

Hasonló döntést hozott a Bizottság 1995-ben a *Gasparez kontra Szlovákia* ügyben.¹⁴⁸ Alexander Gasparez – 1953-as születésű lévai orvos – egy, a magyar állampolgárságú nagyapjától elkobozott szklenófürdői gyógyfürdő kapcsán felmerült panaszával fordult a strasbourgi fórumhoz. Szlovákiában ugyanis nem sikerült – a rendszerváltást követően sem – visszakapnia a gyógyfürdőt. Bár a mezőgazdasági földek restitúciójáról szóló 229/1991. számú törvény alapján a gyógyfürdőhöz kapcsolódó mezőgazdasági területek visszaszolgáltatására vonatkozó eljárás már legalább megindult, a gyógyfürdő kapcsán hiába fordult a főügyészséghez, illetve az alkotmánybírósághoz. Vagy válaszra sem méltatták, vagy jogosultság hiányában utasították el a panaszait, amely többek között a 108/1945. sz. elnöki rendelet alkotmányellenességének kimondására irányult. Mindezek alapján az EJEE 8. cikke, illetve az Első kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke sérelmének megállapítását kérte. Az elkobzás nyomán bekövetkezett tulajdonvesztést azonban *ratione temporis* nem volt hajlandó vizsgálni a Bizottság, emlékeztetve, hogy az ilyen helyzeteket nem tekintik folytatólagos jogsértéseknek.¹⁴⁹ E gyakorlatot nyilvánvaló praktikus szempontok nyomán alakították ki, észben tartva, hogy a regionális emberi jogi fórumok – sajnos – nem lehetnek széles körű történelmi igazságszolgáltatás színterei; egyszerűen nem e céllal, nem erre felkészült struktúrával működnek. Még a jelenkori jogsértések vizsgálata során is számtalanszor kiütköznek a – társadalmilag is – mélyen gyökeres mentalitásbeli különbségek (különösen Nyugat- és Kelet-/Kelet-Közép-Európa között), mint ahogy azt többek között a vörös csillag, mint totalitárius jelkép használata, a földek elkobzása (illetve különösen az ennek nyomán megítélt kártérítés),¹⁵⁰ avagy a bűnözésre adott büntetőpolitikai válaszok (például a tényleges életfogytiglan¹⁵¹) kapcsán láttuk. Képzelnék el, mi lett volna, ha – csak – a XX. század jogellenes elkobzásait folytatólagos helyzetként értelmeznék... E logika az egyén szempontjából nem üdvös, de rendszerszinten érthető. Erőltetettnek tűnik viszont a Bizottság érvelése bizonyos belső jogorvoslati fórumok kimerítése kapcsán. Olyan – „hatékony” – eljárások hiányát rója fel ugyanis Gaspareznek, amelyek igénybevételére éppen nem volt lehetősége. Az ítélezési gyakorlat nyomán nem meglepő

148 EJEBiz, *Gasparez kontra Szlovákia*, elfogadhatóság, 1995. június 29., No. 24506/94.

149 A folytatólagos jogsértések kapcsán többek között I. PAUWELYN, Joost: *The Concept of a 'Continuing Violation' of an International Obligation: Selected Problems*. British Yearbook of International Law, 66 (1995), Calendon Press, Oxford, 1996. 415–450.; RAISZ Anikó: *Az emberi jogok fejlődése az Emberi Jogok Európai és Amerikaiközi Bíróságának kölcsönhatásában*. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2010. 120–125.

150 L. RAISZ Anikó: *Földtulajdoni és földhasználati kérdések az emberi jogi bíróságok gyakorlatában*. In: Csák Csilla (szerk.): *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai = Current challenges of the European legislation on agricultural land = Aktuelle Herausforderungen der europäischen Regulierung über den landwirtschaftlichen Boden*. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2010. 241–253.

151 EJEB, *Magyar László kontra Magyarország*, 2014. május 20., No. 73593/10.

ugyanakkor az, hogy a Bizottság emlékeztet: a tulajdonszerzést nem védi a jegyzőkönyv, csak már fennálló tulajdonviszonyokra vonatkozik.¹⁵² Ily módon azonban a dekrétumok által elkobzott, és – adott esetben akár önkényesen, azaz bizonyos, a visszaszolgáltatásban szerepet játszó szervek *ad hoc* döntései alapján, avagy, politikai döntés nyomán, jogszabály híján – vissza nem szolgáltatott vagyontárgyak egy szimbolikus légtüres térben lebegnek: sem a nemzeti, sem a regionális nemzetközi jog nem képes (hajlandó) összekapcsolni ezeket jogos tulajdonosaikkal – marad a lassan bebetonozódott *de facto* helyzet. Különösen jellemző a tétlenség, ha nem az államtól, hanem egy másik magánjogi jogalanytól kellene visszazerezni a per tárgyát: az *Eduard IV Haas kontra Cseh Köztársaság* ügyben¹⁵³ egy, a 108/1945. sz. elnöki rendelet alapján osztrák nemzetiségű személytől elkobzott élelmiszeripari cégről volt szó; ám mind a tulajdonhoz való jog sérelmére, mind a hátrányos megkülönböztetésre vonatkozó kérelmet már az elfogadhatóság vizsgálatakor elutasította a Bizottság. Egy lakóház tekintetében hasonló döntés született a *K. R. kontra Cseh Köztársaság* ügyben is.¹⁵⁴

A *Bouska kontra Csehország* ügyben¹⁵⁵ egy 1938-ban született cseh állampolgár próbálta meg érvényesíteni jogait. Az egy, a 108/1945. sz. dekrétum alapján németektől elkobzott prágai lakóház tulajdonrészével kapcsolatos jóvátételhez kapcsolódó ügy sem jutott el az EJEB-ig. A cseh (szlovák) állampolgárnak még a dekrétum szerint is jogszerűen járó jóvátétel meg nem fizetése ráadásul a cseh bíróságok szerint teljesen védhető, hiszen az elkobzás mint jogcím nem téveszthető össze például az államosítással, és egyébként is, ez a sérelem egyáltalán nem tekinthető jelentősnek. A helyzet lényegét fogja meg az elsőfokú bíróság azon kijelentése, miszerint ha a kérelmező esetéhez hasonló jogellenes helyzeteket a jogalkotó orvosolni akarta volna, akkor megtette volna egy külön jogszabályban. E megfogalmazás rendkívül cinikusan hangzik, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy itt olyan személy tulajdonjogáról beszélünk, akit ráadásul személyében nem is érintett az említett dekrétum, ő ugyanis sem német, sem magyar, sem áruló nem volt, mindössze egy cseh állampolgár, aki egy olyan ingatlanban rendelkezett tulajdoni hányaddal, amelynek többségi tulajdonosai németek voltak. A cseh bíróságok szerint az a tény, hogy – bár ilyen esetekről még a dekrétum is kifejezetten rendelkezett, kimondva, hogy a tulajdont el kell kobozni,

152 A Bíróság, illetve a Bizottság egyéb, nem a dekrétumokkal összefüggő elkobzási eseteiben sem fedezhetünk fel nagyvonalúságot: l. például EJEB, *Kopecký kontra Szlovákia*, 2004. szeptember 28., No. 44912/98. Az esettel kapcsolatban l. ALKEMA, E. A: *The Concept of Property – In Particular in the European Convention on Human Rights*. In: Loof, Jan-Peter – Ploeger, Hendrik – Steur, Arine van der (eds.): *The Right to Property, The influence of Article 1 Protocol No. 1 ECHR on several fields of domestic law*. Shaker, Maastricht, 2000. 17–28.; RESS, George: *Reflections on the Protection of Property under the European Convention on Human Rights*. In: Breitenmoser, Stephan et al. (eds.): *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber Amicorum Luzius Wildhaber*. DiKe-Nomos, Zürich–St-Gallen–Baden-Baden, 2007. 625–645.; TÉGLÁSI András: *A tulajdonhoz való jog védelme Európában – az Európai Unió Bírósága, az Emberi Jogok Európai Bírósága és a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatának fényében*. Kül-Világ, 4. (2010) 22–47.

153 EJEBiz, *Estate of Eduard IV Haas kontra Cseh Köztársaság*, elfogadhatóság, 1996. május 15., No. 30143/96.

154 EJEBiz, *K. R. kontra Cseh Köztársaság*, elfogadhatóság, 1997. január 15., No. 31091/96.

155 EJEBiz, *Bouska kontra Cseh Köztársaság*, elfogadhatóság, 1997. december 3., No. 33667/96.

de az „ártatlan” cseh állampolgárnak kártalanítást kell fizetni – a kompenzációt Bouska úr sohasem kapta meg, bár a tulajdonától megfosztották, semmiféle jogellenesség megállapítását nem teszi lehetővé. Bouska úr ezt követően hiába fordult az alkotmánybírósághoz is, kérelmét elutasították, és megerősítették a dekrétum érvényességét. A sérelmezett EJEE 6. cikke és Első kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke azonban itt sem nyert alkalmazást, ezt a kérelmet is elfogadhatatlannak nyilvánította a Bizottság, megismételve a nemzeti bíróságok érvelését, de hozzátéve, hogy az EJEE nem nyújt lehetőséget arra, hogy a bírósági tévedéseket orvosolják. Ez az ügy kiváló példája annak, miért is váltott ki kritikát e rendkívül érzékeny kérdések rendezése a közép-kelet-európai országokban. A Bouska-ügyben egy egyértelmű helyzetet, azaz egy, a jogfosztással közvetlenül nem is sújtott, „hű” cseh állampolgárt ért sérelmet nem sikerült sem nemzeti, sem nemzetközi szinten rendezni; noha ezen ügyet – amelyben a tényállás is egyértelmű volt – még nemzeti, történelmi ellentétek sem terhelték. Ezen ügyek ismerete a jövőre nézve sem sok jóval kecsgettetett a Beneš-dekrétumokkal kapcsolatos EJEB-ügyekben.

Karel Des Fours Walderode ügyében¹⁵⁶ az EJEB akkor hozta meg – elutasító – döntését, amikor a kérelmező már nem élt. Német származású családja elkobzott vagyonának visszaszerzésére a cseh bíróságok, illetve a cseh alkotmánybíróság előtt is kísérletet tett. Ezen eljárások során több érdekes jogi kérdés is felmerült. Egyrészt a prágai Központi Nemzeti Bizottság 1948-as – a kérelmező családját nácinak minősítő – határozatának kritika nélküli, abszolút bizonyítékként történő elfogadása az akkor fennálló társadalmi-politikai körülmények ismeretében meglehetősen nagyvonalú, ha nem felelőtlen. E kritikát akkor is meg kell fogalmaznunk, ha egyidejűleg be kell ismernünk, a többi közép-kelet-európai ország, többek között Magyarország sem tett meg mindent annak érdekében, hogy az ebben az időszakban jogtalan vagyonszerzési, vagy bosszúállási célból született különböző népbírósági, bizottsági, bírósági döntéseket megfelelően felülvizsgálja és elvállassa azokat a jogszerű határozatoktól, ítéletektől.¹⁵⁷ A másik érdekes jogi problémakört a cseh jog úgynevezett *hereditas iacens* (alvó örökség) intézményének megítélése jelenti, amely a kérelmező pozícióját erősítette különösen a jogszerzési időpontok meghatározása kapcsán. A tisztességes tárgyaláshoz való jog elvét nem találta megsértve az EJEB, kiemelve, hogy a bizonyítékok elfogadása vagy értékelése nem képezi a vizsgálatuk tárgyát az EJEE 6. cikke kapcsán. A tulajdonjoggal kapcsolatos panaszt a Bíróság pedig a fent már említett, a Bizottság gyakorlatában már megszokott érvekkel (a kérelem időpontjában nem volt a kérdéses ingatlan a tulajdonában, az Első kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke tulajdonszerzésre nem vonatkozik) utasította el. A Des Fours Walderode-ügy azonban egy új dimenziót is vitt az EJEB Beneš-dekrétumokkal, illetve a rendszerváltás utáni nemzeti jóvátétellel kapcsolatos eljárásaiba: a kérelmező az akkor még önállóan nem,

156 EJEB, *Des Fours Walderode kontra Cseh Köztársaság*, elfogadhatóság, 2003. március 4., 2004. május 18., No. 40057/98.

157 L. RAISZ Anikó: *The “lawfully condemned” – Forgotten aspect of the 1956 revolution in Hungary: Reflections on history, human rights, reconciliation and justice*. Miskolc Journal of International Law, 3. (2006) 41–45.

csak kombinációban felhívható EJEE 14. cikk, azaz a hátrányos megkülönböztetés tilalmának megsértésére is hivatkozott (bár sikertelenül), többek között utalva az ENSZ Emberi Jogok Bizottságának (Human Rights Committee, EJB) 2001. november 2-i (valójában 2001. október 30-án meghozott) döntésére, amely egyébként az EJEB-bel szöges ellentétben álló álláspontot képvisel. Az Emberi Jogok Bizottsága szerint ugyanis folytatólagos, nem pedig egyszeri sérelem valamely ingatlan jogellenes elkobzása, hiszen a tulajdontól ettől kezdve folyamatosan meg van fosztva a kérelmező, ezért esetükben semmi esetre sem beszélhetünk hatékony jogorvoslatról.¹⁵⁸ Ám az Emberi Jogok Bizottságával ellentétben az EJEB nemhogy az érintett jogszabályok felülvizsgálatát nem tartotta szükségesnek (a rendszerszintű problémák megoldása érdekében), de jogsértést sem állapított meg. Ezen ügy ekképpen a nemzetközi emberi jogi fórumok kölcsönhatásának – itt természetesen ki nem fejtett – problémaköréhez is kapcsolódik.¹⁵⁹ Később egyébként özvegye ismét visszavitte az ügyet¹⁶⁰ az EJEB elé, újabb körülményeket is megemlítve, többek között az 1990-es években 87 hektáros erdő vonatkozásában megadott, majd évekkel később visszavont restitúcióval kapcsolatos visszásságokra hivatkozva. Kérelmét azonban elutasították.

A legtöbb nemzetközi figyelmet *II. Hans Adam liechtensteini herceg ügye*¹⁶¹ kapta. Ebben többek között annak is nagy szerepe volt, hogy ez az ügy egyáltalán túljutott az elfogadhatósági fázison.¹⁶² Körülbelül ebben az időszakban, az Európai Unióhoz történő csatlakozás kapcsán merült fel a még hatályban lévő Beneš-dekrétumok uniós joggal való összeegyeztethetőségének kérdése, amelyre válaszként több dokumentum is született, többek között az Európai Parlament kérésére a 2002. októberi Frowein és Bernitz professzorok, valamint Lord Kingsland által fémjelzett szakvélemény, amely – bár tény, hogy kritikai megjegyzéseket is tartalmazott – az összeegyeztethetőség mellett tette le a voksát.¹⁶³ E rendkívül fontos szakvélemény is hivatkozik erre az ügyre,¹⁶⁴ s nagyban támaszkodik az EJEB kapcsolódó érvelésére álláspontjának megfogalmazásakor. Az EJEB ebben az ügyben is a birtoklás hiányára alapozva utasította el a tulajdonjog megsértését, de érdekes mozzanatként ebben az

158 L. EJB, 747/1997. sz., *Des Fours Walderode kontra Cseh Köztársaság* ügy, illetve 774/1997. sz., *Brok kontra Cseh Köztársaság* ügy, I. Report of the Human Rights Committee, General Assembly, Official Records, Fifty-seventh Session, Supplement No. 40 (A/57/40), United Nations, New York, 2002. 211–212. pont.

159 Bővebben I. RAISZ Anikó: *Az emberi jogok fejlődése az Emberi Jogok Európai és Amerikai Bíróságának kölcsönhatásában*. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2010.

160 EJEB, *Kammerlander kontra Cseh Köztársaság*, 2004. május 4., No. 1972/04.

161 EJEB, *II. Hans Adam liechtensteini herceg kontra Németország*, 2001. július 12., No. 42527/98.

162 EJEB, *II. Hans Adam liechtensteini herceg kontra Németország*, elfogadhatóság, 2000. június 6., No. 42527/98.

163 Legal Opinion on the Beneš-Decrees and the accession of the Czech Republic to the European Union, prepared by Prof. Dr. Dres. h.c. Jochen A. Frowein, Prof. Dr. Ulf Bernitz, The Rt. Hon. Lord Kingsland Q.C.; 2-10-2002, Brussels, I. http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2002/323934/DG-4-AFET_ET%282002%29323934_EN.pdf, 2014.06.17. (a továbbiakban: Legal Opinion).

164 Legal Opinion, 13–16.

ügyben – amelyet a liechtensteini herceg Németországgal szemben indított – szövevényes nemzetközi szerződésrendszerben kellett eligazodni.¹⁶⁵ A herceg ugyanis egy, ma már Csehország területén található, a dekrétumok alapján elkobzott kastélyból származó festményének a visszaszolgáltatását szerette volna a német bíróságok előtt elérni, ugyanis a nevezett Pieter van Laer festményt az akkori tulajdonos brnói történelmi emléktár kölcsönadta Köln városának.¹⁶⁶ Az ügy egyébként később visszaköszönt a Nemzetközi Bíróság előtt is, ahol azonban helyt adtak Németország előzetes kifogásainak.¹⁶⁷

Változást – részben – a 2004-ben (elfogadhatóság),¹⁶⁸ illetve 2005-ben elfogadott *Vargová kontra Szlovákia* ítélet¹⁶⁹ hozott. Az ügyben – amelyet egyébként nem sokkal az eredeti kérelmező, Vargová asszony halálát megelőzően kezdeményeztek – egy pozsonyi lakóház visszaszolgáltatásáról volt szó, amelyet a kérelmező szerint jogtalanul vettek el a családjától a 108/1945. sz. elnöki dekrétum alapján. Az 1991-es rehabilitációs törvény alapján 1992-ben indították meg az eljárást, de az ügy bonyolult volta, illetve az eredeti kérelmező halála rendkívüli módon meghosszabbították az eljárást, s így az EJEB megállapította a 6. cikk (1) bekezdésének sérelmét. Ily módon azonban, bár ez az ügy csak közvetetten kapcsolódik a Beneš-dekrétumokhoz, s azok érdemével ismételen nem foglalkozott, a Vargová-ügy jelentette a reményt, hogy a dekrétumokhoz kapcsolódó jogsértéseknek legalább egy része – még ha mégly kis része is – nemzetközi elégtételt nyerhet.

A *Harrach kontra Cseh Köztársaság* ügyben¹⁷⁰ ismét a *hereditas iacens* (alvó örökség) jogintézménye került a középpontba, egy, a 12/1945. sz. elnöki dekrétum alapján elkobzott ingatlan kapcsán. Hiába hivatkozott azonban a tisztességes eljárás, a tulajdonhoz való jog illetve a hátrányos megkülönböztetés megsértésére a kérelmező, a megszokott indokok alapján *ratione temporis* és *ratione materiae* is elfogadhatatlannak nyilvánították a panaszát.

A *Klepetář kontra Cseh Köztársaság* ügyben¹⁷¹ – amelyben eredetileg a 108/1945. sz. elnöki dekrétum alapján elkobzott vagyronról volt szó – az EJEB részben elfogadhatatlannak nyilvánította a kérelmet. Mikor pedig 2006-ban végre ítélet¹⁷² is született az ügyben, megállapítva a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét az EJEE 6. cikk (1) bekezdése alapján, az EJEB ítélete már egyáltalán nem is tartalmazta a dekrétumokra való utalást, pusztán a restitúciós

165 Részletes elemzésért l. BLUMENWITZ, Dieter: *Die Liechtenstein-Entscheidung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte*. Archiv des Völkerrechts, Bd.40 (2002), 215–242.; GATTINI, Andrea: *A Trojan Horse for the Sudeten Claims? On Some Implications of the Prince of Liechtenstein v. Germany*. European Journal of International Law, 13 (2002) 2, 513–544.

166 Ezzel kapcsolatban l. még MACLAREN, Malcolm: *Liechtenstein Files Lawsuit in the I C J Against Germany In Respect Of Seized Property*, German Law Journal 2 (2001), <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=11&cartID=27>, 2014.06.17.

167 NB (Nemzetközi Bíróság), *Liechtenstein kontra Németország*, előzetes kifogások, 2005. február 10.

168 EJEB, *Vargová kontra Szlovákia*, elfogadhatóság, 2004. augusztus 31., No. 52555/99.

169 EJEB, *Vargová kontra Szlovákia*, 2005. február 15., No. 52555/99.

170 EJEB, *Harrach kontra Cseh Köztársaság*, elfogadhatóság, 2003. május 27., No. 77532/01.

171 EJEB, *Klepetář kontra Cseh Köztársaság*, elfogadhatóság, 2002. október 15., No. 19621/02.

172 EJEB, *Klepetář kontra Cseh Köztársaság*, , 2006. február 21., No. 19621/02.

eljárás hosszát, illetve a kérelmező által sérelmezett hátrányos megkülönböztetés kérdését vizsgálták.

A Beneš-dekrétumokkal kapcsolatos ügyek közül talán a legérdekesebb a *Bergauer és társai kontra Cseh Köztársaság* ügy,¹⁷³ amely a klasszikus, fentebb már említett kérelmeken túl egyéb, nemzetközi jogi szempontból sokkal izgalmasabb kérdést is felvetett. A kérelmezők – 90 német származású, német, osztrák vagy amerikai állampolgár – genocídiumnak nevezték a németek kitelepítését, felhívták a figyelmet a személyüket ért fizikai bántalmazásokra, illetve a dekrétumok által megvalósított diszkriminációra, továbbá hangot adtak azon meggyőződésüknek, hogy mivel egy nem létező, demokratikusan soha létre nem jött állam jogszabályairól van szó (legalábbis ami az érintett időszakot illeti), azok semmisnek tekintendők. Az elszenvedett sérelmekért kártérítést követeltek, továbbá rendkívül kritikusan szemlélik azt, hogy e dekrétumok a mai Csehország (és Szlovákia) jogrendjének részét képezik. Végül, de nem utolsósorban pedig az 1990-es években megvalósuló restitúciós jogalkotás diszkriminatív voltára hivatkoznak – sajnos csak általánosságban. A Bíróság egyébiránt túlzottan nem részletezte az álláspontját: *ratione temporis* indokok alapján, illetve mivel akkoriban még nem volt önálló a diszkrimináció tilalmát rögzítő EJEE 14. cikke, elutasította a kérelmet.¹⁷⁴

Az elkövetkezőkben az EJEB a *Collaredo Mansfeld kontra Cseh Köztársaság* ügyben¹⁷⁵ találkozott ismét a problémakörrel, igaz, más aspektusból. Olyan vagyontárgyakról van itt ugyanis szó, amelyeket először az érintett cseh nemestől a német megszállás alatt elvettek, majd a megszállást követően visszaadtak. A Beneš-dekrétumok alapján azonban rövidesen ismét elkobozták ezeket, s bár nemsokára megállapították, hogy ez csak tévedésen alapult – az érintett nemes valóban nem német, hanem cseh nemzetiségű –, sosem kapta vissza a vagyont. Az ügy néhány szempontból hasonlóságot mutat a fent említett Bouska-üggyel, s bár tiszta jogi logikával az ismertetett tények alapján már a nemzeti fórumok előtt a kérelmezőnek igazat kellett volna adni, az EJEB eddigi ítélkezési gyakorlata nem sok jóval kecsegtet a tulajdonhoz való jog sérelmének megállapítását tekintve. Ha mégis sikerülne deklarálni egy ilyen nyilvánvaló jogellenességet, természetesen a *ratione temporis* elv figyelembe vételével, az nagy előrelépést jelentene az eddig látottakhoz képest.

Némi optimizmusra a *Kinsky-ügy*¹⁷⁶ adhat okot, amelyben – az EJEE 6. cikke (1) bekezdésének sérelme nyomán – 10 000 eurós kártérítést ítélték meg a kérelmezőnek (aki egyébként mintegy kétmilliárd euróra rúgó vagyon visszaszolgáltatását követeli...). A Csehországban hatalmas politikai vihart kavart ügy rávilágít a jogszolgáltatás-igazságszolgáltatás közötti különbségekre: a cseh legfelső bíróság például megállapította, hogy valóban nem tisztázott a dekrétum alapján történt vagyoneklobzás jogos volta, ám mivel a cseh állam kezelte már 1990 előtt, annak visszaszolgáltatására csak a restitúciós jogszabályok alapján kerül-

173 EJEB, *Bergauer és társai kontra Cseh Köztársaság*, elfogadhatóság, 2005. december 13., No. 17120/04.

174 Bergauerék az Emberi Jogok Bizottsága elé is elvitték az ügyet, azonban az időbeli hatály miatt ott is elfogadhatatlannak nyilvánították kérelmüket. L. HRC, *Josef Bergauer és társai kontra Cseh Köztársaság*, 2010. október 28., No. 1748/2008.

175 EJEB, *Collaredo Mansfeld kontra Cseh Köztársaság*, Nos. 15275/11 és 76058/12.

176 EJEB, *Kinsky kontra Cseh Köztársaság*, 2012. február 9., No. 42856/06.

hetne sor, amelyeknek személyi körébe a kérelmező azonban nem tartozik, hiszen eredetileg sem érinthette volna őt a dekrétumok hatálya. A kör bezárult. Az ügy igazi pikantériája, hogy a kérelmezővel szemben az e vagyontárgyak visszaszerzése céljából indított polgári peres eljárások kapcsán még rendőrségi eljárás is indult, a Cseh Köztársaság tulajdonában álló vagyontárgyak jogellenes kiszolgáltatása gyanújával. A lehallgatásokkal is tarkított eljárást végül maga a cseh alkotmánybíróság ítélte alkotmányellenesnek. Az EJEB ebben az ügyben pedig az EJEE 6. cikke (1) bekezdésének megsértését nem az eljárás hossza alapján mondta ki, hanem mivel – bizonyos politikusok megnyilvánulásai, az igazságügy minisztérium ez ügyben tanúsított tevékenysége illetve az említett büntetőeljárás nyomán – egyértelmű, hogy nem beszélhetünk tisztességes eljárásról.

Jelen tanulmány az Emberi Jogok Európai Bírósága előtti, Beneš-dekrétumokkal kapcsolatos ügyek rövid krónikája. A kérelmek – noha izgalmas nemzetközi jogi kérdéseket vetnek fel – többnyire meglehetősen unalmas véget értek: elbuktak az elfogadhatóságon, vagy besorakoztak az ügyek többségét kitevő, a hosszadalmas bírósági eljárások nyomán a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét megállapító ügyek közé. Kivételt talán – speciális körülményeire tekintettel – csak a legutóbbi Kinsky-ügy képez. A Bíróság ítélkezési gyakorlatát ismerve azonban mindez nem lehet meglepő – az EJEB mindössze kitért a már korábban kialakított álláspontja mellett, amelynek a jövőbeli vonatkozó kérelmek szempontjából talán a legfontosabb tanulsága az, hogy a tulajdonjoggal kapcsolatos jogsértések folytatólagos voltát – amelyre a kérelmek többsége alapozza az EJEB joghatóságát a dekrétumok által elszenvedett vagyonvesztés tekintetében – továbbra is csak rendkívül szűk körben ítéli meg a Bíróság.¹⁷⁷ A Beneš-dekrétumok által elkobzott vagyontárgyak Strasbourgon keresztül nem fognak visszakerülni előző tulajdonosaikhoz.

177 EJEB, *Loizidou kontra Törökország*, előzetes kifogások, 1995. március 23., No. 15318/89.

FÜGGELÉK

A hivatkozott írásbeli választ igénylő kérdések és válaszok

Subject: Benes Decree of 19 May 1945

H-0295/02

With regard to the Decree of the President of the Republic of Czechoslovakia of 19 May 1945 ,concerning the invalidity of transactions involving property rights from the time of the oppression and concerning the national administration of property assets of Germans, Magyars, traitors and collaborationists and of certain organisations and associations' (Benes Decree), will the Commission say whether that decree is still in force and whether any census has been conducted in the Czech Republic since 8 May 1946?

Subject: Beneš decrees

E-4776/07

In the Czech Republic, the Beneš decrees, which are quite clearly contrary to human rights and international law, remain in force and constitute the basis for continued discrimination against the German minorities. Prior to the country's EU accession both Austria and Germany demanded that the decrees be repealed. In the event it was decided, during the course of the negotiations, to demand that this be done only after the Czech Republic had become an EU member, in order to avoid endangering the accession procedure of all 10 new Member States (since they were joining at the same time).

Although the country has now joined the EU, nothing has been done to repair this injustice and suffering caused during the last World War, and the Germans from the Sudetenland have certainly not received an apology, which is long overdue. On the contrary: the Slovak National Party (SNS) now intends to formalise the Beneš decrees with a similar parliamentary decision to that of 2002 in the Czech Republic. The Polish Senate has also tried, thanks to a special law, to remove the procedural basis of the compensation claims of displaced Germans by altering the land registry entries so that they benefit the state treasury, an act which would blatantly contravene European and international law. All of which is a slap in the face for citizens of German and Hungarian nationality living in Slovakia, Poland and the Czech Republic, as well as for those displaced persons who live abroad.

1. How does the Commission intend to counter the impression among the people affected by this that there is one law for some and another law for others in the EU, given that there are apologies and reparations for damage caused under National Socialism at the same time as the perpetuation of injustice against ethnic German groups?
2. To what extent will the Commission see to it that a legal situation which upholds human rights is finally created, the Beneš decrees are repealed and reparations are paid?
3. Would a legal suit brought by the Association of Sudeten Germans before the European Court of Human Rights be effective in this case? Who in the EU has the legal capability necessary to bring about the repeal of the Beneš decrees?

Tárgy: Uniós jog *ratione temporis* hatálya

E-009825/2012

Egyetért-e a Bizottság az uniós jog *ratione temporis* alkalmazásával kapcsolatban az Európai Unió Bírósága által kialakított gyakorlattal(1), amely szerint egy tagállam csatlakozásánál régebben létrejött jogi helyzetek jelenlegi következményeire is alkalmazni kell az uniós jogot?

Ebben az esetben a Bizottság szerint az uniós jog nemzeti jogszabályok felett élvezett primátusának elve megköveteli-e, hogy egy tagállamban az Unióhoz való csatlakozását megelőzően létrejött jogszabályokat, amelyek sérthetik a jogalanyok uniós jogrendből eredő jogosultságait, a jogalkotó megváltoztassa?(2)

(1) Bíróság, C-224/98, 25. pont; C-290/00, 43–44. pont.

(2) Bíróság, 316/81.

2012. december 12.

E-009825/2012

José Manuel Barroso válasza a Bizottság nevében

1. Az uniós jogrendben az uniós jog egyetlen hiteles értelmezését az Európai Unió Bírósága adja. Az uniós intézményeknek és a tagállamoknak a Bíróság értelmezése szerint kell alkalmazniuk az uniós jogot.

2. A Bíróság azt az ítéletet hozta a Van Gend en Loos ügyben, hogy az Európai Unió működéséről szóló szerződés nemcsak a tagállamok közötti kölcsönös kötelezettségeket szabályozza, hanem létrehozta „a nemzetközi jog új jogrendjét, melynek javára az államok korlátozták szuverén jogaikat”. A Costa kontra Enel ügyben a Bíróság a következőképpen határozott az uniós jog nemzeti jogszabályok felvett élvezett primátusával kapcsolatban: „(...) a Szerződésből eredő, és ezáltal önálló jogforrásból származó joggal szemben – annak eredeti, sajátos természetéből adódóan – bírói úton nem érvényesíthető semmiféle nemzeti szabály (...)”.

A Lisszaboni Szerződés elfogadásával összefüggésben a tagállamok hivatalosan megerősítették az uniós jog primátusát: „A Konferencia emlékeztet arra, hogy az Európai Unió Bírósága állandó ítélkezési gyakorlatának megfelelően a Szerződések és a Szerződések alapján az Unió által elfogadott jogi aktusok az említett ítélkezési gyakorlat által megállapított feltételek szerint a tagállamok jogával szemben elsőbbséget élveznek”.

Ami az új tagállamokat illeti, valamennyi új tagállamot köteleznek a szerződések és a Bíróság ítélkezési gyakorlata.

Ebből adódóan, azokat a jogszabályokat, amelyeket egy adott tagállamban annak uniós csatlakozása előtt fogadtak el, és amelyek nem összeegyeztethetőek az uniós jog rendelkezéseivel, módosítani kell az uniós vívmányok tiszteletben tartása érdekében, kivéve azokat a rendelkezéseket, amelyek esetében átmeneti időszakot állapítottak meg a csatlakozási szerződésben. Ezen időszakok elteltével a tagállam nemzeti jogrendjének az uniós joggal teljes mértékben összeegyeztethetőnek kell lennie.

Tárgy: Mezőgazdasági földterületek megszerzésére vonatkozó uniós rendelkezések

E-003419/2012

A mezőgazdasági földterületek tulajdonának megszerzésével kapcsolatos kérdések tisztázásáért fordulok a Bizottsághoz. Tudományos körökben is elterjedt, hogy a 2004-ben és 2007-ben csatlakozott országok esetében a mezőgazdasági földterületek tulajdonának megszerzésére vonatkozó uniós szabályok (a derogációs időszak lejártát követően is) az „EU tizenötöktől” gyökeresen eltérnek, és e „jogegyenlőtlenség” kiküszöbölésére többek között a csatlakozási szerződések felülvizsgálata lenne alkalmas.

Ezen szakmai álláspontok szerint az „EU tizenötök” az EUMSZ 345. cikkére hivatkozva kizárhatják az Unió beavatkozását a mezőgazdasági földtulajdon szabályozásából, így e tagállamok vonatkozó szabályozásának csak a nemzeti elbánásra vonatkozó elvnek kell megfelelnie. Számos szakember úgy véli, hogy a csatlakozási szerződésekben a tőke szabad mozgása fejezetben, a derogációban részesült, 2004-ben és 2007-ben csatlakozott államok esetében, ezen időszak lejártát követően az uniós jog kizárólag a tőkeérdekeknek megfelelő szabályozást tesz lehetővé.

Álláspontunk szerint az „EU tizenötök” sem hivatkozhatnak az EUMSZ 345. cikkére⁽¹⁾ többek között a telepedés szabadsága, és a tőke szabad mozgása be nem tartásának igazolására.

Véleményünk szerint a derogációs időszak lejártát követően a 2004-ben és 2007-ben csatlakozott államok a mezőgazdasági földek tulajdonának megszerzésére vonatkozó szabályozásainak – miként az „EU tizenötök” esetében is – a nemzeti elbánás szabályain túlmutató, elsősorban a tőke szabad mozgása szigorú kritériumainak kell megfelelniük a Bíróság vonatkozó gyakorlata értelmében⁽²⁾. Azaz nem helytálló a „kettős jogalapra, illetve elbírálásra” vonatkozó elmélet az „EU tizenötök”, és a 2004-ben és 2007-ben csatlakozott országok tekintetében. Ennek értelmében az „EU tizenötöknek” sem kizárólag a nemzeti elbánás kritériumainak kell megfelelniük, a 2004-ben és 2007-ben csatlakozott államok esetében (is) a tőke szabad mozgása korlátozható a szociális közérdek, a földterületek méltányos elosztása, spekuláció kiszűrése, és a vidéki népesség megtartása érdekében.

Mit kíván tenni a Bizottság a fent említett kérdések, félreértések tisztázása érdekében?

- (1) Bíróság, Margarethe Ospelt, C-452/01, 24. pont.
- (2) Bíróság, C-452/01, 37–45. pont; Uwe Kay Festersen, C-370/05, 33. pont.

2012. május 25.

E-003419/2012

Michel Barnier biztos válasza a Bizottság nevében

Az ingatlanszerzés tőke mozgásnak minősül. Az Európai Unió Bírósága kimondta, hogy a tőke szabad mozgását kizárólag olyan nemzeti jogszabály korlátozhatja, amely az EUMSZ 65. cikkének (1) bekezdésében említett okokkal, illetőleg közérdekkel indokolható (az ítélkezési gyakorlat értelmében ilyen ok lehet a földhasználat tervezése, a területi gazdasági infrastruktúra védelme, az életképes mezőgazdasági gyakorlatok megőrzése, az életképes gazdálkodó közösségek fenntartása, a mezőgazdasági terület művelésének közvetlen hasznosítás útján történő megőrzése), feltéve, hogy a szóban forgó jogszabály alkalmas a kitűzött cél elérésére, és nem lépi túl a cél eléréséhez szükséges mértéket, összhangban az arányosság elvével. Ennek értékelését eseti alapon kell elvégezni. Ugyanakkor a 65. cikk (3) bekezdése értelmében ezek a kivételek nem szolgálhatnak a szabad tőke mozgásra vonatkozó önkényes megkülönböztetés vagy rejtett korlátozás eszközeül.

Noha a tulajdoni rend az EUMSZ 345. cikke értelmében továbbra is az egyes tagállamok hatáskörébe tartozik, az említett rendelkezésből nem következik az, hogy az adott rendszer mentesülne a Szerződés alapelvei alól. A Szerződésben foglalt szabadságok megkülönböztetés nélkül mindegyik tagállam esetében alkalmazandók.

Az említett rendelkezések egyformán vonatkoznak minden uniós tagállamra. Ugyanakkor egyes tagállamok számára a csatlakozási szerződések bizonyos ideiglenes és állandó kivételekről rendelkeznek.

Subject: The proper functioning of the free movement of capital

E-008448/2013

Is national legislation compatible with EC law, in particular with regard to the free movement of capital, when it only allows confiscated property to be returned once a Member State has joined the Union, in a process that provides for property to be returned only to EU citizens and excludes non-EU nationals, even where they are the legal heirs?

3 September 2013

E-008448/2013

Answer given by Mr Barnier on behalf of the Commission

Restitution of property is considered a capital movement. Furthermore, it follows from the annex to Council Directive of 24 June 1988⁽¹⁾ that capital movements include inheritances as a category of personal capital movements. The Treaty on the Functioning of the European Union prohibits all restrictions on the movement of capital between Member States and between Member States and third countries⁽²⁾.

The Treaty, as further specified in case law by the European Court of Justice, allows for certain exceptions to the free movement of capital, provided that these restrictions are justified on the grounds set out in the Treaty⁽³⁾ or by overriding reasons in the general interest. Any restriction also have to observe the principle of proportionality, requiring that the measures are appropriate to attain the objectives which they pursue and do not go beyond what is necessary in order to attain them, and have to be non-discriminatory.

When implementing EC law, Member States should also respect the Charter of Fundamental Rights of the European Union, including the right to property and the principle of non-discrimination. However, in that context, discrimination on the grounds of nationality refers only to the nationality in the context of the EU Member States.

Based on the limited amount of information available to the Commission, it is not possible to give a more detailed answer regarding the situation referred to by the Honourable Member.

(1) Council Directive 88/361/EC.

(2) Article 63 TFEU.

(3) Article 65 TFEU.

Tárgy: A tőke szabad mozgásának korlátozása

E-011857/1013

A Bizottság (E-008448/2013) válaszában elismerte, hogy az elkobzott vagyon visszaadása tőkemozgásnak minősül, és ugyanez igaz az örökségek érvényesítésére⁽¹⁾ is a Tanács tőkemozgásról szóló, 1988. évi irányelve⁽²⁾ értelmében. A Bizottság azt is megerősítette, hogy a tőke szabad mozgásával kapcsolatos, állampolgárság alapján történő hátrányos megkülönböztetés, és az e szabadságot érintő korlátozások alkalmazására vonatkozó tilalom érvényre juttatása során a tagállamoknak figyelemmel kell lenniük az Európai Unió Alapjogi Chartájának a tulajdoni jogokra, valamint a diszkrimináció általános tilalmára vonatkozó rendelkezéseire is.

A Szlovák Köztársaság hatályos jogszabályai⁽³⁾ az 1948. február 25. és 1990. január 1. közötti időszakban⁽⁴⁾ különböző jogcímenek elvett vagy méltánytalan körülmények között elveszített földtulajdon visszaadását, vagy az ilyen vagyonszerzés miatti kárpótlást kizárólag szlovák állampolgársággal és szlovákiai állandó lakóhellyel rendelkező személyek, valamint azok törvényes vagy végrendeleti örökösei részére teszik lehetővé.

Tekintettel a fent említett uniós rendelkezésekre, összeegyeztethető-e az uniós joggal, hogy a szlovák állampolgársággal vagy állandó szlovákiai lakóhellyel nem rendelkező uniós polgárok hátrányba kerültek a kárpótlási folyamat során vagyonuk visszaadása⁽⁵⁾ tekintetében a 2004. május 1. és 2004. december 31. közötti időszakban? Amennyiben a sérelmezett szlovák rendelkezések nem egyeztethetőek össze az uniós joggal, az uniós jogot sértő helyzetek kiigazítására vonatkozó tagállami kötelezettségből⁽⁶⁾ következik-e az, hogy azon uniós polgárok számára, akiknek kérelmét az állampolgárságra vagy a lakóhelyre vonatkozó kritérium alapján utasították el, új lehetőséget kell biztosítani a kárpótlási igények benyújtására – annak ellenére, hogy a kérdéses szabályozás a 2004. december 31. időponthoz jogvesztő hatályt fűz –, vagy az összes potenciálisan érintett személy számára biztosítani kell-e a kárpótlási igény benyújtásának lehetőségét?

(1) Az Európai Unió Bírósága, C-11/07.

(2) 88/361/EK irányelv.

(3) A földtulajdon visszaadásáról szóló 503/2003 sz. törvény.

(4) Esetenként a szabályozás lehetőséget biztosít a Szlovák Nemzeti Tanács 104/1945 T.t (magyarok, németek mezőgazdasági vagyonának elkobzásával kapcsolatban) vagy a Köztársasági Elnök (108/1945 az ellenséges vagyon államosításáról szóló) dekrétuma alapján elvett földek kárpótlására is. E földeket is csak szlovák állampolgársággal és állandó lakóhellyel rendelkező személyek kaphatják vissza.

(5) A szlovák csatlakozási szerződés mezőgazdasági földterületekkel kapcsolatos derogációs időszakot lehetővé tevő rendelkezéseinek nem lehet olyan értelmezést adni, amely ellehetetlenítene a jogellenesen elvett mezőgazdasági területeknek az érintett, vagy örökösei számára történő visszaadását. Különösen, hogy a jogvesztő határidők miatt e személyek végérvényesen elvesztették tulajdoni jogaik érvényesítésének lehetőségét, míg az összes uniós polgár a derogációs időszak lejártát követően vásárolhat mezőgazdasági földterületet Szlovákiában.

(6) Az Európai Unió Bírósága, 6/60.

2014. január 20.

E-011857/2013

Viviane Reding válasza a Bizottság nevében

Általános szabály, hogy az Európai Unió működéséről szóló szerződés 345. cikke szerint a Szerződések rendelkezései nem sérthetik a tagállamokban fennálló tulajdoni rendet. Így annak eldöntése, hogy a tagállamok visszaadják-e az uniós csatlakozásuk előtt kisajátított vagyonokat, a tagállamok hatáskörébe tartozik. Elviekben a tagállamok döntenek szabadon arról is, hogy a vagyonokat milyen körben és milyen feltételek mellett szolgáltatják vissza volt tulajdonosaiknak.

A volt tulajdonosok vagyonának visszaszolgáltatására vonatkozó feltételek meghatározásakor azonban a tagállamoknak meg kell felelniük az uniós szerződésekben és a másodlagos jogban foglalt szabályoknak – különös tekintettel a tőke szabad mozgására –, amennyiben a visszaszolgáltatási intézkedések a Szerződések időbeli hatálya alá esnek.

A projekt az Európai Unió támogatásával,
az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.